

ВІСНИК

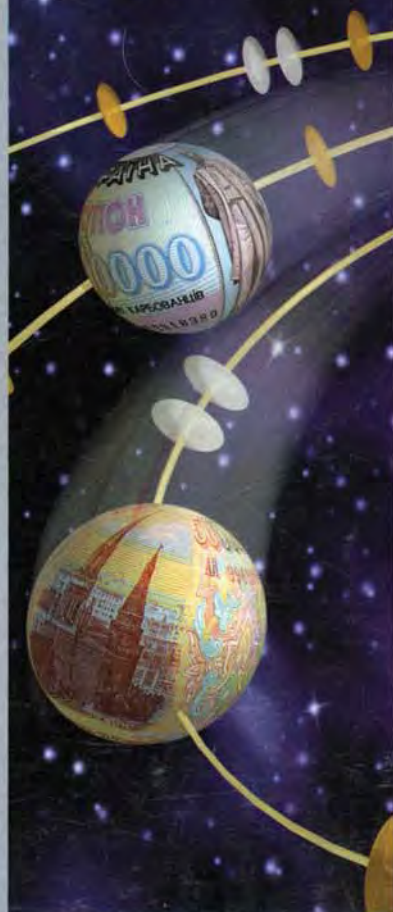
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

3/96

● Валютний ринок:
шлях до стабільності?

● Криза платежів —
проблема не банківської
системи, а ефективності
виробництва

● Електронними "гаманцями"
незабаром користувати-
муться всі жителі України

АТ «ТЕХНОКОНСАЛТИНГ»

спеціалізується на поставках обладнання для автоматизації операцій із готівковими грошима, забезпеченні безпеки грошового обігу та обороту документації. Фірма зарекомендувала себе як надійний представник компаній

SCAN COIN
(Швеція),

BRANDT
A De La Rue Company
(США),

EBA
(Німеччина)

— світових лідерів у виробництві обладнання для банківського бізнесу.

У Вас труднощі із невинним потоком готівки, точним її підрахунком? Вам доводиться працювати із низькопродуктивним обладнанням? Зверніться до «Техноконсалтингу», і ми допоможемо вирішити Ваші проблеми.

Приборкайте потік готівки!

Київ, вул. Тургенєвська, 38
офіс 312
тел./факс: (044) 244-7442,
244-5215, факс 216-4635

Наші ділери:

-АТЗТ „Катран-Систем“, м. Кіровоград
тел./факс: (0522) 22-4586, 24-9930

-ТОВ „Солик“, м. Кривий Ріг
тел.: (0564) 290-2075, 293-8554

-НВП „Еквінокс“, м. Чернігів
тел.: (046 22) 7-2919

**Techno
Consulting**

Національному банку — п'ять років

Пять років тому Верховна Рада України прийняла постанову про створення одного з найважливіших фінансових інститутів незалежної держави — Національного банку України. Погодьтеся, це невеликий історичний вирізок часу для розбудови державної установи такого рівня, якщо згадати, що раніше в Україні банку із функціями центрального не було, а діяла лише республіканська контора Держбанку СРСР. У зв'язку із цим при створенні Національного банку відчувалася значна нестача кваліфікованих кадрів, підготовлених для виконання функцій центрального банку, були відсутні методології виконання важливих банківських операцій. До того ж, НБУ створювався в умовах перехідного періоду, на тлі зруйнування економічних зв'язків у народному господарстві, нестачі енергоносіїв, великого дефіциту держбюджету.

Тому сьогодні народ України може пишатися, що, долаючи великі труднощі, нам все-таки вдалося створити Національний банк України, який займає чільне місце поряд із центральними банками високорозвинутих країн. Банк, який є емісійним центром держави, проводить єдину державну політику у сфері грошового обігу, кредиту, валютного регулювання, створення і зміцнення національної грошової системи. Величезна роль Національного банку України також в організації міжбанківських розрахунків на базі Центральної розрахункової палати, досконалість технічного оснащення та унікальність розробленого програмного забезпечення якої ставить її на одне з перших місць у Європі. Національний банк України координує діяльність банківської системи в цілому і здійснює банківський нагляд за діяльністю банків та кредитних установ, проводить їх державну реєстрацію, ліцензування банківських операцій. Він забезпечує накопичення, зберігання та записання операцій із золотовалютними запасами та резервами. Створена НБУ Державна скарбниця поступово поповнюється і нині вже має певні запаси.

Не секрет, що результати діяльності Національного банку багато в чому залежать від стану економіки країни, хоча, з іншого боку, і його діяльність впливає на стан економіки. Тому надметод діяльності Національного банку є створення грошово-кредитних механізмів, спроможних забезпечити стабільність національної грошової одиниці.

У нашій державі нині триває формування фінансового ринку, ринку цінних паперів, який має стати основою зваженого грошового регулювання економіки. Продовжується створення умов для об'єктивного курсоутворення, захисту національної валюти та стабілізації національної грошової системи. Здійснюються заходи щодо прискорення формування цивілізованої банківської системи, підвищення рівня її ліквідності та надійності.

Найгострішою нині є проблема неплатежів. І хоча основні причини її живучості нерідко знаходяться поза банківською системою, Національний банк розробив і вже запровадив цілий пакет заходів щодо їх вирішення. Це — фундаментальні зрушення у банківській технології розрахунків, які дають змогу наблизитися до світового рівня обробки інформації, застосовувати нову систему електронних платежів, це широке використання акредитивної форми розрахунків, розрахунків чеками, векселями і авансовими платежами.

Шановні колеги, читачі журналу!

Сьогодні ми відзначаємо перше п'ятиріччя Національного банку України. Зроблено перші, але, певно, найважчі кроки на шляху побудови центрального банку, гідного своєї держави, свого народу. Створено необхідні грошово-кредитні механізми, інструменти, визначено орієнтири нашого розвитку. Ми віримо, що недалеко той час, коли Україна матиме розвинуту, міцну економіку, у фарватері якої діятиме потужна банківська система на чолі з Національним банком незалежної України.

В.Ющенко,

Голова Правління Національного банку України

Редакційна колегія:
Веселовський О.О. (голова)
Воронова Л.В.
Гетьман В.П.
Гребенюк Н.І.
Кандибка О.М.
Киреев О.І.
Кравець В.М.
Кротюк В.Л.
Матвієнко В.П.
Патрикац Л.М.
(зав. редакцією-головний редактор)
Раєвський К.Є.
Степаненко А.І.
Чернік І.П.
Шаров О.М.

Тематичне планування номера:
Кравець В.М., Патрикац Л.М.

Номер підготовлено редакцією
періодичних видань НБУ

Над номером працювали:
Крохмалюк Д.І., Леонтьєва Л.І.,
Патрикац Л.М., Солдатенко Г.В.,
Соломоненко С.К., Черкащенко Н.І.

Фотоілюстрації:
Негребецький В.С.

Адреса редакції:
254070, Київ-70,
вул. Андріївська, 1
тел./факс: (044) 4625347
тел.: (044) 4625348

Реєстраційне свідоцтво КВ № 691
Передплатний індекс 74132

З питань розміщення реклами
звертатися за тел. (044) 216 4817
або за пейджинговим зв'язком —
тел. 450 5050 (номер абонента 252)

Дизайн, кольороподіл і друк
Поліграфічного центру
АТ "Видавництво "Бліц-Інформ"
тел.: (044) 441 8964
(044) 441 8705

Художній редактор: Козицька С. Г.
Комп'ютерна верстка:
Горняк С.З., Пальчевський Д.А.,
Фіногенова О.І.

Технічний редактор:
Ніколаса Л.С.

При передруку матеріалів, опублікованих у
журналі, посилання на "Вісник Національного
банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали в
порядку обговорення, не поділяючи думку
автора.

Відповідальність за точність викладених
фактів несе автор.

Редакція не несе відповідальності за зміст
рекламних матеріалів.

© Вісник Національного банку
України, 1996

ВІСНИК

НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

Зміст

1 Представляємо департамент

В.Кравець
Криза платежів — проблема структури промисловості, а не
банківської системи 5

П.Сенищ
Сьогодні і завтра бухгалтерського обліку 8

Л.Письменна
Платіжна система: проблеми і шляхи їх розв'язання 10

Г.Жигайло
Джерела фінансування капіталовкладень 12

Т.Сахно
Бухгалтерський облік у банках 13

Л.Головашикіна
У бюджеті "дірки", а на рахунках — залишки коштів 14

А.Дунська
Удосконалення звітності 15

О.Заброцька
Еволюція міжбанківських розрахунків 16

Н.Тимошенко
Основи організації міжбанківських розрахунків 18

Л.Сайченко
Неплатежі підприємств: множаться ряди боржників 19

С.Крисевич
Вексельний обіг в Україні 21

В.Харченко
Безготівкові розрахунки в господарському обороті України 24

С.Петрова
Майбутнє балансу 26

3/96

2 Проекти

Концепція розвитку банківської системи України 27

3 Валютний ринок

В.Гетьман
Валютний ринок України. Шлях до стабільності? 36

О.Андронов
Нові фінансові інструменти валютної біржі 40

Л.Верба
Зміна акцентів 42

4 Слово — регіонам

А.Бурдюгов
Розвиток банківської системи в Криму 44

5 Аналітичні роздуми

А.Мороз
Чи достатньо в економіці України платіжних засобів? 46

6 Платіжний баланс України

Н.Іванік
Від'ємне сальдо платіжного балансу. Що це означає
для економіки України? 52

7 Точка зору науковця

О.Петрик
Стратегія контролю інфляції в країнах
із перехідними економіками 55

8 Огляд економіки і фінансів

І.Геллер

Ця загадкова інфляція. Спроби прогнозування 62

9 Документи

Роз'яснення Національного банку України 64

10 Хроніка

Д.Рікберг

Гість НБУ — Прем'єр-міністр Великобританії 65

11 Світовий досвід

М.Мирун

Європа: від Союзу вугілля і сталі — до спільної валюти 66

12 Персоналії

Л.Патрикац

... А небо ось-ось задзвенить зорепадом 69

13 Монети України

Про випуск в обіг ювілейних і пам'ятних монет, присвячених 50-річчю Організації Об'єднаних Націй, "Леся Українка", 10-річчю Чорнобильської катастрофи. Ці монети ви можете придбати в банку 76

14 Благодійництво

М.Бойчук

З життя маленьких людей, в очах яких відзеркалюється душа... 80

15 Музей нумізматики і боністики

Б.Гарбуз

Нумізматична колекція Національного музею історії України 84

16 Новинки банківської літератури

Т.Добко

Пропонує найбільша книгозбірня України 91

17 На терезах — валюта

Інформація за результатами торгів німецькими марками, доларами США, російськими рублями, білоруськими рублями, італійськими лірами, французькими франками та англійськими фунтами стерлінгів на Українській міжбанківській валютній біржі у березні—квітні 1996 року 92

Що дало запровадження в Україні системи електронних міжбанківських платежів? Чому суб'єкти господарської діяльності не поспішають погашати свою заборгованість перед партнерами? Які особливості запровадження розрахунків за допомогою електронних пластикових карток? Відповіді на ці та інші запитання ви знайдете в матеріалах нашої постійної рубрики "Представляємо департамент" цього номера журналу, які присвячено департаменту бухгалтерського обліку та розрахунків. Також ви прочитаєте тут статті про бухгалтерський облік у банках, проблеми вексельного обігу, дізнаєтесь про нові правила в організації безготівкових розрахунків у господарському обороті України.

Наші інтерв'ю

Криза платежів — проблема структури промисловості, а не банківської системи

Розрахунки, бухгалтерський облік, банківські технології. Важко уявити нині без них функціонування будь-якого банку. В НБУ цими питаннями займаються департамент бухгалтерського обліку та розрахунків, Центральна розрахункова палата, Інженерно-технічний центр, операційне управління. Роботу названих підрозділів центрального банку країни координує заступник Голови Правління НБУ Віктор Михайлович Кравець. Сьогодні він відповідає на запитання "Вісника НБУ".

— Вікторе Михайловичу, ви прийшли до Національного банку України у травні 1993 року. Тоді надзвичайно загострилася проблема розрахунків між суб'єктами господарювання...

— Так, про цю проблему тоді говорилося багато. Розглядала це питання не раз і Верховна Рада. Суть полягала в тому, що гроші перераховувалися, але до адресатів не доходили. Справді, хоча соціально-економічні умови у країні змінилися, технологія залишалася старою. Особливо гострою була проблема не стільки розрахунків між суб'єктами господарювання, скільки розрахунків між банками.

Тому перше питання, яке я тоді порушив перед членами Правління НБУ, стосувалося розрахунків. Я запропонував прискорити створення системи електронних платежів (СЕП), підготовка до запровадження якої проводилася дуже мляво. Мене підтримали. Таким чином, за півроку було створено відповідні умови для запровадження в Україні СЕП, розроблено її технологію, налагоджено математичне і технічне забезпечення.

Починаючи із січня 1994 року, ми

повністю перейшли на автоматизовану систему міжбанківських розрахунків. Це дало змогу значно підвищити швидкість, якість та надійність виконання платежів, повністю відмовитися від використання паперових платіжних документів.

Систему високо оцінили її користувачі, суб'єкти господарювання України, а також закордонні спеціалісти, провідні міжнародні економічні інститути. Це не дивно, адже аналогів їй немає не лише на терені колишнього Союзу, але й у більшості країн світу. Окремі елементи, щоправда, використовуються у США (так звана система здійснення платежів великими сумами в режимі реального часу), Німеччині (здійснення клірингу — його можна порівняти з нашою системою розрахункових палат), у Гонконгу, Сінгапурі тощо. Узагальнивши міжнародний досвід і власні напрацювання, ми зробили справжній прорив у цій сфері.

Нині нашу систему електронних платежів вивчають банкіри країн не лише близького, але й далекого зарубіжжя. Показово, що консультанти із-за кордону, які допомагали Україні

Віктор Михайлович Кравець

народився 1955 року. Після закінчення Одеського інституту народного господарства працював в Українській республіканській конторі Будбанку СРСР (пізніше — Промбудбанк). Зі створенням 1989 року першого в Україні комерційного банку "Укрінбанк" очолював там бухгалтерську службу, а згодом — і його Правління.

У Національному банку України — із травня 1993 року: 1993—1994 роки — головний бухгалтер, із 1995 року — заступник Голови Правління.

У червні 1993 року обраний академіком Академії економічних наук України.

запроваджувати СЕП, визнають: учні перевершили своїх учителів.

Як я вже казав, завдяки СЕП значно підвищено швидкість обігу коштів. Наведу для ілюстрації такий факт. Одного грудневого дня минулого року при залишках на рахунках комерційних банків 52 трильйонів карбованців денний обіг системи електронних платежів НБУ становив 451 трильйон карбованців. Тобто протягом дня гроші дев'ять (!) разів змінювали свого господаря. Це феноменальний показник. Жодна країна світу не може сьогодні похвалитися такою оперативністю розрахунків.

Або візьмімо дані аналізу за один із останніх днів березня. Сума в 995 мільярдів карбованців за 23 хвилини

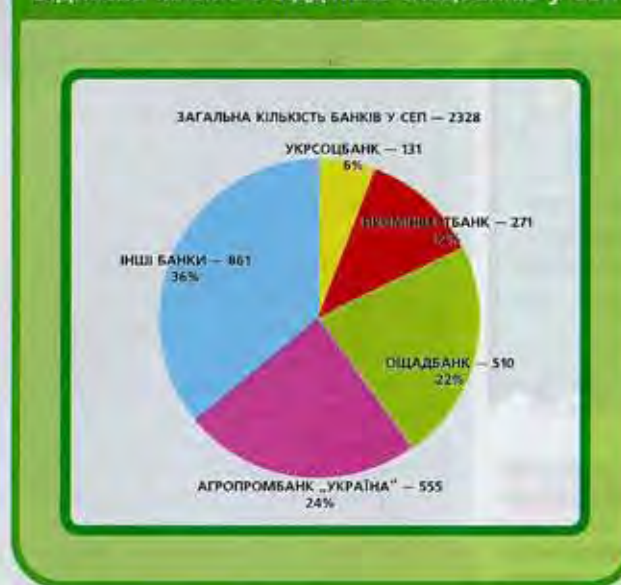
пройшла вісім інстанцій. Вдумайтеся: за 23 хвилини трильйон карбованців вісім разів переходив із рук до рук! Отакі у нас швидкості!

Нова система дала змогу, крім того, забезпечити чистоту міжбанківського простору. Завдяки їй ми можемо тримати під контролем будь-яку ситуацію щодо здійснення міжбанківських розрахунків.

Ще одна перевага запровадження СЕП: завдяки їй ми в цілому уникли варіантів фіктивних авізо, "популярних" нині в наших сусідів, зокрема в Росії.

— Вікторе Михайловичу, із часу запровадження системи електронних міжбанківських розрахунків минуло два з половиною роки, але проблема неплатежів суб'єктів господарювання й досі одна із найбільш актуальних в Україні...

Відносна кількість відділень спецбанків у СЕП

— Багато хто думає, що, змінивши форми і правила розрахунків, можна розв'язати так звану кризу платежів. (До речі, в нас часто помилково називають її кризою неплатежів — кращої кризи й бажати не можна). Але в даний час це вже не проблема банківської системи. Нині (на відміну, скажімо, від 1993 року) це проблема неплатників, проблема фінансового стану суб'єктів господарювання. В широкому розумінні — це проблема ефективності виробництва, структури нашої економіки.

Торік суб'єкти господарювання України отримали досить значні прибутки, однак ці кошти майже не пішли на погашення заборгованості. Чому? Відповідь проста: за існуючого механізму господарювання підприємства просто не зацікавлені неухильно виконувати свої фінансові зобов'язання, як це прийнято в усьому світі. Не зацікавлені, бо за борги у нас дуже нелегко при-

тягнути до матеріальної відповідальності. До того ж, багато директорів уперто чекають, коли в уряді здадуть нерви, і він "розколеться" на якусь безоплатну чи іншу пільгову допомогу. Вихід із цієї ситуації бачу один: запровадження ефективного механізму банкрутства підприємств-боржників. За фінансові зобов'язання боржники повинні відповідати своїм майном.

А що стосується банківської системи, то вона пропонує нині перелік інструментів (в усякому випадку мінімальний), які можуть застосовуватися для здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання. Звичайно, я далекий від думки, що тут усе абсолютно ідеально. Ми постійно працюємо над удосконаленням системи розрахунків. Скажімо, десять років тому для здійснення розрахунків достатньо було шести реквізитів — кодів банків, рахунків платника та одержувача, суми і номера документа. Нині ми застосовуємо нові атрибути — ідентифікаційні коди, коди платежів тощо. Без них не обійтися в якісному складанні платіжного балансу як усередині країни, так і за розрахунками із нашими закордонними партнерами. Крім того, нині з'являється ціла серія реквізитів, необхідних для одержання інформації щодо касового виконання державного бюджету, для забезпечення взаємовідносин із податковою інспекцією, Пенсійним фондом тощо. Це викли-

кано передусім тим, що сьогодні ми орієнтуємося на електронні розрахунки, електронні носії інформації. Взаємовідносини комерційних банків між собою та із Національним банком регламентуються розробленим НБУ Положенням про міжбанківські розрахунки в Україні. Це принципово новий документ, оскільки і принципово нова справа, за яку ми взялися. Скажімо, в Росії усе ще користуються перелицьованою інструкцією Держбанку СРСР, в інших державах — окремими вказівками з того чи іншого питання.

— Досі ми говорили про міжбанківські та розрахунки між суб'єктами господарської діяльності. Але систему не можна вважати завершеною без вирішення проблеми розрахунків фізичних осіб.

— Нині дуже серйозна наша проблема — велика кількість готівки, яка знаходиться поза банками. Це втрачені кредитні ресурси для економіки Украї-

ни, це живильне середовище для різних зловживань, а часто-густо і злочинів у так званому тіньовому обігу. Під тіньовим ми розуміємо не лише нелегальний, кримінальний обіг, а передусім неофіційний, необлікований. Тому що не маючи достовірних статистичних даних, ми не можемо одержати об'єктивну картину щодо реальних доходів у нашому суспільстві, реальних обсягів обігу матеріальних цінностей.

Непоодинокі й такі випадки, коли, використовуючи для розрахунків готівку, платники приховують справжні обсяги доходів чи наданих послуг і недоплачують податки до бюджету. Отже, держава недоотримує чималі кошти, необхідні для покриття бюджетних витрат.

Зрештою, проблема готівки поза банками має і суто кримінальний аспект, коли великі її суми стають причиною вбивств та інших злочинів.

Тому, якщо говорити про подальше вдосконалення розрахунків, нині завдання номер один — забезпечення електронних розрахунків фізичних осіб. Пропонується новий вид обслуговування цього постійно зростаючого клієнта. До того ж, це принципово нова система відносин фізичної особи із економікою. Мова йде не про якийсь обмежений перелік операцій, а про повноцінну участь фізичної особи в економічних взаємовідносинах із відповідним захистом її прав та інтересів.

Зрозуміло, що ми не зможемо повністю вилучити з обігу готівку (та й не ставимо перед собою такого завдання). Вона повинна становити не більш як 3—4, максимум — 6 відсотків від загальної готівкової грошової маси. Але ж не 50 відсотків, як у нас!

Ми створили спеціалізований підрозділ — акціонерне товариство закритого типу "Укркарт", об'єднавши в ньому зусилля комерційних банків та НБУ. Наші фахівці ретельно вивчили досвід країн, які нині вже використовують для здійснення електронних розрахунків електронні пластикові картки. Врахувавши недоліки організації такої системи в країнах, де вона вже працює, ми поставили собі за мету створити систему, яка б мала "запас", перспективу хоча б на 5—10 років. Тобто Україна не пішла шляхом запровадження розрахунків чеками чи пластиковими картками із магнітними стрічками. Ми пішли шляхом запровадження карток із чіпами. Чіпи — це пристрої захисту, фактично вже мікропроцесорна техніка. Подібні системи працюють у Франції, Англії, Німеччині, інших розвинувтих країнах. Загалом же розрахунки за допомогою пластикових карток сьогодні здійснюються в 139 країнах світу.

У п'яти регіонах України нині проводиться експеримент щодо викори-

стання цих провідних технологій. Сподіваємося, в другій половині поточного року повинен запрацювати пілотний проект майбутньої системи масових електронних платежів.

— Як заступнику Голови Правління вам доручено координувати також питання організації та здійснення бухгалтерського обліку в банківській системі. Певно, і тут останнім часом багато що вдосконалюється.

— Бухгалтерський облік — це інструмент, який дає змогу забезпечувати інформацію для управління — виробничими, банківськими процесами тощо. Тому протягом трьох останніх років ми суттєво змінили облік. Насамперед зорієнтували його на ринкові відносини. Застосовуємо цілу серію засобів, які дають змогу відстежувати нові процеси, що відбуваються в нашому суспільстві.

Коли 1992 року Україна вийшла із рублевої зони, одразу виникла потреба в методиці проведення операцій із національною валютою та валютами інших країн. Минає ще деякий час, і в нас з'являється розуміння таких категорій, як резидент і нерезидент. Відповідно в обліку починають застосовуватися засоби, за допомогою яких ми одразу відстежуємо, хто і які розрахунки здійснює на території України, хто володіє тими чи іншими коштами. Перелік нововведень можна продовжити.

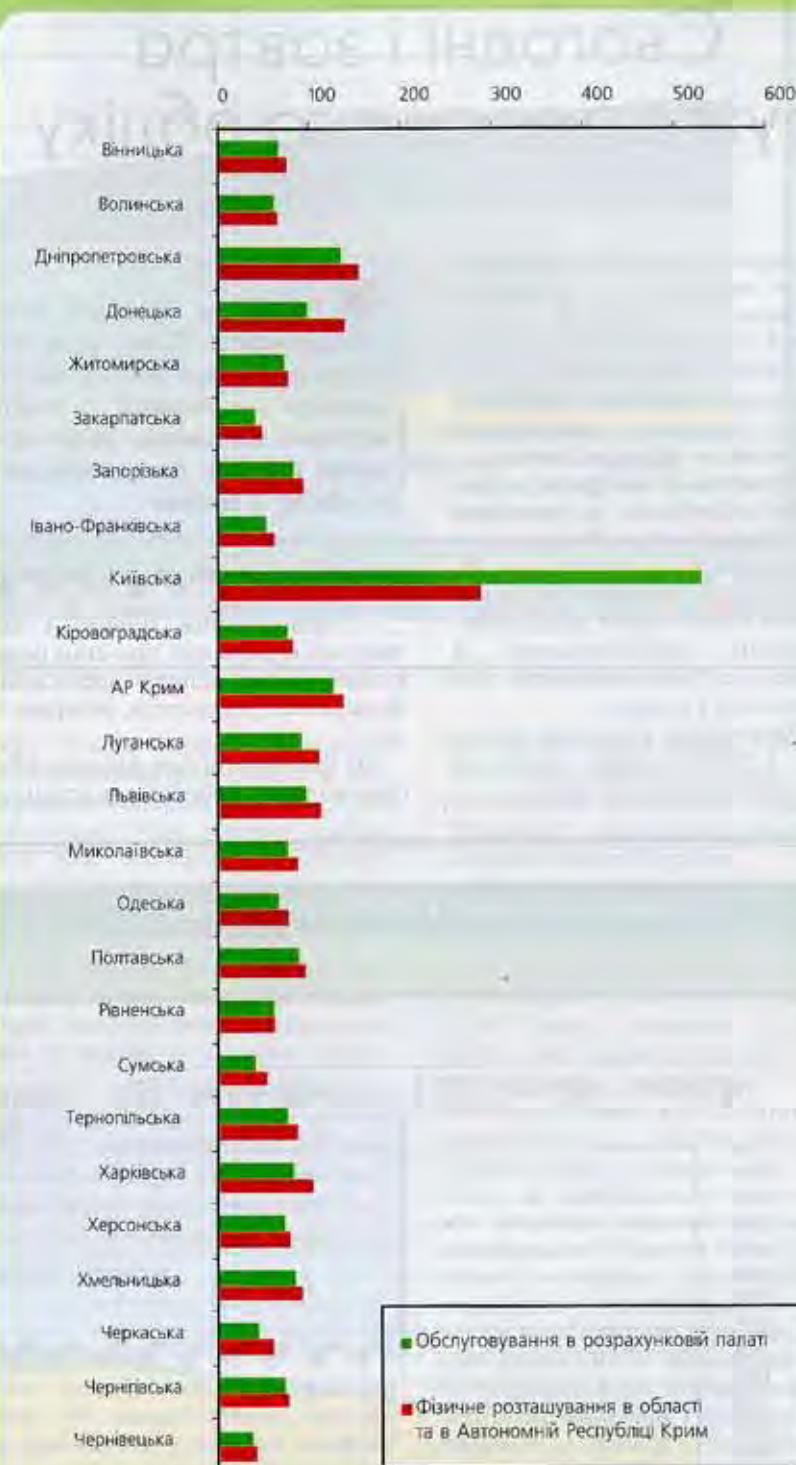
Нині часто говорять, що наш бухгалтерський облік повинен орієнтуватися на міжнародні стандарти. В мене одразу виникає запитання: а на які саме стандарти? Адже вони різні — американський, англо-фінський, європейський, євразійський та інші. Гадаю, нам не слід сьогодні прив'язуватися до якогось одного стандарту, тому що в нас своя специфіка розвитку, свої суспільні відносини. Так, ми повинні орієнтуватися на загальні міжнародні принципи, але ж ми працюємо із вітчизняними суб'єктами господарювання, які живуть за чинними в нашому суспільстві законами. І доки законодавча база України, наші умови тією чи іншою мірою відрізнятимуться від загальносвітових у світі, доти наш облік відрізнятиметься від того чи іншого стандарту. Тому, як би ми не хотіли, ми не можемо сьогодні перейти на так званий чистий міжнародний стандарт. Вдосконалюватиметься законодавство України — вдосконалюватиметься й система обліку, ставатиме "читабельною" і зіставлюваною у світі.

Інтерв'ю взяла Дмитро Крохмалюк
і Людмила Патрикац

***

Коли верстася номер, В.М. Кравець був обраний Головою Правління АКБ "Україна". Щиро вітаємо Віктора Михайловича!

Розподіл банківських установ за регіонами

Переходимо

на міжнародні стандарти

Сьогодні і завтра бухгалтерського обліку

Господарська статутна діяльність банків зводиться до організації розрахунків у готівковій і безготівковій формах через вклади, кредитування, поручительства, гарантії, консультації тощо. Виходячи із цього, головними завданнями бухгалтерського обліку в банках є:

— забезпечення контролю за виконанням зобов'язань за власними і залученими коштами банку та управління ними;

— постійний контроль та аналіз доходності банку через запланований рівень рентабельності й ліквідності на базі інформації про розмір доходів і витрат;

— забезпечення контролю за наявністю і рухом майна банку та інших матеріальних цінностей;

Тимчасові вказівки щодо застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України — перший у нашій державі документ, який визначає порядок бухгалтерського обліку в банках

— формування повної і достовірної інформації про стан розрахунків, цінних паперів, зобов'язань, фінансових результатів, резервів тощо.

На виконання цих завдань і була спрямована робота департаменту

Павло Миколайович Сениця

народився у 1959 році. 1985 року закінчив Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут. У 1985—1992 роках працював на посадах головного бухгалтера підприємств різних форм власності.

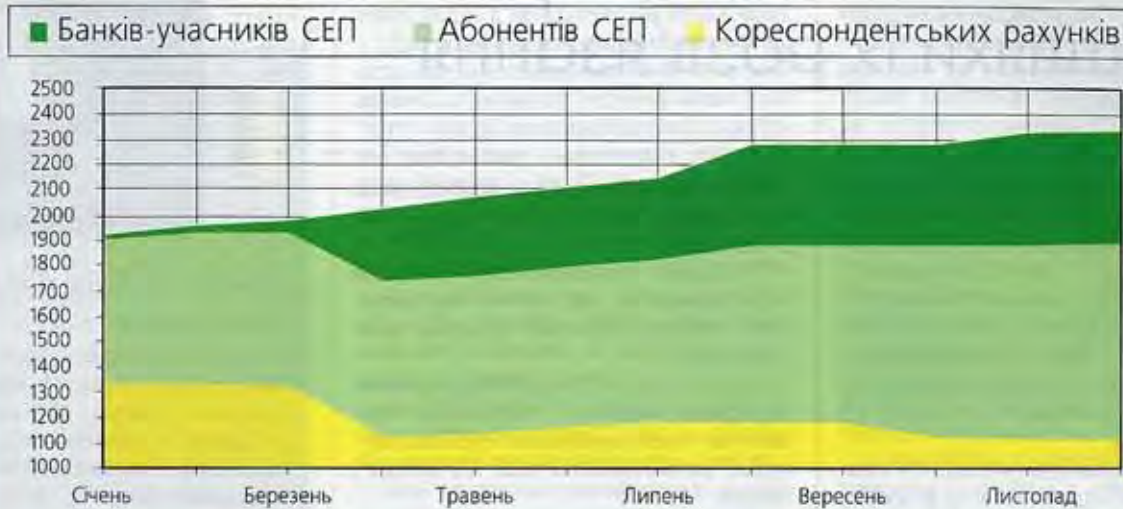
Із 1992 року працює в системі Національного банку України. Останні півтора роки — директор департаменту бухгалтерського обліку та розрахунків.

У 1995 році пройшов курс навчання у Віденському об'єднаному інституті Міжнародного валютного фонду.

Кількість учасників СЕП НБУ в 1994 році

Кількість учасників СЕП НБУ в 1995 році

бухгалтерського обліку та розрахунків спільно з комерційними банками.

Важливим для банків було прийняття торік Тимчасових вказівок щодо застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Це перший в Україні нормативний акт, який визначає порядок бухгалтерського обліку в банках держави. Нині триває робота над удосконаленням даного документа, оскільки змінюються законодавство в Україні та умови роботи.

Значним досягненням стало запровадження системи електронних міжбанківських платежів, яка не має аналогів у країнах колишнього Радянського Союзу й наближається до рівня відповідних систем розвинутих країн Європи і світу. Це дає змогу за лічені години проводити розрахунки як між окремими банками, так і в цілому в народному господарстві.

Ще один крок уперед — впровадження електронної пошти. Завдяки їй ми маємо можливість отримувати щоденний баланс по всій банківській системі.

Нині завершується підготовка інструкції з міжбанківських розрахунків. Це перший документ, де буде викладено всі моделі розрахунків між банками в Україні. Розроблено

проект нового варіанта Інструкції про безготівкові розрахунки в господарському обороті України. У ній відображено нові форми розрахунків між суб'єктами підприємницької діяльності. Інструкція розповсюджуватиметься і серед клієнтів банків.

Велика робота в поточному році проводиться щодо створення національної системи розрахунків населення за товари та послуги з допо-

Як зменшити кількість готівки в обігу? Передусім запровадивши розрахунки за допомогою пластикових електронних карток

могою пластикових електронних карток. Їх використання вигідно всім учасникам платіжної системи — власнику картки, підприємству торгівлі та послуг, банку-емітенту і Національному банку України. Впровадження пластикових карток дасть змогу зменшити кількість готівки в обігу і витрати на її виготовлення, оперувати додатковими кредитними ресурсами, зменшити витрати на інкасацію готівки тощо.

Для прискорення процесу за ініціативою Національного банку України створено акціонерне товариство "Укркарт", засновником якого є 17 великих банків України.

Найважливіше завдання на завтра — перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Тут ми відстаємо від країн колишнього Радянського Союзу. В Національному банку створено спеціальну групу, яка займається розробкою нормативних документів із цього питання. Саме життя примушує прискорити цю роботу, оскільки в Україні вже є банки, які ведуть облік за міжнародними стандартами, зокрема Перший український міжнародний банк та банк "Креді-Ліоне". Перехід на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку ускладнив для них процес, адже, щоб вписатися в банківську систему України, вони повинні складати звітність, виходячи з діючого Плану рахунків у банках України. А це призводить до непорозумінь і помилок. Крім того, не слід забувати, що за звітністю банківської системи України пильно стежать і аналізують її міжнародні організації (Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, Світовий банк тощо).

Банк починається із розрахунків

Платіжна система: проблеми і шляхи їх розв'язання

Людмила Василівна Письменна

закінчила Киргизський державний університет. У банківській системі працює 33 роки, три останніх — начальник управління платіжних систем департаменту бухгалтерського обліку та розрахунків НБУ.

Надійшла платіжна система, що задовольняє потреби юридичних і фізичних осіб у безпечному та ефективному переказі коштів, — необхідна умова успішного розвитку ринкової економіки. Одним із головних завдань банківської системи є дійове її функціонування, своєчасність проходження платежів підприємств, організацій та установ і її вдосконалення.

Основна діяльність управління платіжних систем спрямована на розробку нормативних актів і методичних вказівок із питань проведення міжбанківських розрахунків, безготівкових розрахунків між суб'єктами господарювання та здійснення контролю за ними. Проблемою нині є невизначеність підприємств щодо часу надходження коштів і здійснення платежів. Справді, чи завжди банки готові сплатити кошти за платіжними документами своїх клієнтів? На жаль, нерідко виникає ситуація, коли банки через відсутність коштів на кореспондентських рахунках не можуть сплатити за цими документами. Приклад тому — банки "Відродження", "Інко", "Ліга" тощо. Таким чином, підтримується основа платежів і довіра клієнтів до банківської системи.

Замкнуте коло неплатежів породжує альтернативні варіанти розрахунків

Іноді на проходження платежів деяких клієнтів у таких банках витрачаються дні й тижні, утворюється замкнуте коло неплатежів, і суб'єкти господарювання змушені переключатися на альтернативні, менш ефективні варіанти розрахунків — готівкою, іноземною валютою або за допомогою бартерних операцій. Але бартер завдає економічній величезній шкоди, оскільки:

— бартерна ціна товару визначається його потребою, а не реальною вартістю, а це відповідно зменшує або збільшує вартість як окремого товару, так і товарної групи у цілому, створює хаос у ціноутворенні;

— безгрошова реформа торгових відносин дає можливість для ухиляння від

оподаткування, внаслідок чого держава недоотримує значні суми надходжень до бюджету;

— знижує зацікавленість суб'єктів господарювання, які, маючи торговельний потенціал, бояться правової незахищеності.

Таким чином, розрахунки шляхом бартерних операцій є тимчасовим явищем на етапі перебудови суспільства і надалі застосовуватимуться все менше і менше.

Необхідно повернутися до цивілізованого порядку, коли всі розрахунки між юридичними особами здійснюються через установи банків. Нині ж у безготівковій формі проводяться лише близько 50 відсотків усіх розрахунків у господарському обороті України. На-

Близько 50 відсотків усіх розрахунків у господарському обороті України здійснюються в безготівковій формі

ціональний банк України вживає всіх заходів для подолання цієї ситуації. Серед них — підготовка Інструкції про безготівкові розрахунки в господарському обороті України, Положення про міжбанківські розрахунки в Україні.

Проблемним питанням залишається несвоєчасне проходження платежів через банки. Сьогодні ще непоодинокі факти, коли платежі підприємств затримуються через:

— порушення черговості платежів. Вибірковою перевіркою за два місяці минулого року виявлено 515 фактів таких порушень, внаслідок чого з банків за рахунок їхнього прибутку стягнуто штрафів на суму 23 мільярди карбованців, які перераховано до бюджету, у тому числі з банків Чернівецької та Дніпропетровської областей — по 3,2 мільярда карбованців, Харківської — 3,1, Запорізької — 2,1, Луганської — 1,9 мільярда карбованців;

— неправильне заповнення підприємствами реквізитів і повернення установами банків через це близько 10 відсотків платіжних документів;

— необґрунтоване повернення клієнтам платіжних документів банками (наприклад, Одеський філіал АКБ "Укрнафтогазбанк" повернув без оплати платіжну вимогу клієнтові, посилавшись на незатверджену Інструкцію про безготівкові розрахунки в господарському обороті України);

— порушення строків проходження через банківську систему платежів, визначених постановою Верховної Ради "Про норматив обігу платіжних документів в Україні" №3324-XII від 25.06.1993р. та "Про заходи щодо стабі-

23 мільярди карбованців — на таку суму стягнуто штрафів із банків, які порушили торік черговість платежів

лізації соціально-економічного становища в Україні" №3789-XII від 23.12.1993р.

Дані про сплату комерційними банками пені за перевищення нормативного терміну проходження платежів свідчать, що вони і далі порушують зазначені в цих постановах нормативи. Внаслідок цього затримується до 10 і більше днів зарахування коштів на рахунки суб'єктів господарювання, що негативно впливає на їхнє фінансове становище. Відтак суб'єкти господарювання не розраховуються з державним бюджетом, Пенсійним фондом та за укладе-

ними договорами з іншими підприємствами. Так, за перевищення терміну проходження платежів комерційні банки у 1995 році сплатили пеню у розмірі 232,2 мільярда карбованців, у тому числі на користь клієнта — 47,8 і до державного бюджету — 184,4 мільярда карбованців. Найбільші суми пені сплатили: банк "Україна" — 79,3 мільярда карбованців, Укрсоцбанк — 48,9, Ощадбанк — 21,2, Промінвестбанк — 4,5, Експортно-імпорتنний банк — 3,9 мільярда карбованців.

Внаслідок цього зменшуються прибутки комерційних банків, погіршується стан ліквідності. Незважаючи на таке становище, вони не встановлюють персональну відповідальність фахівців за порушення терміну проходження платежів, а обласні управління Національного банку України не приділяють цьому належної уваги. Тому, на наш погляд, треба посилити контроль за терміном проходження платежів та підвищити відповідальність за його порушення, здійснювати більш ретельний аналіз щодо виявлення та усунення причин порушень. Нині однією з найгостріших проблем у державі є платіжна криза, яка охопила практично всі галузі народного господарства, і більше 117 тисяч підприємств відчувають нестачу коштів.

117 тисяч підприємств України відчувають нестачу коштів. Причина — платіжна криза

До Національного банку України надходять численні прохання від підприємств та організацій щодо зміни черговості платежів, тобто вони просять дозволу замість розрахунків з боргами перед бюджетом, банками, партнерами здійснювати нові виробничі витрати. Але, зрозуміло, проблему неплатежів такими заходами не лише не вирішити, а можна поглибити ще більше. Адже пов'язана вона не стільки з черговістю платежів, скільки з важким фінансовим станом багатьох підприємств. Зменшення обсягів виробництва, повільне переорієнтування на випуск конкурентоспроможної продукції, надлишок готової продукції, що не знаходить збуту, — все це призводить до збільшення взаємної заборгованості підприємств.

Необхідні глобальні зміни: заохочення комерційних банків до інвестування у виробничу сферу, збільшення ними обсягів кредитів на структурну перебудову промисловості, впровадження нових підходів банків до здійснення активних операцій. А найголовніше, ретельніше аналізувати кредито- і платос-

проможність, оцінювати готовність позичальника проводити платежі й погашати позики відповідно до умов кредитних договорів, а в разі непогашення заборгованості звертатися з позовом до суду і ставити питання про банкрутство. Тому чітке визначення черговості платежів також є невідкладною проблемою.

Для розв'язання платіжної кризи, що склалася між підприємствами та організаціями, Президент України видав Указ "Про заходи щодо нормалізації платіжної дисципліни в народному господарстві України" №227 від 16.03.1995р., яким було визначено, що у першочерговому порядку суб'єкти господарювання використовують кошти на свої потреби, а потім здійснюються платежі до бюджету сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів та внесків до державних цільових фондів, виплата простроченої понад 15 днів заборгованості за заробітною платою, далі — платежі без акцепту платників та інші платежі.

Але попередній рік засвідчив, що визначений цим указом механізм не спрацював, тому що за таких умов керівники дозволено використовувати на власні потреби підприємства лише 10 відсотків коштів, що надходять на його розрахунковий рахунок від реалізації продукції, виконаних робіт та наданих послуг. Тому 5 квітня 1996 року Президент України видав новий Указ — "Про заходи щодо стабілізації фінансового стану підприємств". Національний банк за погодженням із Кабінетом Міністрів встановив новий порядок черговості платежів: вугледобувним та гірничорудним підприємствам дозволено використовувати 25 відсотків, а решті — 15 відсотків від надходжень на їхні розрахункові рахунки.

Є сподівання, що новий порядок черговості платежів, встановлений для підприємств, поліпшить їхнє фінансове становище

Та є і ряд інших проблем, які гальмують діяльність вітчизняних виробників. Так, функціонування безакцептного списання коштів для окремих галузей народного господарства на підставі ряду законодавчих актів не дає змоги керівникам підприємств маневрувати коштами, з другого боку, це створює для підприємств різні умови господарювання, за яких забезпечується пріоритетний розвиток одних галузей та гальмується — інших.

При цьому існуюча черговість платежів не сприяє виконанню суб'єктами господарювання укладених контрактів

та угод і не дає змоги їх керівникам розпоряджатися власними коштами. Тому, на наш погляд, було б доцільним встановити таку черговість: платежі до бюджету сум податків, зборів та інших обов'язкових внесків, а потім усі інші платежі за розпорядженням самого керівника підприємства.

Вивчення міжнародного досвіду розрахунків та платежів свідчить про загальну відсутність за кордоном практики стягнення коштів у безспірному та безакцептному порядку. Прийняття законодавчими органами України близько 20 актів про безспірне стягнення коштів із рахунків підприємств перешкоджає самостійно здійснювати управління виробництвом, вживати заходів щодо зростання обсягів та раціонального використання фінансових ресурсів. Тому нарізла потреба перегляду і скасування законодавчими органами актів, прийнятих із цього питання.

Управління платіжних систем, враховуючи існуючі проблеми при здійсненні розрахунків, неповне використання векселів, невизначеність черговості платежів тощо, неодноразово подавало пропозиції Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, різним міністерствам і відомствам щодо вдосконалення вексельного

Безакцептне списання коштів ставить підприємства в різні умови господарювання

обігу, запровадження сучасних, більш ефективних форм розрахунків.

І надалі робота управління буде спрямовуватися на:

— вдосконалення системи електронних платежів;

— широке застосування нових форм платіжних документів;

— поліпшення міжбанківських розрахунків;

— прискорення впровадження платіжних кредитних та інших карток, що дасть змогу значно розширити сферу банківських послуг і скоротити термін проведення розрахунково-касових операцій;

— розробку проекту розвитку платіжної системи країни з урахуванням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та грошово-кредитної статистики в банках;

— надання методологічної допомоги банківським установам щодо використання нормативних актів та впровадження у діючу систему методологічних розробок із питань розрахунків.

Лізинг — особлива форма оренди?

Джерела фінансування капіталовкладень

Для виконання своїх функцій банку, як і будь-якому іншому суб'єкту господарської діяльності, необхідна матеріально-технічна база. Її складовою частиною є основні фонди, які створюються шляхом капітальних вкладень, тобто вкладень коштів банку у нове будівництво і придбання основних засобів, а також реконструкцію, розширення і технічне переоснащення діючих об'єктів.

До недавнього часу установи банків здійснювали капітальні вкладення за рахунок власних та залучених коштів. Постановою №40 від 25.02.1995 р. Національний банк України заборонив використання залучених коштів на фінансування власних капітальних вкладень, що викликало відповідні зміни в бухгалтерському обліку. Так, одночасно з оплатою рахунків поставальників і підрядчиків формується джерело фінансування капітальних вкладень (за рахунок амортизаційного фонду або чистого прибутку банку), тобто придбання основних засобів здійснюється за рахунок сформованих фондів.

У зв'язку із цим може виникнути питання відносно формування матеріально-технічної бази новоствореними банками.

Очевидно, на перших порах про матеріально-технічну базу новостворених банків повинні подбати їхні засновники. А взагалі, можливо, необхідно запровадити пільгове оподаткування коштів комерційних банків, що спрямовуються на розвиток матеріально-технічної бази, зокрема на будівництво сучасних приміщень із обладнанням сховищ для грошей.

В умовах постійного зростання цін виникають істотні труднощі з придбанням техніки та обладнання. Серйозно допомогти тут можуть лізингові операції. Лізинг є формою фінансування капітальних вкладень на придбання обладнання, машин,

Для оперативного лізингу характерний короткий термін оренди

будівель, іншого рухомого та нерухомого майна, яке може бути об'єктом оренди.

Чинним законодавством України установам банків надане право на здійснення лізингових операцій. Банк на умовах оренди на довготривалій основі або наступного викупу віддає орендарю майно для самостійної господарської діяльності, зберігаючи при цьому право власності до кінця дії угоди. По суті, для нашої економіки, а отже, і для установ банків, така форма господарювання є новою і в майбутньому може стати досить поширеною.

Існують дві основні форми лізингу: оперативний і фінансовий. Оперативний лізинг характеризується коротким терміном контракту, після чого об'єкт повертається орендодавцю. Оперативний лізинг аналогічний звичайній оренді, яка широко застосовується у вітчизняній практиці. Фінансовий лізинг характеризується великим терміном контракту, не меншим від строку повної амортизації об'єкта, право власності на який після закінчення терміну оренди переходить до орендаря.

Донедавна банки займалися лише оперативною орендою. Нині ж у зв'язку з потребою в приміщеннях та інших основних засобах виникає необхідність у фінансовому лізингу.

Фінансовий лізинг — довгостроковий кредит? Так, це і є комерційний кредит, але в натуральній формі

Враховуючи потребу в лізингових операціях, Національний банк передбачає нові рахунки до Плану рахунків бухгалтерського обліку, які регулюють бухгалтерський облік операцій, пов'язаних із передачею і отриманням окремих об'єктів основних засобів — як в оперативну, так і фінансову оренду.

Говорячи про лізинг, необхідно зазначити, що це — складна фінансова операція. Фінансовий лізинг — одна із форм довгострокового кредитування. З економічної точки зору він подібний до кредиту, наданого на

Ганна Іванівна Жигайло

має стаж роботи у банківській системі більше шістнадцяти років. Після закінчення 1979 року Львівського обліково-кредитного технікуму працювала в системі Держбанку СРСР на бухгалтерській і ревізійній службі. В 1987 році закінчила Київський інститут народного господарства, працювала в системі Укробанку, а з 1988 року — в центральному апараті Республіканської контори Держбанку СРСР. Нині у Національному банку обіймає посаду заступника начальника управління методології бухгалтерського обліку та звітності — начальника відділу нормативної підтримки та контролю за обліком.

купівлю обладнання. Лізинг виступає в ролі джерела позичених коштів — комерційного кредиту в натуральній формі.

Оскільки лізинг є особливою формою довгострокової оренди, то при укладанні лізингового контракту необхідно правильно визначити лізингові (орендні) платежі, врахувавши при цьому вартість об'єкта, тривалість лізингового контракту, ризик, який несе лізингодавець внаслідок псування майна, інфляційних процесів тощо.

Розробка умов лізингу та документальне оформлення є досить складними й потребують спеціальної підготовки і досвіду.

Спеціалісти, що займаються лізинговими операціями в банку, повинні володіти глибокими знаннями в галузі комерції, організації кредитування, ринку нового та уживаного обладнання, технології виробництва, бухгалтерського обліку, страхування майна, а також юридичними питаннями в галузі оподаткування.

Правила без винятків

Бухгалтерський облік у банках

Бухгалтерський облік у банках фіксує і відображає рух коштів та їхніх джерел. Його можна розглядати таким чином: по-перше, це фінансовий облік, кінцевою метою якого є отримання бухгалтерських звітів; по-друге, це облік управлінський, метою якого є оперативний аналіз даних обліку для вирішення завдань прогнозування коротко- і середньострокового планування та оперативного управління бізнесом.

Рух платіжних документів — одна з умов позитивної організації обліково-операційної роботи

Нині, коли банки діють в умовах жорсткої конкуренції і невизначеності щодо розвитку економічної ситуації, бухгалтерський облік не зводиться лише до відображення операцій банку. Основне значення інформації бухгалтерського обліку та результативної звітності банку полягає у використанні цієї інформації для планування активних та пасивних операцій.

Згідно із законодавством України комерційні банки — це юридичні особи. Але незалежно від підпорядкування та форми власності вони ведуть бухгалтерський облік відповідно до вимог, вказівок та інструкцій Національного банку України.

Загальні правила ведення бухгалтерського обліку встановлені ще Державним банком СРСР (лист №7 від 30 вересня 1987 р.) і визначають загальний для усіх банків:

- порядок ведення бухгалтерського обліку;
- порядок організації операційної роботи;
- порядок організації документообороту;
- порядок організації внутрібанківського контролю та бухгалтерської звітності у банках.

Національний банк організовує і здійснює розрахунки в народному господарстві України і сприяє їх прискоренню. Тому

Перехід на міжнародні стандарти обліку потребує змін у методології бухгалтерського обліку

налагодження обліково-операційної роботи в установах банків повинно відповідати діючим правилам щодо забезпечення правильного, своєчасного і чіткого здійснення операцій, відображення їх на рахунках бухгалтерського обліку, рівномірного розподілу навантаження між працівниками апарату банку, раціональної побудови обороту документів.

Документооборот по банківських операціях — це послідовний рух платіжних документів від моменту їх виготовлення до завершення операцій за робочий день. Правильна та чітка організація документообороту забезпечує своєчасність виконання операцій, ефективність банківського контролю, прискорення обіговості коштів у розрахунках, швидке та якісне обслуговування клієнтів, нормальний режим робочого дня обліково-операційного апарату банку.

Графік документообороту повинен бути складений таким чином, щоб забезпечити ритмічність роботи на всіх ділянках. Для цього необхідно вивчити проходження документів, відповідно проаналізувавши господарські зв'язки, облік ділових можливостей та кваліфікацію кожного працівника. Завданням головного бухгалтера банку є організація роботи щодо вдосконалення графіка документообороту банку чи його філії та контролю за його виконанням. Оптиміальний графік документообороту для кожного банку (філії) — одна з умов позитивної організації обліково-операційної роботи.

Тамара Вікторівна Сахно

у банківській системі з 1964 року. Закінчила Київський інститут народного господарства. Працювала заступником головного бухгалтера міського управління Держбанку міста Києва.

Із 1992 року — в Національному банку України. Нині обіймає посаду заступника начальника управління методології бухгалтерського обліку та звітності — начальника відділу організації обліку.

Прослухала інтенсивний курс перепідготовки з питань ринкової економіки (має сертифікат міжнародного зразка).

Зазначу також, що перехід України на міжнародні стандарти обліку потребує докорінних змін у методології бухгалтерського обліку. Оскільки ринкові умови є справді новими для всіх і потребують глибоких знань, бухгалтерським працівникам, як і іншим фахівцям банківської справи, необхідна перепідготовка у центральних банках провідних країн світу.

Середньодобова завантаженість СЕП

Касове виконання Держбюджету

У бюджеті "дірки", а на рахунках— залишки коштів

Усунути таку парадоксальну ситуацію
покликане новостворене
Державне казначейство України

Фінансова система України нині в перехідному стані. Це ускладнює ефективне управління державними фінансами, насамперед щодо забезпечення виконання Держбюджету. За гострого його дефіциту кошти розпорюються по численних поточних рахунках міністерств, відомств, установ та організацій. Контроль за використанням коштів Державного бюджету на місцях недостатній, про що свідчать значні їх залишки на рахунках розпорядників, а також неясне складання звітності про їх використання.

Саме для забезпечення ефективного управління коштами Державного бюджету України, підвищення оперативності у фінансуванні видатків у межах наявних обсягів фінансових ресурсів згідно з указом Президента України було створено Державне казначейство України. Функції цього інституту перетинаються із функціями Національного банку, Міністерства фінансів, Головної податкової інспекції та комерційних банків. Отже, до Державного казначейства відійдуть окремі функції, які в даний час виконують названі структури.

Нині установи банків України збирають кошти у вигляді податкових платежів, розмежовують між бюджетами загальнодержавні податки і збори, акумулюючи їх на транзитних рахунках, і перераховують "нагору", на рахунок Головного управління Державного казначейства. Потім ці кошти шляхом фінансування починають свій рух у зворотному напрямку.

Півтора року Міністерство фінансів України разом із фірмою

"Енст енд Янг" опрацьовувало більш ефективну систему управління процесом виконання Державного бюджету. Однак ця система не могла забезпечити належний контроль за виконанням доходної та видаткової частини бюджету. Враховуючи гостру ситуацію, яка

Своїми функціями із Державним казначейством "поділяться" Національний банк, Міністерство фінансів, Головна податкова інспекція та комерційні банки

склалася у бюджетній сфері, Національний банк України узагальнив досвід використання електронної платіжної системи і запропонував створити комп'ютеризовану систему Державного казначейства із підключенням її органів до мережі електронної пошти НБУ.

Фахівці НБУ також розробили проект бухгалтерської моделі, яка забезпечить взаємодію банківської системи і системи органів казначейства щодо касового виконання Державного бюджету України за доходами та видатками. На нашу думку, це дасть можливість регіональним органам казначейства ефективніше управляти та розпоряджатися коштами Державного бюджету, які знаходяться в даному регіоні, і не концентрувати їх у повному обсязі на рівні Головного управління Державного казначейства.

**Людмила Степанівна
Головашкіна**

1966 року закінчила Київський інститут народногосподарства. У банківській системі працює із 1966 року. Нині—начальник відділу з касового виконання Державного бюджету департаменту бухгалтерського обліку та розрахунків Національного банку України.

Оскільки в Національному банку України функціонує добре налагоджена прогресивна система електронних платежів у банківській системі, НБУ та уповноважені установи комерційних банків деякий час продовжуватимуть виконувати окремі функції Державного казначейства.

Щоб прискорити становлення системи казначейства, уряд затвердив поетапний календарний план розробки законодавчих актів, нормативних документів та механізму функціонування його органів. До цієї роботи залучатимуться фахівці Національного банку, Міністерства фінансів, Державного казначейства та Головної податкової інспекції.

Для забезпечення контролю за доходною частиною Державного бюджету в розрізі бюджетної класифікації в НБУ розроблено і запроваджено програму оперативної щоденної звітності, яка подається органам казначейства. Крім того, Головне управління Державного казначейства разом із НБУ розробило на 1996 рік тимчасові методичні вказівки щодо здійснення органами Державного казначейства оперативного контролю за дотриманням нормативів відрахувань від загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів до відповідних бюджетів.

**Алла Яківна
Дунська**

народилася в 1957 році. 1979 року закінчила Одеський інститут народногосподарства. Працювала в центральному відділенні Держбанку, Укрсоцбанку, в комерційному банку.

Із січня 1995 року в Національному банку обіймає посаду начальника відділу організації звітності.

З змістом і строками складання звітності поділяється на поточну та річну. Поточна у свою чергу — на бухгалтерську і статистичну. Порядок складання звітності однаковий для всіх установ банків, її подання у визначені строки для них обов'язкове. Звітність повинна відзначатися точністю, правдивістю, повнотою необхідних відомостей, лаконічністю та зрозумілістю.

Відмінністю бухгалтерської звітності від статистичної є зміст показників і методи складання відповідних звітних форм. Бухгалтерська насамперед характеризує склад власності банку, а також фінансові результати діяльності. Крім того, у цій формі звітності відображаються всі розрахункові взаємовідносини з іншими підприємствами, фінансовими та банківськими установами. Такий підхід до формування звітної інформації пов'язаний із тим, що банк із позиції бухгалтерського обліку розглядається як самостійний економічний об'єкт. Статистика ж займається питаннями нагляду за загальними процесами виробництва, причому з позиції не окремого підприємства, а макрорівня (території, галузі). Для статистики банк не лише господарський одиниця, але й части-

Банк із позиції бухгалтерського обліку — самостійний економічний об'єкт

Компетентна думка Удосконалення звітності

на господарства. Відповідно складається статистична інформація.

До бухгалтерської звітності перш за все належать: баланс; звіт, який контролює залишки заборгованості за рахунками дебіторів, кредиторів; звіт-форма 2 "Звіт про прибутки і збитки"; звітність за резервними фондами; звітність за касовими оборотами банку (п'ятиденна, місячна); касове виконання бюджету. Бухгалтерська звітність представлена у грошовій формі і базується на суцільному обліку. Статистика визначає темпи зростання, відсотки, середній рівень, динаміку того чи іншого показника. В умовах ринку бухгалтерська звітність набуває особливого значення. У світовій економічній літературі бухгалтерський облік називають мовою підприємництва, бізнесу або ділової активності. Ринкові відносини припускають відповідний економічний простір, у якому бере участь велика кількість найрізноманітніших об'єктів, юридичних та фізичних осіб, кожен із них без будь-якого посередництва з боку вищестоящих органів управління хоче знати, з ким можна мати справу. Цей інформаційний зв'язок у країнах із розвинутою ринковою інфраструктурою забезпечує бухгалтерська звітність.

Бухгалтерські звіти охоплюють три основні аспекти, які визначають користувачі та ділові бізнесові кола:

1. Фінансові (бухгалтерські) звіти повинні містити інформацію, яка була б корисною наявним та потенційним вкладникам і підприємствам, а також іншим особам для прийняття раціональних рішень щодо капіталовкладень та кредитів. До того ж, звіти мають складатися у формі, доступній для сприйняття не лише спеціалістами у галузі бухгалтерського обліку, але й усіма, хто прагне ознайомитися з фінансовою діяльністю будь-якого підприємства.

2. Звіти повинні містити інформацію, яка б орієнтувала наявних і потенційних вкладників та кредиторів, а також інших осіб стосовно сум, строків та ризику від очікуваних касових надходжень — дивідендів або процентів.

3. Звіти повинні містити інформацію щодо ресурсів бізнесу компанії, зобов'язань відносно їх переміщення в інші підрозділи, щодо частки власників, а також про наслідки, викликані змінами вартості акцій, які спричиняють зміни ресурсів.

Бухгалтерський баланс характеризує зміни фінансового стану банку порівня-

Складові бухгалтерського звіту — достовірна інформація для наявних та потенційних вкладників і кредиторів

но з початком звітного періоду, а звіт, що стосується фінансових результатів, відображає фінансово-господарську діяльність за період із початку звітного року. Щоквартальна бухгалтерська звітність подається (не пізніше 15 числа місяця, наступного після закінчення звітного кварталу) органам державної податкової інспекції, вищестоящій організації, власникам підприємств, заснованих на акціонерній або іншій колективній формі власності.

Банк повинен бути зацікавлений в опублікуванні своєї фінансової звітності. Це необхідно для залучення інвесторів та кредиторів, для інформування потенційних учасників та вкладників щодо стійкості свого фінансового становища. Інвестор і кредитор, які вкладають гроші та інше майно в акціонерний банк, повинні бути впевнені у збереженні та ефективному використанні своєї власності, в правильності підрахування прибутку та розподілу дивідендів. Досягти цього вдалося завдяки тому, що, починаючи з 1992 року, в господарську практику було введено перевірку бухгалтерського обліку та достовірності його складання незалежними аудиторськими фірмами.

Аналіз бухгалтерської звітності нині набуває великої ваги. Насамперед комерційним банкам потрібно вести облік та керуватися при проведенні відповідних операцій. Тимчасовими вказівками щодо застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затвердженими постановою Правління Національного банку України №240 від 25 вересня 1995 року, а також загальними правилами виконання кредитних, розрахункових, касових та інших операцій. Правильний облік дає змогу провести більш ефективний аналіз балансу.

Із квітня 1994 року запроваджено нову програму щоденного складання балансу по всій банківській системі (електронною поштою). Це дало змогу якісніше аналізувати стан грошового обігу та відпрацьовувати відповідну монетарну політику.

**Ольга Петрівна
Заброцька**

після закінчення 1979 року Львівського обліково-кредитного технікуму одержала направлення до Київської міської контори Держбанку СРСР. Закінчила Київський інститут народного господарства.

Із 1989 року — в Національному банку України. Начальник відділу методології міжбанківських розрахунків та клірингових операцій.

Нормальне функціонування економіки важко уявити без системи розрахунків між суб'єктами господарської діяльності, забезпечення надійності та своєчасності платежів. У розрахунках і платежах, що здійснюються установами банків, знаходять відображення практично всі види економічних відносин у суспільстві. І все це неможливе без взаємних розрахунків між банками — міжбанківських розрахунків.

У процесі розвитку банківської системи була створена загалом налагоджена система міжбанківських розрахунків. Механізм її здійснення передбачав централізований порядок їх урегулювання і контролю за своєчасним і повним завершенням. Багатолітня практика діяльності Держбанку показала, що зазначені розрахунки можуть успішно функціонувати в рамках одного банку. Однак в умовах функціонування значної кількості комерційних банків такий механізм розрахунків виявився непридатним. При зазначеній системі розрахунків банки, по суті, автоматично залучали ресурси Держбанку, а також автоматично позичали їх один одному незалежно від наявності. Дані кредити за своїм характером були знеособлені, безстрокові і безплатні. Внаслідок цього Держбанк був позбавлений можливості регулювати грошовий обіг і контролювати діяльність банків.

У 1991 році наміри нагальна необхідність перетворення у банківській системі. Важливу роль у їхньому здійсненні відіграло запровадження з лютого 1992 року нового порядку взаємних розрахунків

Електронні платежі

Еволюція міжбанківських розрахунків

між банками — через кореспондентські рахунки, що відкривалися в установах Національного банку України. Як свідчить практика, саме посередництво у здійсненні платежів між банками як прерогатива центрального банку надає йому можливість контролювати та регулювати грошовий обіг, забезпечує ЦБ ефективним регулюючим інструментом банківської діяльності, що, в свою чергу, дає змогу впливати на процес відтворення капіталу в державі.

Розлад у платіжній системі тієї чи іншої країни часто є одним із найперших і безпосередніх проявів зародження фінансової кризи. Розуміючи важливість цієї проблеми, Національний банк України 1992 року розробив Концепцію електронного грошового обігу в Україні, яка була розглянута банками України і затверджена Правлінням НБУ. Першочер-

говим завданням у ній визначено запровадження системи електронних міжбанківських розрахунків, а на другому етапі — системи масових розрахунків населення з використанням пластикових карток. Уже 1993 року було створено сучасну систему електронних платежів (СЕП), яка почала діяти в повному обсязі на території України з початку 1994 року. Нині її учасниками є 2328 установ банків України.

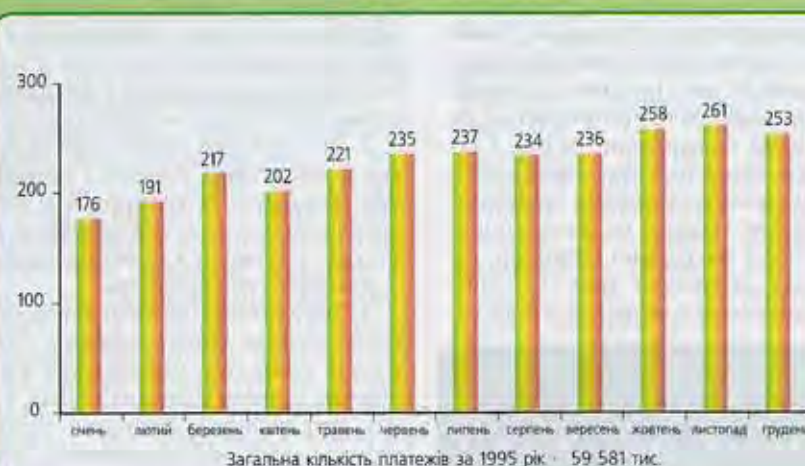
Учасниками СЕП нині є 2328 банківських установ

Із введенням у дію СЕП розрахунки між банками України здійснюються протягом одного дня. Повноту проведення міжфіліальних розрахунків контролюють регіональні управління НБУ та Центральна розрахункова палата. Рахунки по розрахунках закриваються на третій день після їх здійснення.

Для порівняння скажу, що у 1992—1993 роках розрахунки між установами банків України проводилися з допомогою паперових платіжних документів протягом трьох тижнів, а в деяких випадках — місяць і більше. Наслідок — надмірне відвернення коштів підприємств у розрахунки, зростання неплате-

З початку 1994 року на території України в повному обсязі почала діяти система електронних міжбанківських розрахунків. Із її запровадженням розрахунки між банками країни здійснюються протягом одного дня

Середньодобова кількість платежів по Україні, оброблених у СЕП за 1995 рік (у тис.)

Основна мета діяльності акціонерного товариства "Укркарт" — розробка та впровадження в Україні системи масових розрахунків населення за товари та послуги із використанням пластикових карток

жив суб'єктів господарювання. Завдяки запровадженню СЕП зазначені проблеми було вирішено. Термін оборотності коштів скоротився до одного-двох днів. Це дало можливість банкам ефективніше використовувати ресурси, а клієнтам — свої кошти.

У даний час перед НБУ стоїть завдання створення та впровадження системи масових розрахунків населення з використанням пластикових карток.

Для цього 1995 року сімнадцять найбільших банків України заснували акціонерне товариство "Укркарт", основною метою діяльності якого є розробка та впровадження в Україні Національної системи електронних розрахунків за товари та послуги за допомогою пластикових карток. Нині за участю фахівців НБУ підготовлено технічний проект такої системи.

Наш відділ розробив Порядок здійснення операцій при розрахунках за товари та надані послуги з використанням електронного "гаманця", при розрахунках дебетовими та розрахунковими картками. Працюємо над підготовкою порядку здійснення операцій за допомогою банкоматів.

Принципово нова система банківського обслуговування населення дасть змогу:

- значно знизити затрати, пов'язані з готівково-грошовим обігом;
- створити умови для інтенсивного і повного акумулювання тимчасово вільних грошових коштів населення й добитися максимального ефекту для народного господарства від використання цих коштів;

- створити нові технології платіжно-го обслуговування населення, які б гарантували максимальну мобільність грошових потоків при мінімальній собівартості розрахунків;

- встановити ефективний і оперативний державний облік доходів та видатків населення;

- значно підвищити якість і розширити сферу послуг, які надаються банками населенню.

У квітні цього року Правління НБУ затвердило Положення про міжбанківські розрахунки, в підготовці якого брали участь спеціалісти кількох департаментів. Наш відділ розробив порядок здійснення міжбанківських розрахунків через прямі кореспондентські рахунки і спільно з юридичним департаментом опрацював питання виконання регіональними управліннями Національного банку України ухвал суду щодо арешту грошових коштів комерційного банку. Під час роботи над проектом документа довелося вирішувати немало проблем.

Перша пов'язана з тим, що на кореспондентському рахунку комерційного банку значаться знеособлені кошти (як самого комерційного банку, так і його клієнтів). Для розв'язання цієї проблеми необхідно було розглянути економічну суть кореспондентського рахунку. По суті, кореспондентський рахунок виконує ті ж функції, що і розрахунковий рахунок підприємства, але з урахуванням специфіки діяльності банку. На кореспондентському рахунку зберігаються власні

Банкам, до кореспондентських рахунків яких у регіональних управліннях НБУ значиться картотека несплачених платіжних документів, не дозволяється відкривати прямі кореспондентські рахунки в інших комерційних банках

кошти комерційних банків: зі статутного, резервного та інших фондів. Через нього здійснюються всі платежі як клієнтів, так і щодо операцій самого банку.

Друга проблема — черговість виконання ухвали суду щодо арешту коштів при недостатності їх на кореспондентському рахунку та при наявності картотеки несплачених документів. До цього часу у випадку накладення арешту на кошти комерційного банку припинялися всі операції самого банку та за рахунками клієнтів.

Третя проблема — яких заходів необхідно вжити регіональному управлінню Національного банку України для забезпечення виконання ухвали суду?

Відповіді на всі ці проблемні питання можна знайти, ознайомившись із зазначеним вище порядком, який міститься в Положенні про міжбанківські розрахунки.

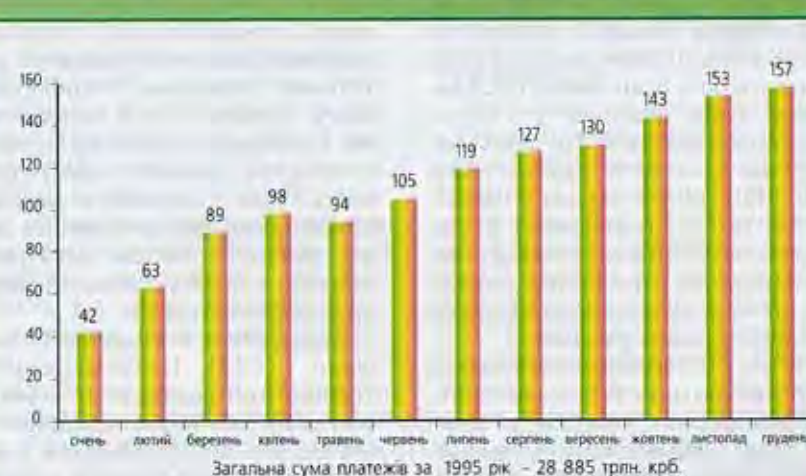
Що стосується порядку встановлення прямих кореспондентських відносин, то слід зазначити, що для відкриття прямих кореспондентських рахунків необхідно отримати дозвіл регіонального управління НБУ.

Дозвіл на відкриття рахунків для здійснення розрахунків через прямі кореспондентські рахунки надаватиметься лише у випадках, пов'язаних зі специфікою проведення деяких банківських операцій, що мають постійний характер. Дозвіл на здійснення прямих розрахунків може бути відкликаний регіональним управлінням Національного банку України у випадку порушення комерційним банком чинного законодавства та погіршення фінансового становища банку.

Комерційним банкам, до кореспондентських рахунків яких у регіональних управліннях Національного банку України значиться картотека несплачених платіжних документів, відкривати кореспондентські рахунки в інших комерційних банках не дозволяється.

Філії комерційних банків можуть встановлювати прямі кореспондентські відносини з іншими комерційними банками чи їхніми філіями згідно з установленим порядком, якщо такі повноваження надано їм самим комерційним банком.

Середньодобові суми платежів по Україні, оброблених у СЕП за 1995 рік (у трлн. крб.)

**Наталія Вікторівна
Тимошенко**

більше двадцяти років віддала роботі в банківській сфері. Працювала заступником головного бухгалтера Київської обласної контори Української республіканської контори Держбанку СРСР. Нині — начальник відділу організації розрахунків управління платіжних систем Національного банку України.

Міжбанківські розрахунки є системою здійснення і регулювання платежів за грошовими вимогами та зобов'язаннями, які виникають між банківськими установами у процесі їхньої діяльності. По суті, лише на основі розрахунків між різними банками та їхніми установами можна завершити розрахунки в народному господарстві: між підприємствами, із фінансовими органами, позабюджетними фондами тощо. Певна частина таких розрахунків служить для економічних зв'язків між банківськими установами — наприклад, при розміщенні грошових коштів у формі депозитів і кредитів, купівлі та продажу цінних паперів.

Із 1 січня 1994 року на всій території України було введено в дію систему електронних міжбанківських розрахунків (систему електронних платежів — СЕП), яка дає змогу здійснювати електронні міжбанківські розрахунки в режимі реального часу. При цьому кошти списуються в день надходження до банку платіжних документів, якщо вони надійшли в операційний час, і наступного дня — якщо після операційного часу. Необхідно зазначити, що інформація, яка знаходиться в системі електронних платежів, надійно захищена від несанкціонованого втручання.

Крім проведення розрахунків через систему електронних платежів

Працює СЕП

Основи організації міжбанківських розрахунків

Національного банку України, комерційні банки можуть здійснювати їх через власну внутрібанківську платіжну систему або прями кореспондентські відносини між комерційними банками. При цьому останні вільні у виборі будь-якого із наведених вище способів міжбанківських розрахунків.

У процесі розвитку банківської системи удосконалюється і система міжбанківських розрахунків.

Департаментом бухгалтерського обліку та розрахунків розроблено Положення про міжбанківські розрахунки в Україні, яким визначено загальний регламент щодо їх організації та форми.

Серед функцій НБУ — організація міжбанківських розрахунків через систему електронних платежів, гарантування їхньої надійності та безпеки. Цьому сприятиме, зокрема, Положення про міжбанківські розрахунки в Україні

Для більш гнучкого використання комерційними банками коштів на субкореспондентських рахунках своїх установ існують різні моделі обслуговування їхніх рахунків у системі електронних платежів. Це шість моделей, які описані в даному положенні. На сьогодні задіяні і працюють три моделі, накопичено й узагальнено чималий досвід їхнього використання. На перспективу розроблено ще три моделі обслуговування кореспондентських рахунків.

У зв'язку із розширенням надання послуг банківським установам системою електронних платежів із січня 1996 року запроваджено мультивалютний режим, який полягає у відокремленні передачі та зберіганні в СЕП інформації щодо кожної валю-

ти із збереженням функціонального призначення і технології обробки такої інформації. Впровадження мультивалютного режиму дає змогу прискорити міжбанківські розрахунки у вільно конвертованій валюті, оскільки при цьому іноземні валюти не конвертуються.

Однією із актуальних проблем, що виникають у відносинах між банківськими установами, є безспірне стягнення та безакцептне списання коштів із кореспондентських рахунків комерційних банків. У Положенні про міжбанківські розрахунки в Україні чітко зазначено, що безспірне стягнення та безакцептне списання коштів здійснюватимуться виключно з рахунків комерційних банків — юридичних осіб відповідно до статей 32 Цивільного кодексу України, 411 Цивільного процесуального кодексу України, 53 Закону України "Про банки і банківську діяльність". При цьому відповідальність за достовірність даних та правильність оформлення платіжних документів щодо безспірного стягнення та безакцептного списання коштів покладається на стягувачів, які оформили ці документи.

У Положенні передбачено механізм проходження платіжних документів щодо примусового стягнення коштів, починаючи від стягувача до платника. Визначено також дії регіональних управлінь Національного банку України в разі недостатності або відсутності коштів на кореспондентському рахунку комерційного банку. При ліквідації комерційних банків також регламентується порядок роботи в системі електронних платежів у зв'язку з різними моделями їх обслуговування.

Здійснюючи міжбанківські розрахунки у СЕП, Національний банк України контролює стан кореспондентських рахунків комерційних банків. Це дає змогу проводити платежі в межах реальних коштів та виключає можливість фіктивних платежів.

**Людмила Михайлівна
Сайченко**

1978 року закінчила Київський інститут народного господарства. У банківській системі працює 16 років. У Національному банку України — із 1993 року. Нині — начальник відділу контролю за розрахунками банків управління платіжних систем.

Експрес-аналіз

Неплатежі підприємств: множаться ряди боржників

Одним із найважливіших напрямів роботи управління платіжних систем є контроль за виконанням указів Президента України, постанов уряду, спрямованих на зменшення неплатежів та нормалізацію платіжної дисципліни в народному господарстві.

Ситуація із неплатежами суб'єктів господарювання як минулого, так і нинішнього років залишається напруженою. Для поліпшення стану розрахунків торік та на початку поточного року проводилися:

— заліки взаємної заборгованості підприємств із оформленням їх векселями (у червні та грудні 1995 року);

— аналіз заборгованості підприємств, яка враховується в банках на позабалансовому рахунку №9929, і звірка цієї заборгованості за платежами до бюджету з даними податкових інспекцій за станом на 1 грудня 1995 року та до Пенсійного фонду за станом на 1 лютого 1996 року;

— аналіз одноразового обстеження кредиторської та дебіторської заборгованості підприємств за даними Мінстату України за станом на 1 серпня 1995 року.

Про що свідчать здійснені заходи?

1. Заліки суб'єктів господарювання сприяли погашенню торік заборгованості підприємств на 44.7 трильйона карбованців, або 17 відсотків від суми заборгованості, визнаної підприємствами. Відстроєно погашення боргів за рахунок оформлення їх векселями на 81.4 трильйона карбованців, або 35.3 відсотка від суми заборгованості, що підлягала оформленню векселями.

Слід зазначити, що активність підприємств у погашенні своїх боргів під час проведення заліків шоразу зменшується, підприємствами визнається досить малий відсоток боргів.

У грудні 1995 року із 117 тисяч підприємств-боржників у заліку взяло участь лише 37.7 тисячі, або 32 відсотки підприємств. Порівняно із заліком, який проводився у червні 1995 року, це менше на 10.3 тисячі, або на 8.8 відсотка. Фактично банками отримано платіжних документів від суб'єктів господарювання лише 35 відсотків від загальної суми дебіторської заборгованості, і лише 52 відсотки цих боргів визнано підприємствами.

У ході проведення грудневого заліку за рахунок надходження коштів погашено лише 6 відсотків визнаної підприємствами заборго-

Аналіз свідчить: попри всі заходи щодо нормалізації платіжної дисципліни заборгованість підприємств має стійку тенденцію до зростання. Як цьому запобігти?

ваності та фактично оформлено векселями 13 відсотків (у червні 1995 року фактично оформлено векселями 22.3, у жовтні 1994 року — 24.8 відсотка).

На відміну від попередніх заліків у грудні минулого року у них взяли участь 842 бюджетні організації, визнано 33 відсотки боргів. Погашено за заліком 8.8 відсотка визнаних боргів та оформлено векселями 1.4 відсотка заборгованості, яка підлягала оформленню. Державний борг підприємствам становив 14.4 трильйона карбованців. Однією з причин низької ефективності заліку є те, що підприємства не зацікавлені в оформленні заборгованості векселями. Особливо це стосується кредиторів. У даний час вексель не дає змоги більш-менш

наблизити і спростити погашення боргу. Навпаки, кредитор часто-густо несе збитки через втрати від інфляції (внаслідок розриву в часі між датою реалізації продукції і датою сплати за нею), а також через юридичну неврегульованість процедури одержання оплати за векселем. У разі якщо боржник відмовляється або не в змозі сплатити борг, вексель лише ускладнює процес звернення кредитора за позовом до суду.

Усе це призводить до того, що від заліку до заліку підприємства все рідше використовують такий платіжний засіб, як вексель. Без радикальних заходів щодо вдосконалення нормативної бази вексельного обігу така тенденція зберігатиметься і в майбутньому.

Отже, суттєвого впливу на зменшення боргів підприємств останній залік не справив. Це підтверджується такими даними: заборгованість суб'єктів господарювання, яка обліковується в банках на 1 січня 1996 року, досягла 1088 трильйонів карбованців і зростає протягом року в 7 разів, у тому числі за грудень — на 8.4 відсотка.

2. Аналіз заборгованості підприємств, яка враховується в банках на позабалансовому рахунку №9929 свідчить, що в першому кварталі вона мала стійку тенденцію до зростання. За станом на 1 травня 1996 року заборгованість становила 1615 трильйонів карбо-

ванців. Значну її частину — 52 відсотки від загальної суми заборгованості підприємств — становить заборгованість за платежами до бюджету, 24,6 відсотка — за енергоносії, 4,7 відсотка — до позабюджетних фондів. (Таблиця даних заборгованості в банках на позабалансовому рахунку № 9929 додається).

На зростання неплатежів мали вплив падіння обсягів виробництва, реалізація продукції за бартерними операціями, накопичення товарно-матеріальних цінностей, затримка збуту готової продукції. Унаслідок цього у підприємств відсутні кошти на розрахункових рахунках, не здійснюються платежі та внески до бюджету, позабюджетних фондів, розрахунки за енергоносіями тощо.

3. Звірка даних банків на позабалансовому рахунку № 9929 щодо заборгованості підприємств за платежами до бюджету із даними податкових інспекцій та Пенсійного фонду виявила значні розбіжності в обліку.

Причинами розбіжностей стали:

а. За платежами до бюджету:

Загальна сума штрафів та пені за несвоєчасне погашення суб'єктами господарювання своєї заборгованості перевищує навіть основні борги. Проте підприємства не поспішають їх погашати. Чому?

— подвійне врахування в установах банків платіжних документів, які надані платниками, і виставлених податковими інспекціями інкасових доручень;

— відсутність у податкових інспекціях обліку надходжень до Пенсійного та інноваційного фондів платежів майбутніх періодів від підприємств;

— помилкове віднесення банками на рахунок № 9929 заборгованості за платежами, які не належать до бюджетних;

— обслуговування платників податків в установах банків не за місцем реєстрації державною адміністрацією;

б. За платежами до Пенсійного фонду:

— неврахування органами Пенсійного фонду в місячний опера-

тивний звітності заборгованості за платіжними дорученнями, які надані суб'єктами господарювання до розрахункового рахунка в банк і віднесені останнім на позабалансовий рахунок №9929, через відсутність у них коштів;

— подвійний облік платіжних документів на внески до Пенсійного фонду в зв'язку з їх врахуванням в установах банків як виставлених самими підприємствами, так і органами Пенсійного фонду на безспірне стягнення цих внесків;

— облік страхових внесків платників, які обслуговуються не за місцем реєстрації, та інші.

4. Обстеження дебіторської та кредиторської заборгованості, яке проводилося органами Мінстату України, засвідчило, що понад 40 відсоткам взаємної між підприємствами заборгованості — від трьох місяців до одного року і понад 1 рік — 4,5 відсотка. Загальна сума штрафів та пені за несвоєчасне погашення підприємствами заборгованості перевищує їхній основний борг, а саме: фінансові санкції за дебіторською заборгованістю становлять 56,3 відсотка від загальної суми дебіторської заборгованості, а за кредиторською відповідно — 50,5 відсотка. Більшість підприємств не вживає заходів щодо скорочення боргів та недопущення їх у майбутньому. У ряді випадків суб'єкти господарювання враховують на балансах нереальні суми дебіторської та кредиторської заборгованості, не зв'язують взаємні розрахунки. Тому не випадково заборгованість перед бюджетом, обрахована банками, не відповідає аналогічним даним фінансових органів, причому суми розходжень між ними — сотні трильйонів карбованців.

Отже, поліпшення стану розрахунків можливе лише за умови налагодження виробництва, збільшення його обсягів на основних державних галузевих підприємствах, своєчасний розрахунок із ними держави. Потребує вдосконалення технологія бухгалтерського обліку щодо заборгованості на підприємствах, в установах, організаціях, у тому числі місцевих фінансових управліннях та пенсійних органах. Удосконалення стосується насамперед заборони подвійного обліку заборгованості. Не обійтися також без підвищення персональної відповідальності керівників підприємств, міністерств, відомств за своєчасність виконання договірних угод та здійснення розрахунків.

Сергій Олексійович Крисевич

народився 1973 року. У 1994 році закінчив фінансово-економічний факультет Київського державного економічного університету (спеціальність — «фінанси і кредит»). Працює головним економістом управління платіжних систем департаменту бухгалтерського обліку та розрахунків НБУ.

Необхідна умова підтримання досягнутого рівня і поступового розширення виробництва — безперервне забезпечення виробничого циклу обіговими коштами. Ця проблема дуже гостро постала перед українськими підприємствами, які опинилися у «замкненому колі» взаємних неплатежів. Для виходу із кризи є два шляхи: або якнайшвидше налагодження платіжних стосунків підприємств (що в даний час поки що дуже проблематично), або застосування ряду заходів, які дали б змогу підприємству здійснювати необхідні виробничі витрати без отримання за свою продукцію «живих» грошей. Саме до другої категорії належить такий широко відомий фінансовий інструмент, як вексель.

Перш ніж зупинитися на особливостях вексельного обігу в Україні зауважимо, що вексель існує не одну сотню років. Протягом цього періоду він пройшов кілька ступенів розвитку — від простої боргової розписки до засобу платежу, а потім і до інструменту фондового ринку. Можна сказати, що на цьому терені ми маємо деякі національні традиції, оскільки в минулому та на початку нинішнього століття вексель активно застосовувався у Російській імперії.

Нині у розвинутих країнах світу вексель поступається своїми позиціями іншим, прогресивнішим у технічному плані, засобам платежу — таким, зокрема, як пластикові картки. Але це аж

Дослідження проблеми

Вексельний обіг в Україні

нік не зменшує його значення і важливості для економіки пострадянських країн.

Відновлення векселя у своїх правах в Україні можна умовно розділити на два етапи: спочатку він був введений формально, шляхом прийняття законодавчих і нормативних актів органів влади, і лише через два роки розпочав реально функціонувати.

Перший етап — прийняття 1992 року Верховною Радою України Постанови «Про застосування векселів у господарському обороті України». Нею було дано розпорядження Кабінету Міністрів та НБУ розпочати підготовку законодавчої бази для введення векселів. Названі відомства оперативно прийняли спільну Постанову «Про затвердження Правил виготовлення і використання вексельних бланків», до якої згодом додалося «Положення про переказний і простий вексель», яке стало основним і єдиним методологічним документом.

Хоча в економічно розвинутих країнах світу вексель поступається місцем прогресивнішим засобам платежу (зокрема пластиковим карткам), це аж ніяк не зменшує його значення для пострадянських країн

покликаним стати регулятором правових та економічних відносин, що виникають із застосуванням векселя. Міністерство фінансів України також взяло участь у нормативному забезпеченні вексельного обігу, встановивши своїм листом від 12.08.1992 року порядок бухгалтерського обліку операцій із векселями на підприємствах.

Деякою мірою усе це символізувало перехід нашої країни до загальноприйнятих форм розрахунків та новий крок у напрямі подальшого застосування ринкових відносин в економіці. «Деякою» тому, що, як виявилось, ми набули більше зовнішніх атрибутів вексельного обігу за майже повної

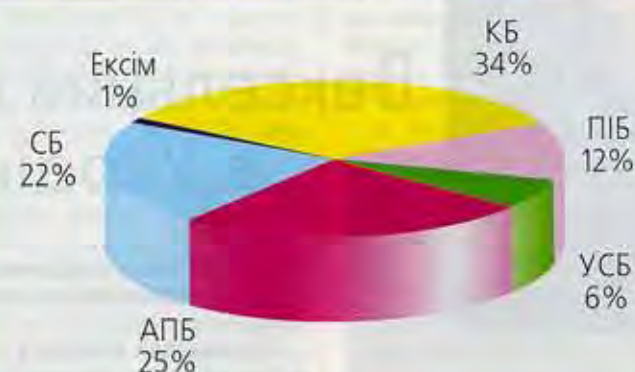
Дані щодо заборгованості на позабалансовому рахунку № 9929
«Розрахункові документи, обов'язкові до сплати»

(у млрд. крб.)

За станом на:	Заборгованість		у т.ч. за енергоносіями	
	усього	Зростання у % до попереднього місяця	усього	Питома вага в загальній заборгованості (%)
01.01. 1995р.	154118			
01.02. 1995р.	222604	44		
01.03. 1995р.	273768	23		
01.04. 1995р.	357001	30		
01.05. 1995р.	489783	37		
01.06. 1995р.	600719	23	199916	33.2
01.07. 1995р.	651403	8	206106	31.6
01.08. 1995р.	725255	11	214927	29.6
01.09. 1995р.	786133	8	213836	27.2
01.10. 1995р.	836476	6	209401	25
01.11. 1995р.	942550	13	226761	24.1
01.12. 1995р.	1003900	6.5	245242	24.4
01.01. 1996р.	1087732	8.3	257080	23.6
01.02. 1996р.	1255315	15	298621	23.8
01.03. 1996р.	1414163	13	346349	24.5
01.04. 1996р.	1472083	4	362620	24.6
01.05. 1996р.	1615573	9.7	399919	24.7

Розподіл банківських установ за підпорядкованістю

відсутності реальних механізмів його здійснення.

У 1993 році з'явилося ще кілька нормативних актів державних органів.

Головна причина негативного ставлення більшості підприємств України до векселів — недосконала нормативна база

Найважливішими з них стали Указ Президента України "Про сплату державного мита за вексельні бланки" та "Порядок проведення банками операцій з векселями", прийнятий Національним банком України. Але всі названі вище нормативні документи виявилися, по суті, законсервованими на невизначений час через відсутність як реальних механізмів їх реалізації, так і зацікавленості в них із боку суб'єктів підприємницької діяльності.

Початком другого етапу — етапу "фізичного" введення векселя в економічне життя України — слід вважати 14 вересня 1994 року, коли було підписано Указ Президента "Про випуск та обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності України". Завдяки цьому указу розпочалася серія заходів взаємної заборгованості, під час яких усі проблеми вексельного обігу в Україні просто "повипирали" на поверхню. Саме тоді сформувався негативне ставлення більшості підприємств, у першу чергу виробників, до векселів узагалі.

Згадувана вище нечувана оперативність, з якою були затверджені головні нормативні документи з питань вексельного обігу, "вилізла боком"

під час практичного застосування векселів у господарських відносинах підприємств. Поспішність призвела до виникнення багатьох суперечностей між змістом нормативних актів і реальною економічною ситуацією.

Головною проблемою, що не дає змоги розширити вексельний обіг в Україні і надати йому цивілізованих рис, є недосконалість чинного законодавства із цього питання. Вексельний обіг в Україні базується на засадах, закладених у "Однаковому законі про переказний і простий вексель", прийнятому Женевською конференцією 1930 року, і за радянський час оформлених Постановою ЦВК РНК СРСР від 7 серпня 1937 року "Про введення в дію Положення про переказний і простий вексель". "Положення про переказний і простий вексель", прийняте відповідно до постанови Кабінету Міністрів України та

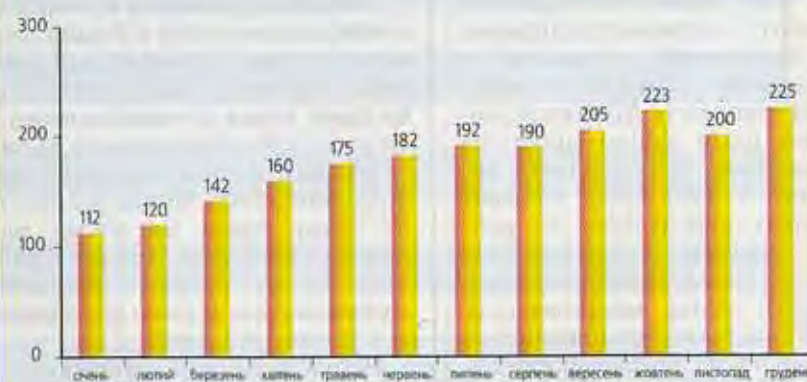
НБУ в 1992 році, базується на обох названих документах. Однак при цьому не вдалося запобігти деяким помилкам. Одразу кидається у вічі механічність, місцями незрозумілість перекладу тексту Женевської конвенції. Внаслідок цього була втрачена суть деяких важливих статей, що додавало складнощів у їхньому застосуванні.

Слід визнати, що при введенні "Положення про переказний і простий вексель" була допущена деяка поспішність і недалекоглядність. Залишився поза увагою той факт, що Женевська конференція, окрім конвенції, прийняла два додатки до неї. Один із них — "Однаковий закон про переказний і простий вексель". Другий передбачав можливість для кожної з країн доопрацювати "Однаковий закон" згідно із національними особливостями. Проте в Україні така можливість залишилася невикористаною. Таким чином, недосконала законодавча база разом із іншими причинами не дали необхідного поштовху для широкого добровільного застосування векселів у господарських розрахунках.

Не менш важлива проблема полягає в тому, що роль держави у процесі регулювання вексельного обігу залишається незначною. Відсутність чіткого законодавчого визначення основних засад вексельного обігу призводить до невизначеності на вищому щаблі державної влади, до чіткої компетенції віднести координацію обігу векселів. Як наслідок — держава практично позбавлена можливості ефективно впливати на процес функціонування й обігу векселів та вирішувати за його допомогою макроекономічні проблеми.

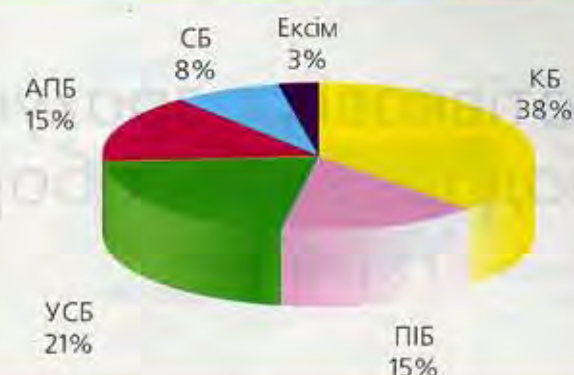
На противагу цьому, без достатньо-

Середньодобова кількість платежів по Україні, оброблених у СЕП за 1994 рік (у тис.)

Загальна кількість платежів за 1994 рік — 45 764 тис.

Розподіл коштів на кореспондентських рахунках

Сама ідея щодо покриття заборгованості векселями була досить слушною. Але так до кінця і не опрацьованою. Як показав досвід застосування цих документів, найбільш уразливим місцем виявився протест несплачених векселів і стягнення за ними боргу. Нашим законодавством чітко не визначена процедура протесту з наданням йому сили безспірного права на задоволення вимог кредитора аж до оголошення боржника банкрутом.

Порівняємо: Постанова уряду Російської Федерації від 26.09.1994 року "Про оформлення взаємної заборгованості підприємств та організацій векселями єдиного зразка і розвиток вексельного обігу" містила в собі чотири серйозних доручення Міністерству юстиції РФ. Першим із них було доручення внести зміни до Арбітражного процесуального кодексу і Цивільного процесуального кодексу,

аби наскільки це можливо прискорити процедуру позачергового судового розгляду позовів щодо погашення боргових зобов'язань за векселями.

Досвід свідчить: найвразливіше місце застосування векселів в Україні — протест несплачених векселів і стягнення за ними боргу

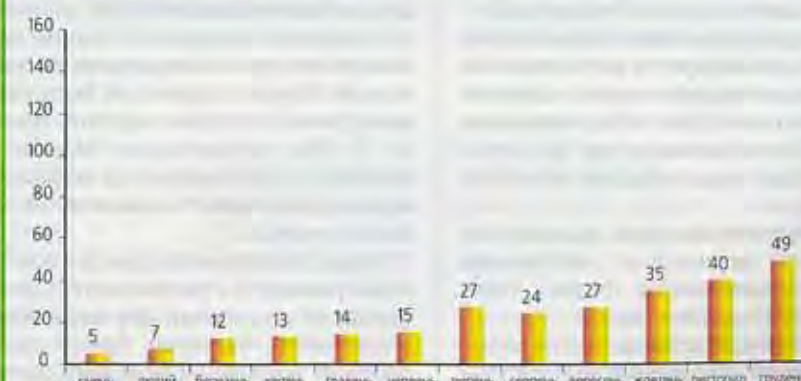
Указ Президента України і наступні за ним постанови Кабінету Міністрів України не містили в собі нічого подібного. І це при тому що наше законодавство аж ніяк не досконаліше, ніж у Росії.

Результати заходів взаємної заборгованості виявилися невтішними: із суми заборгованості, що підлягала оформленню векселями, фактично була оформлена незначна частка, з якої сплачено — менше половини.

В українських підприємств викликає справедливе обурення те, що крім втрат через інфляцію (у зв'язку з розривом між датою поставки товарів і строком настання платежу за векселем), навіть за умов належного опротестування векселя, кредитору необхідно звертатися до арбітражного суду і при цьому сплачувати державне мито у розмірі 10 відсотків від суми позову.

Сподіваємося, уже в поточному році відповідні нормативні акти України замість декларативності набудуть реального змісту. Те, наскільки ефективним буде цей процес, залежить не лише від Національного банку України, а й від багатьох зацікавлених міністерств і відомств.

Середньодобові суми платежів по Україні, оброблених у СЕП за 1994 рік (у трлн. крб.)

Загальна сума платежів за 1994 рік — 5 846 трлн. крб.

Наш коментар

Безготівкові розрахунки в господарському обороті України

Багато в чому ефективність функціонування економіки в цілому і кожного суб'єкта підприємницької діяльності зокрема залежить від організації безготівкових розрахунків у господарському обороті. Загальний регламент організації безготівкових розрахунків, форм розрахунків, стандартів документів і документообороту викладено в Положенні про безготівкові розрахунки в господарському обороті України, затверджене Правлінням НБУ 24 травня 1993 року. Оскільки багато питань у положенні не відображено, а деякі форми розрахунків викладено стисло, управління платіжних сис-

алежно від економічної ситуації в країні):

1. Кошти підприємств підлягають обов'язковому зберігання в банках, за винятком залишків готівки в їхніх касах у межах встановленого банком ліміту та норм витрат із виручки, які передбачені чинним порядком ведення касових операцій у господарстві України.

2. Безготівкові розрахунки між підприємствами здійснюються через установи банків шляхом перерахування коштів із рахунку платника на рахунок одержувача коштів.

3. Кошти з рахунку підприємства списуються за розпорядженням його власника, а в разі відсутності коштів на його рахунок в достатній сумі, банк здійснює його платежі згідно із черговістю, встановленою чинним законодавством. У випадках, передбачених законодавством, кошти із рахунків підприємств можуть списуватися у безспірному і безакцептному порядку.

4. Підприємства самостійно обирають форми розрахунків та закріплюють їх у своїх договорах та угодах без участі банків.

Установи банків можуть лише пропонувати своїм клієнтам застосовувати ту чи іншу форму розрахунків, враховуючи специфіку їхньої діяльності та виходячи із конкретних ситуацій, які можуть скластися в процесі розрахунків.

5. Підприємства мають право вибору банків для відкриття своїх рахунків. Банк на договірній основі здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів і виконує їхні розпорядження щодо перерахування коштів із рахунків.

6. Момент здійснення платежу повинен бути максимально наближеним до часу відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг.

Слід відзначити також, що на відміну від діючого положення в проекті інструкції детальніше викладено форми розрахунків платіжними дорученнями, платіжними вимогами-дорученнями, чеками, акредитивами, випадки, в яких

Володимир Іванович Харченко

народився 1967 року. В 1988 році закінчив Київський інститут народного господарства. В Національному банку України працює головним економістом відділу методології розрахунків суб'єктів підприємницької діяльності управління платіжних систем.

застосовуються розрахунки платіжними вимогами та інкасовими дорученнями (розпорядженнями), а також включено нові розділи:

Шість принципів, на яких базується організація безготівкових розрахунків

“Порядок здійснення розрахунків векселями”, “Розрахунки на підставі заліку взаємної заборгованості”.

У розділі “Порядок оформлення підприємствами і приймання установами банків розрахункових документів” передбачено, що розрахункові документи, які подаються до установи банку, відтепер обов'язково повинні містити ідентифікаційні коди платника й одержувача коштів за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, підрозділи бюджетної класифікації та строк настання платежу (у разі перерахування коштів до бюджету), суму податку на додану вартість або напис “без податку на додану вартість”.

У разі якщо хоча б один із обов'язкових реквізитів у розрахункових документах не заповнений або заповнений неправильно, установи банків такий документ не повинні приймати до виконання.

У цьому розділі також викладено основні моменти здійснення розрахунків у системі електронних платежів (СЕП)

“клієнт-банк”. При застосуванні цієї системи платежів під час вирішення спірних питань можуть виникати серйозні проблеми, пов'язані з відсутністю документального підтвердження здійснення розрахунків. Тому в договорі, який укладається при впровадженні СЕП “клієнт-банк” між клієнтом та установою банку, обов'язково має бути обумовлена відповідальність сторін та порядок вирішення спорів.

Програмне забезпечення системи “клієнт-банк” повинно відповідати вимогам Національного банку України, які пред'являються до технології банківських розрахунків, і мати сертифікат (дозвіл) Національного банку України.

У розділі “Розрахунки із застосуванням платіжних доручень” залишено підрозділ “Розрахунки акцептованими дорученнями”. Розрахунки акцептованими платіжними дорученнями через підприємства зв'язку застосовуються, якщо фізична особа не має рахунка в установі банку або розрахунки платіжними дорученнями неможливі. Ця схема розрахунків залишається в такому вигляді тому, що більшість підприємств зв'язку не має технічних можливостей застосовувати інші системи розрахунків, а мережа банківських установ не має такого розгалуження, як у підприємств Міністерства зв'язку.

У розділі “Порядок здійснення розрахунків чеками” передбачено застосування фізичними особами розрахунків за допомогою чекових книжок та можливість використання при розрахунках одного чека, якщо оформлення та видача чекової книжки недоцільні.

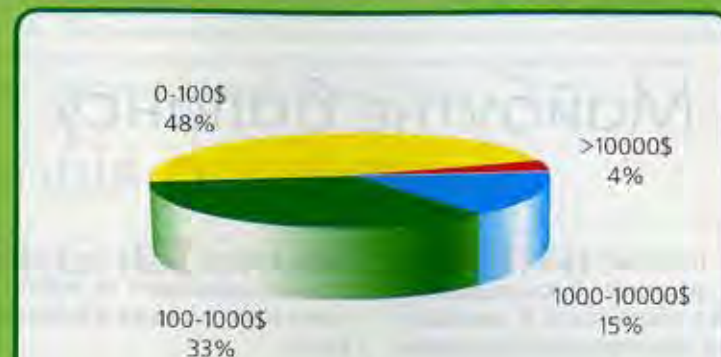
Основні принципи проведення разового заліку взаємозаборгованості між групою підприємств за допомогою спеціального програмного забезпечення - АРМ “Заборгованість” викладено в розділі “Розрахунки на підставі заліку взаємної заборгованості”.

Особливістю такого заліку є те, що на час його проведення кожному учаснику заліку відкривається тимчасовий особовий рахунок на балансовому рахунку № 725 “Розрахунки за разовими заліками”, у дебет якого записуються суми документів, які оплачуються у порядку заліку, а в кредит — суми, які надійшли підприємству від інших учасників заліку.

Заборгованість, що не була погашена під час заліку, можна оформити векселями.

У розділі “Розрахунки платіжними вимогами без акцепту платників та безспірне стягнення коштів” наведено перелік окремих документів чинного законодавства, згідно з якими здійснюється безспірне стягнення та безакцептне списання коштів із рахунків підприємств, і викладено механізм стягнення у кожному конкретному ви-

Розподіл кількості платіжних трансакцій за їх сумами

падку. Цей розділ інструкції викликає найбільше спорів та суперечок, тому що в ньому передбачено списання коштів із рахунків клієнтів без їхньої згоди. У міру стабілізації економіки України перелік законодавчих актів, якими передбачено безспірне стягнення та безакцептне списання коштів із рахунків підприємств, має зменшуватися та конкретизуватися. В перспективі стягнення коштів без згоди платника повинно здійснюватися лише за виконавчими документами судів.

Найбільше спорів викликає в інструкції розділ про безспірне стягнення та безакцептне списання банками коштів із рахунків клієнтів

Інструкцією передбачено, що безспірне стягнення та безакцептне списання коштів здійснюється на бланку платіжної вимоги. У цій вимозі обов'язково повинні зазначатися: призначення платежу та назва законодавчого акта (його дата, номер і відповідний пункт), яким передбачено право безспірного стягнення та безакцептного списання коштів. Якщо у платіжній вимозі не заповнено рядок “Призначення платежу” або не зроблено посилання на акт чинного законодавства, банку надається право повернути її без виконання.

На бланку інкасового доручення (розпорядження) здійснюється безспірне стягнення сум недоїмки за податками, податковим кредитом та іншими платежами до бюджету, які подаються в установи банків державними податковими інспекціями України.

За наявності у стягувача виконавчо-

го документа до розрахункового документа обов'язково повинен додаватися його оригінал або належним чином оформлений дублікат. Особливо хотілося б звернути увагу на це державних податкових інспекцій, які, порушуючи статтю 116 Арбітражного процесуального кодексу України та інші акти чинного законодавства, у багатьох випадках при здійсненні безспірного стягнення коштів на підставі виконавчих документів судів не додають до інкасового доручення (розпорядження) їхні оригінали (дублікати).

Відповідальність за обґрунтованість і правильність внесення даних до платіжних документів у разі безспірного стягнення та безакцептного списання коштів несе стягувач.

У випадку безспірного стягнення та безакцептного списання коштів із установи комерційного банку, в якому обслуговується стягувач, підприємство згідно зі статтею 411 Цивільного процесуального кодексу України надсилає цінним листом платіжні та виконавчі документи (накази арбітражних судів, виконавчі листи, видані судами, та інші, визначені чинним законодавством) безпосередньо до регіонального управління Національного банку, в якому відкрито кореспондентський рахунок банку платника (юридичної особи).

У проекті інструкції вміщено зразок договору на здійснення розрахунково-касового обслуговування, а також бланки розрахункових документів (платіжне доручення, платіжна вимога-доручення тощо).

Введення в дію Інструкції про безготівкові розрахунки в господарському обороті України зніме багато питань, які виникають у процесі здійснення безготівкових розрахунків і досі не знайшли свого відображення в нормативних документах Національного банку.

Сучасний стан безготівкових розрахунків (зокрема в системі електронних платежів) відображено в проекті Інструкції НБУ про безготівкові розрахунки в господарському обороті України

тем департаменту бухгалтерського обліку та розрахунків підготувало новий документ — проект Інструкції про безготівкові розрахунки в господарському обороті України. Її розроблено згідно із законами України “Про банки і банківську діяльність”, “Про підприємства в Україні”, іншими законодавчими актами України, а також нормативними документами НБУ.

Інструкція поширюється на підприємства, організації та установи усіх форм власності (далі — підприємства), установи банків, на суб'єктів підприємницької діяльності без створення юридичної особи і на фізичних осіб, які здійснюють безготівкові розрахунки у національній валюті в межах України.

Організація безготівкових розрахунків сьогодні базується на таких принципах (їхній зміст може змінюватися

Чи вміємо обліковувати ризики?

Майбутнє балансу

Україні потрібна нова концепція плану рахунків бухгалтерського обліку, яка відповідала б загальноприйнятим міжнародним стандартам і була б орієнтована на довгострокову програму економічного розвитку країни. Назріла необхідність зміни бухгалтерського обліку і в банках України, наближення його до вимог світового ринку. Адже посилюється процес децентралізації, необхідністю став контроль за фінансовою діяльністю в рамках самого підприємства, значно збільшився ризик в економічному середовищі, великого значення набуває питання порівняння обліку в країнах Сходу і Заходу. Новий бухгалтерський облік повинен відображати потреби сьогодення, взаємовідносини із зовнішнім світом, виконувати аналітичні функції, передбачати нову фінансову звітність.

Складові обліку ризику: система класичних позик, наявність резерву, система контролю ризику в межах банку

Велика увага приділяється обліку ризику. Є три шляхи його відображення: система класичних позик (п'ять категорій залежно від терміну), наявність резерву, система контролю ризику в межах банку.

Оскільки банк залучає інвесторів, вони повинні знати все про фінансове становище банку, його баланс має бути зручним у користуванні, відповідати вимогам балансу іноземних партнерів, мати більшу аналітичність класифікації активів і пасивів, фінансова звітність мусить бути відокремлена від податкової, відображати прибутки і збитки, власний капітал банку, чітко представляти власну та іноземну валюту в балансі банку.

Нова фінансова звітність і майбутній план рахунків об'єднуюватимуть фінансові, управлінські, регламентні, статистичні і податкові цілі та вміщуватимуть дані про головні операції, які виконуються банками в нових економічних умовах, щодо залучення

заощаджень, видачі позик, фінансової діяльності та роботи із цінними паперами і на міжбанківському ринку.

Вимоги до балансу банку повинні задовольняти не лише вітчизняних, а й іноземних інвесторів

Так, банки стають дедалі активнішими учасниками конкурентної ринкової економіки. Отже, як для самих банків, так і для акціонерів, потенційних інвесторів, а також для міжнародного співтовариства загальною важливою значення набуває можливість одержання надійної фінансової інформації.

Нині ми готуємося до переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, якими широко користуються у світі. Банки матимуть більше можливостей для створення спільних підприємств та встановлення стосунків із кореспондентськими банками за межами держави, а рішення щодо видачі кредиту вони тоді прийматимуть на основі фінансової звітності, підготовленої згідно з міжнародними

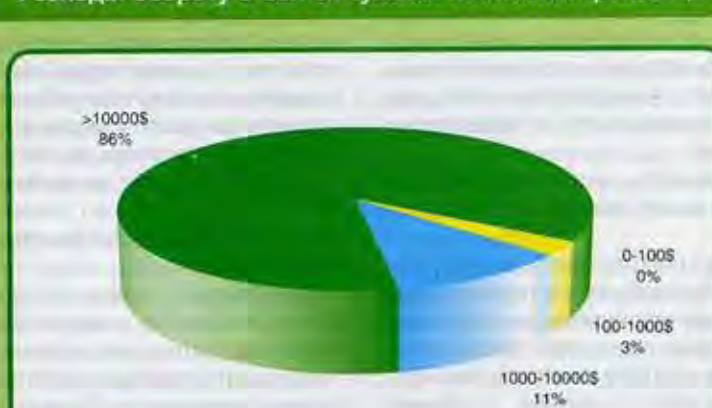
Світлана Григорівна Петрова

народилася 1947 року. В 1975-му закінчила Київський інститут народного господарства. З 1966 по 1993 рік працювала в Ощадному банку України на посадах провідного інспектора, начальника відділу, заступника головного бухгалтера. Із 1993 року — головний економіст департаменту бухгалтерського обліку та розрахунків Національного банку України.

стандартами бухгалтерського обліку.

Процес переходу до ринкової економіки значно полегшується тим, що НБУ нині розробляє таку систему фінансового обліку, яка у поєднанні з відповідно розробленою системою внутрішнього контролю дасть змогу забезпечити надійну фінансову звітність. Звичайно, нова система бухгалтерського обліку банків та підприємств повинна привернути увагу потенційних інвесторів, адже використання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку підвищуватиме його достовірність та надійність.

Розподіл обороту в СЕП за сумами платіжних трансакцій

У нашому журналі вже друкувалися матеріали, в яких автори торкалися проблем реформування банківської системи, переведення її на ринкові засади діяльності, визначення законодавчих основ функціонування банків у нашій державі. У цьому номері ми пропонуємо вашій увазі проект Концепції розвитку банківської системи України, підготовлений творчим колективом Національного банку України. Запрошуємо всіх бажаючих до обговорення цього надзвичайно важливого документа. Найбільш цікаві думки, пропозиції щодо реформування банківської справи будемо публікувати у наступних номерах "Вісника НБУ".

Концепція розвитку банківської системи України

Проект

Вступ

Протягом перших п'яти років після здобуття незалежності в Україні створено основи дворівневої банківської системи, валютного ринку та ринку цінних паперів. Здійснено перший етап реформування грошової системи держави з введенням проміжної валюти — українського карбованця.

Створено національну платіжну систему із запровадженням нових прогресивних технологій перерахування коштів на основі електронних платежів. Це дало змогу досягти світового рівня обробки інформації у сфері міжбанківських розрахунків, значно підвищити їхню надійність, обмежити ризик виготовлення і використання фальшивих грошей в обігу та скоротити до мінімуму термін проходження платежів.

Уведено в дію потужності з друкування банкнот і карбування монет, розпочато реформування бухгалтерського обліку та звітності в банках, напрацьовано нормативну базу для здійснення монетарної політики та банківського нагляду. Діяльність Національного банку України (далі — Банк України), його монетарна політика позитивно позначилися на подоланні гіперінфляції, на керуванні інфляційними процесами.

Проте економічна, фінансова та платіжна криза, яка триває, гальмування ринкових перетворень у економіці, інвестиційного процесу, серйозні недоліки в діяльності комерційних банків у сфері кредитування, розрахунків, порушення багатьма з них економічних нормативів, неспроможність і нестабільність нормативно-правового регулювання, недосконалість податкового і фінансового законодавства визначають необхідність поглиблення банківської реформи.

Багато було зроблено щодо фінансової реорганізації банків, поліпшення умов їхньої праці. Однак залишається значним системний ризик унаслідок надмірної відкритості банківської системи для слабких підприємств і неясності менеджменту. Не вдається повністю задовольнити потреби приватного сектора, який сьогодні активно розвивається. Очевидно, що, доки банківські реформи не прискоряться, суб'єктам господарювання буде важко одержати доступ до необхідних інвестиційних коштів. Крім того, їм бракуватиме інших (окрім кредитних) високоякісних банківських послуг.

Не вирішені остаточно питання щодо діяльності фінансово-кредитних установ, інституціонального розвитку банківської системи, стандартів бухгалтерського обліку та аудиту, банківської таємниці та захисту інтересів клієнтів.

Висока вартість фінансового посередництва, обмежена кількість послуг, олігополітична структура банківського сектора, відсутність відповідної для країни ринкової економічної фінансової інфраструктури, стимулів до заощадження та розміщення позичкових фондів, низька життєздатність фінансових інститутів (на сьогодні велика кількість банків є прихованими банкрутами), повільний прогрес у галузі створення стабільного, ефективного банківського нагляду доповнюють те коло проблем, вирішення яких потрібно передбачити в Державній програмі реформування та розвитку банківської системи України.

Розділ I. Цілі та принципи державної політики реформування банківської справи

Цілями програми реформування та розвитку банківської системи України є:

1. Забезпечення розбудови банківської системи, здатної ефективно і адекватно діяти в умовах ринкової економіки.
2. Удосконалення нагляду за діяльністю комерційних банків.
3. Установлення клімату довіри до банківської системи.
4. Створення передумов ефективного проведення грошової реформи з введенням в обіг національної валюти — гривні.
5. Посилення мобілізації заощаджень і тим самим сприяння зростанню економіки.
6. Розвиток фінансових інструментів для поліпшення грошово-кредитного регулювання шляхом упровадження ринкових відносин, а не за рахунок директивного розподілу кредитів.
7. Підвищення ефективності розподілу обмежених ресурсів конкурентоспроможним підприємствам.
8. Передача контролю за фінансовим становищем підприємств механізму ринку (банки повинні брати активну участь у реструктуризації підприємств, оздоровленні їх фінансового становища, а в разі необхідності ініціювати процеси банкрутства і ліквідації неплатоспроможних підприємств).

9. Розв'язання проблеми неплатежів та запобігання її виникненню.
  10. Подальше удосконалення та підвищення ефективності платіжної системи.
- Програма реформування та розвитку банківської системи повинна базуватися на таких принципах:
- 1) спрямування макроекономічної політики на забезпечення стабільних ділових умов.
  - 2) відновлення життєздатності (платоспроможності) фінансових інститутів.
  - 3) розширення фінансової інфраструктури (включає інформаційні системи, правову та систему банківського нагляду).
  - 4) зменшення витрат на фінансове посередництво.

Розділ II. Національний банк України (Банк України)

1. Цілі й функції Банку України

Стратегічною метою і найважливішим обов'язком Банку України є створення сприятливого середовища, в якому діють комерційні банки та інші фінансові установи. Це означає, що основною метою діяльності Банку України є:

- 1) захист та забезпечення стабільності валюти України;
- 2) розвиток і зміцнення банківської системи України;
- 3) забезпечення ефективного та безперервного функціонування системи розрахунків.

Одержання прибутку не є метою діяльності Банку України.

Банк України виконує такі функції (перелік вміщує лише концептуально найважливіші):

- 1) відповідно до схваленої Верховною Радою України програми діяльності уряду визначає та проводить єдину державну грошово-кредитну політику;
- 2) монополію на здійснення емісії валюти України і вводить її в обіг;
- 3) визначає порядок проведення розрахунків із зарубіжними державами, займається валютним регулюванням і валютним контролем;
- 4) здійснює банківський надгляд за діяльністю банків та кредитних установ;
- 5) організовує і здійснює через банківську систему касове виконання державного бюджету;
- 6) є генеральним агентом уряду з розміщення, сплати процентів та погашення державних цінних паперів;
- 7) визначає систему, порядок і форми розрахунків, у тому числі між банками та кредитними установами;
- 8) визначає та координує створення сучасних електронних засобів, розрахунків і технологій;
- 9) встановлює для банківської системи та кредитних установ правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації та коштів;
- 10) займається створенням та методологічним забезпеченням системи грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу, накопиченням відповідних баз даних;
- 11) проводить державну реєстрацію банків і кредитних установ, а також ліцензування банківських операцій, згідно із чинним законодавством видає та вилучає ліцензії;
- 12) забезпечує накопичення, зберігання та здійснення операцій із золотовалютними запасами та резервами;
- 13) реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Банку України;
- 14) забезпечує виготовлення банкнот, карбування монет.

2. Питання незалежності Банку України

Банк України підзвітний Верховній Раді України, керується чинним законодавством України і незалежний у здійсненні своїх повноважень щодо монетарної політики держави. Втручання в будь-якій формі у діяльність (ідеться про функції та повноваження) Банку України забороняється. Банк України взаємодіє з урядом у питаннях грошово-кредитної політики, сприяючи реалізації його економічної політики, якщо це не суперечить забезпеченню стабільності валюти України.

3. Керівні органи Банку України

Вищим керівним органом Банку України повинна бути Рада директорів (колегіальний орган) у складі 15 чоловік на чолі з Головою Банку України. До Ради директорів, крім Голови, входять його заступники (за посадою), директори департаментів, а також інші члени, які постійно працюють у Банку України.

Голову Банку України призначає Верховна Рада України за поданням Президента України строком на 5 років. Заступники Голови Банку України та члени Ради директорів повинні затверджуватися Президією Верховної Ради України за поданням Голови Банку України строком на 5 років.

4. Національна рада з питань грошово-кредитної політики

З метою розробки і проведення грошово-кредитної політики України при Банку України створюється Національна рада з питань грошово-кредитної політики (далі – Національна рада).

До компетенції Національної ради входять:

- 1) розгляд і внесення рекомендацій щодо основних напрямів грошово-кредитної політики та аналіз їх виконання;
- 2) розгляд і внесення пропозицій щодо найважливіших питань регулювання діяльності банків та кредитних установ;
- 3) проведення консультацій зі стратегічних питань розвитку банківської системи, прогнозування економічної політики та політики в галузі грошово-фінансової стабілізації;
- 4) експертиза окремих нормативних актів із питань банківської діяльності та вироблення погоджених пропозицій;
- 5) розгляд і внесення рекомендацій щодо поточних проблем грошово-кредитного і фінансового регулювання, вдосконалення платіжної системи, зовнішньоекономічної діяльності;
- 6) налагодження співробітництва з фінансово-економічних питань та банківської діяльності з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, пов'язаного з виконанням Національною радою своїх завдань.

5. Інструменти грошово-кредитної політики Банку України

Основними позитивними зрушеннями у діяльності Банку України та комерційних банків є застосування загальноприйнятих у світовій банківській практиці інструментів та засобів управління грошовою масою в економіці. Обсяг грошової маси повинен встановлюватися з урахуванням макроекономічної рівноваги та механізму оперативного переливання капіталів у господарській системі. Відповідно до Основних напрямів грошово-кредитної політики передбачається постійне встановлення граничного рівня здійснення Банком України кредитних емісій згідно з обсягами внутрішнього валового продукту.

Утвердження ринкових механізмів на грошово-кредитному ринку, вдосконалення взаємовідносин між Банком України і комерційними банками повинно відбуватися шляхом подальшого розвитку кредитних аукціонів, які створюють рівні умови для всіх банків щодо отримання кредитів і виступають важливим інструментом регулювання їх ліквідності, а також розвитку операцій із державними цінними паперами. Банк України впроваджує в практичну діяльність інші інструменти регулювання процесами на грошово-кредитному ринку: вексельне рефінансування, здійснення ломбардних операцій.

Особливого значення потрібно надавати регулюванню рівня процентних ставок за кредитами. Використання основних інструментів регулювання грошово-кредитного ринку сприятиме визначенню чіткого механізму коригування облікової ставки Банку України для забезпечення її позитивного рівня. Це надасть можливість створити умови для стримування інфляції, належного захисту вкладів населення в комерційних банках і одночасно підтримувати зацікавленість в інвестуванні.

Для стабілізації грошово-кредитних відносин, курсу національної валюти, припинення прямого кредитування дефіциту Державного бюджету Банк України разом з урядом реалізовуватиме заходи щодо формування ринку державних цінних паперів. У результаті цього вимоги щодо повернення боргів і рівень процентних ставок стануть обов'язковими і однаковими як для уряду, так і для всіх суб'єктів господарської діяльності.

Для скорочення покриття дефіциту бюджету здійснюватиметься перехід від емісії грошей до емісії урядових цінних паперів, що дасть змогу мати керований дефіцит Державного бюджету та керований платіжний баланс. Разом із Міністерством фінансів України проводитимуться заходи щодо стимулювання вторинного ринку державних цінних паперів.

Встановлення банкам та кредитним установам прямих кількісних обмежень (тобто застосування інструмента грошово-кредитної політики прямої дії) не може ефективно використовуватися у довгостроковому періоді і, безумовно, не може розглядатися як інструмент грошово-кредитної політики, якому слід надавати перевагу. Разом з тим Банк України повинен мати змогу застосовувати прямі кількісні обмеження (особливо в перехідний період розвитку економіки та фінансового сектора) в разі:

- 1) неможливості, відсутності необхідних передумов чи високого ризику застосування інструментів непрямої дії;
- 2) необхідності швидкого реагування (в разі загрозливого стану економіки чи банківського сектора) та відповідного впливу на макроекономічну ситуацію в цілому.

6. Складання, аналіз та прогноз платіжного балансу як функція Банку України

Одним із найважливіших макроекономічних аспектів діяльності Банку України є впровадження механізму регулювання платіжного балансу України як основної складової частини валютної політики. Функція складання платіжного балансу, розробка методологічної та методичної бази для його аналізу та прогнозування, а також розробка механізмів впливу держави на стан платіжного балансу покладається на Банк України.

Побудова статистики платіжного балансу здійснюється за такими основними напрямками:

- 1) розробка інтегрованої системи статистичної інформації з платіжного балансу;
  - 2) застосування якісної системи контролю за достовірністю даних про здійснення зовнішньоекономічної діяльності держави, а також коректного відображення у звітності курсових співвідношень основних валют при розрахунках;
  - 3) визначення методичних питань відображення зовнішнього боргу, відосконалення інформаційних потоків про міжнародні кредитні угоди;
  - 4) методичне обґрунтування і відповідне використання експертних оцінок і розрахунків, даних спеціальних обстежень для характеристики окремих позицій платіжного балансу;
  - 5) методологічне опрацювання питань проведення систематичного аналізу і прогнозу платіжного балансу відповідно до стандартів Міжнародного валютного фонду, адаптація вихідних даних та запровадження аналітичних розробок.
- Банк України повинен створювати передумови для складання географічних платіжних балансів основних держав—торговельних партнерів України, застосовувати широкий спектр аналітичних та прогнозних методів, надавати обґрунтовані рекомендації щодо регулювання платіжного балансу та оптимізації співвідношення його поточного та капітального рахунків для формування ефективної курсової політики.

7. Регулювання обігу готівки

Лише Банк України має право випускати в обіг банкноти і монети, що є єдиним легітимним і обов'язковим засобом платежу в Україні. Банк України встановлює їхні номінали, платіжні ознаки та порядок заміни і зношення пошкоджених банкнот і монет, правила зберігання, перевезення та інкасації готівки, а також визначає порядок ведення касових операцій.

Банк України впливатиме на систему готівкового обігу через механізм підтримання позитивного рівня процентних ставок і стимулюватиме на цій основі залучення та зберігання грошей у банках. Удосконалюватиметься система контролю за організацією готівкового обігу, поширюватимуться безготівкові розрахунки за допомогою чеків та шляхом запровадження електронної системи розрахунків у споживчому секторі.

Розділ III. Банківське регулювання і нагляд

1. Завдання та цілі державної політики у сфері контролю за банками

Головна мета державної політики щодо банківської сфери—підтримка здоров'я банківської сфери і сталості усієї банківської системи.

Цілями державної політики є:

1. Запобігання надмірній концентрації економічної влади і підтримка конкуренції на банківських ринках. Разом з тим дотримання політики достатньої концентрації банків з метою посилення їхньої конкурентоспроможності на міжнародних ринках банківських послуг.
2. Пом'якшення наслідків можливих потрясінь у банківській системі.
3. Забезпечення відповідності діяльності банківської системи і грошово-кредитної політики.
4. Заохочення і сприяння підтриманню високого рівня оперативності, ефективності, а також технологічним новачкам у банківській сфері.
5. Забезпечення дотримання вимог чинного законодавства України, нормативних актів (постанов) Ради директорів Банку України, регулятивних правил (вимог, обмежень та економічних нормативів), виданих Банком України.
6. Забезпечення здатності банків задовольняти законні претензії своїх клієнтів та їхні потреби в отриманні зручних банківських послуг.
7. Заохочення і сприяння високому рівню ефективності і прибутковості операцій із розміщення кредитів у різні галузі економіки.
8. Сприяння справедливому розподілу прибутків серед управлінців, акціонерів, кредиторів і клієнтів банків.

2. Визначення моделі та органу банківського регулювання і нагляду

В основу організації банківського регулювання і нагляду в Україні слід покласти комбіновану модель, що на практиці означає:

- 1) окреслення сфери діяльності та функцій органу банківського регулювання і нагляду згідно з частиною 3 розділу III Концепції;

2) надання органу банківського регулювання і нагляду права призначати загальну або вибірку перевірку діяльності та ризиків комерційних банків;

3) проведення таких перевірок відповідними службами органу банківського регулювання і нагляду, а також делегування функцій банківських перевірок на місцях стороннім аудиторам, що отримали кваліфікаційний сертифікат, який надає право здійснювати банківський аудит (при цьому орган банківського регулювання і нагляду встановлює деталізовані правила, що визначають форму та зміст аудиторських звітів);

4) надання представникам органу банківського регулювання і нагляду права бути присутніми та виступати на зборах і засіданнях акціонерів, правління, спостережних рад та ревізійних комісій комерційних банків, а також права вимагати проведення відповідних зборів та засідань;

5) надання органу банківського регулювання і нагляду права вживати відповідних заходів у разі порушення комерційними банками економічних нормативів чи банківського законодавства;

6) визначення органом банківського регулювання і нагляду для внутрішнього службового користування рейтингу комерційних банків (без абсолютізації при цьому отриманих за його допомогою результатів чи висновків);

7) застосування шльогового планування перевірок на місцях;

8) запровадження аналізу банківської діяльності на базі статистичних даних шоквартальних офіційних звітів (із відповідним порівнянням та ранжируванням банків зі схожими характеристиками);

9) широке впровадження сучасних досягнень комп'ютерних технологій (мікрокомп'ютерних моделей, експертних систем тощо) для аналізу обов'язкових звітів, генерації письмових коментарів, прогнозування розвитку банків.

Функції банківського регулювання і нагляду в Україні здійснює Банк України. Банк України повинен взаємодіяти з усіма органами державного регулювання, в межі компетенції яких входять окремі питання контролю за станом ринків фінансових ресурсів та інвестицій.

3. Сфера діяльності та функції органу банківського регулювання і нагляду

Банк України як орган банківського регулювання і нагляду має здійснювати регулювання банківської діяльності та постійний нагляд за дотриманням банками і кредитними установами банківського законодавства та економічних нормативів.

До функцій органу банківського регулювання і нагляду належать: здійснення вступного контролю (визначення вимог щодо реєстрації та отримання ліцензії, порядку і терміну цих процедур), попереднього контролю (встановлення вимог щодо банківської справи, заборона або обмеження банківської діяльності, застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру, відрахування до резервів страхування активних операцій), поточного контролю (визначення методів перевірки банків, шляхів їх використання, розроблення заходів оздоровлення фінансового стану банків та засобів їх втілення).

Важливим при цьому є дотримання міжнародних стандартів щодо банківського регулювання та нагляду з метою підвищення конкурентоспроможності українських банків на міжнародному та внутрішньому ринках.

4. Класифікація активів, створення резервів та інші економічні нормативи діяльності комерційних банків

Банки повинні систематично і реалістично визначати свої сумнівні активи і забезпечувати адекватні резерви для компенсування можливих збитків. Для цього Банку України треба мати інструкції, якими б від банків вимагалось:

- 1) класифікувати свої активи за особливими критеріями;
- 2) визначати активи, що не діють (такі активи звичайно визначаються як прострочені на 90 і більше днів, погано забезпечені й ті, що перебувають у процесі стягнення);
- 3) припиняти нарахування процентів за недіючими позичками, а також анулювати нарахування раніше, але не інкасовані;
- 4) не давати змоги рефінансувати і капіталізувати такі проценти;
- 5) на основі класифікації відраховувати необхідний мінімум резервів для компенсації можливих збитків.

З метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення фінансової надійності банків та кредитних установ орган банківського регулювання і нагляду встановлює для них обов'язкові економічні нормативи.

Діяльність банківських установ необхідно оцінювати за єдиною системою критеріїв, при цьому доцільно застосовувати диференційовані критерії відповідно до спеціалізації банків, сфери їхньої діяльності, поділу банків на малі, середні та великі.

Розділ IV. Комерційні банки

1. Створення комерційних банків. Їх реєстрація і ліцензування

Реєстрація здійснюється органом, якому призначені функції нагляду. Для запобігання та усунення зловживань усі рішення відносно реєстрації повинні прийматися з дотриманням чітких критеріїв та відповідати мінімальним вимогам.

Передбачаючи потенційну ситуацію, коли частина банків, можливо, не зможе відповідати вимогам щодо мінімального розміру капіталу, треба розглянути варіант надання обмежених ліцензій на банківську діяльність для таких банків (або для малих спеціалізованих банків) із заборобою приймати вклади від населення, брати участь у міжбанківському ринку.

Необхідно терміново запровадити механізм надання Банком України ліцензій комерційним банкам на проведення банківських операцій, який передбачає не лише реєстрацію банку, а й надання ліцензій Банку України після його реєстрації в органах виконавчої влади як господарського товариства.

Треба у законодавчому порядку передбачити відповідальність акціонерів (учасників) банків за використання залучених банками коштів, тому що сьогодні вони несуть відповідальність лише в межах свого внеску, як це передбачено Законом України "Про господарські товариства".

2. Банківський капітал. Формування акціонерного капіталу та питання власності

Регулятивні документи повинні містити суворі норми щодо мінімального розміру капіталу. Для України у разі встановлення у відповідних нормативах мінімальних рівнів капіталу можливо вказувати мінімальний капітал як частку від сукупних активів. Рівень не нижче 5-6 процентів має бути абсолютною межею. Виправдані було б прийняття норм, які базуються на оцінці капіталу з позицій ризиків. З другого боку, всі компоненти, з яких складається капітал, мають бути чітко визначені. Встановлення обмежень на мінімальний рівень капіталу повинно відбивати максимальні ризики як балансові, так і позабалансові. Тому слід віддавати перевагу нормам мінімального капіталу, що визначаються на базі активів, а не на базі депозитів.

Потрібно всіляко сприяти банкам у створенні інших банків та промислово-фінансових груп шляхом злиття банківського, фінансового та промислового капіталу, створення дочірніх банків і усувати законодавчі обмеження щодо цього. Це сприятиме кардинальним змінам у банківській системі України, швидкому розвитку ринку цінних паперів та зацікавленості банків у оздоровленні інших банків (санації як банків, так і інших суб'єктів підприємницької діяльності).

3. Сфера діяльності та функції комерційних банків

Комерційний банк—багатофункціональна кредитна установа, що здійснює комерційну банківську діяльність з метою отримання прибутку.

Основною сферою діяльності комерційних банків є:

- 1) приймання від населення і юридичних осіб заощаджень та інших коштів, що підлягають поверненню;
  - 2) надання кредитів за рахунок власних та залучених коштів;
  - 3) здійснення інвестицій за рахунок власних коштів;
  - 4) ведення рахунків клієнтів та здійснення платежів за їхнім дорученням;
  - 5) переміщення коштів у рамках платіжної системи країни.
- За ліцензією Банку України комерційні банки мають право на здійснення виключно банківської діяльності шляхом таких операцій:
- 1) прийняття коштів від юридичних та фізичних осіб на вклади та їхнє розміщення (депозитні операції, ощадна справа);
  - 2) надання грошових кредитів усіх видів за рахунок власних та залучених коштів (кредитна діяльність);
  - 3) відкриття і ведення рахунків клієнтів і банків-кореспондентів та здійснення розрахунків за дорученням клієнтів;
  - 4) купівля-продаж іноземної валюти в готівковій і безготівковій формі та металічних металів;
  - 5) проведення операцій із касового обслуговування клієнтів;
  - 6) проведення операцій із касового виконання Державного бюджету за дорученнями Банку України та Державного казначейства.

Крім названих банківських операцій, комерційні банки мають право на здійснення небанківської діяльності, яка не суперечить чинному законодавству і передбачена їхніми статутами, при цьому вони повинні повідомляти Банк України про початок і припинення здійснення небанківської діяльності. Банк України може заборонити комерційному банку здійснювати небанківську діяльність лише в тому разі, якщо це загрожує фінансовій стабільності комерційного банку.

До небанківської діяльності, яку мають право здійснювати комерційні банки, належать:

- видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачає їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі (факторинг);
- придбання за власні кошти засобів виробництва, щоб передати їх в оренду (лізинг);
- випуск, купівля, продаж, облік, зберігання цінних паперів, здійснення інших операцій із цінними паперами;
- довірчі операції для юридичних та фізичних осіб;
- купівля та продаж дорожніх металів і каменів та виробів із них;
- надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- надання консультаційних та інформаційних послуг.

Комерційним банкам забороняється діяльність у сферах матеріального виробництва і торгівлі (крім операцій із золотом, дорожніми металами, монетами, цінними паперами); а також з усіма видами страхування.

Комерційні банки повинні мати право на самостійне встановлення процент-

них ставок та розмір комісії за послуги, які вони надають, у межах, визначених Банком України.

4. Оподаткування комерційних банків

Оподаткування комерційних банків та надання пільг щодо оподаткування здійснюється на підставі законодавчих актів України про оподаткування.

Розділ V. Банки та інвестиції. Робота банків на фондовому ринку

Ситуація, коли банки володіють значною частиною акцій фірм, пов'язана з питанням вибору ступеня універсальності банківської справи.

Утворення системи універсальних комерційних банків, за якої банки мали б змогу надавати широкий спектр фінансових послуг та володіти дочірніми промисловими фірмами, на практиці надійшло б їх широкими повноваженнями щодо контролю над промисловістю.

Позитивний бік цього заходу—у спрощенні відповідних потоків інформації (між банками та позичальниками), підвищенні її достовірності та посиленні деякою мірою конкуренції.

Вважаємо за доцільне скасувати обмеження на інвестиційну діяльність комерційних банків, що у свою чергу сприятиме вкладенню вільного банківського капіталу в розвиток економіки. При цьому:

1) комерційні банки можуть здійснювати операції із цінними паперами з дозволу Міністерства фінансів України та інших уповноважених державних органів, а операції з приватизаційними цінними паперами — з дозволу Фонду державного майна України;

2) Банку України треба вимагати від банків вести облік усіх їхніх інвестицій у посередників ринку капіталу;

3) з метою оцінки адекватності капіталу банку при розрахунках економічних нормативів кошти, використані на придбання акцій (пайів), повинні враховуватися із власних коштів комерційного банку.

Розділ VI. Залучення коштів клієнтів

1. Як викликати довіру та економічну зацікавленість

Створення сприятливого середовища, в якому комерційні банки мали б змогу, з одного боку, мобілізувати заощадження вкладників, а з другого,— здійснювати інвестиції, повинно стати головною метою банківських реформ. Для цього:

1. На макроекономічному рівні необхідне спрямування на забезпечення економічно обґрунтованих валютних курсів, зменшення дефіциту бюджету та досягнення цілової стабільності, що заслуговує на довіру. Зважаючи на становище, яке склалося у фінансовому секторі та економіці, лише дотримання низьких рівнів інфляції (1—2 проценти за місяць) дасть змогу змінити ситуацію на краще. Банк України повинен розробити і здійснювати комплексну грошово-кредитну політику, обов'язково узгоджуючи величину облікової процентної ставки з рівнем інфляції, а курсову політику — з кредитною, ажитивні заходи щодо дотримання позитивних (чи близьких до нуля) реальних облікових процентних ставок за депозитами комерційних банків. Банк України повинен розробити заходи щодо встановлення, наскільки це можливо, єдиної фактичної облікової ставки. При цьому можуть існувати різні види ставок (дисконтна, домбардна), однак "правила гри" мусять бути однаковими для всіх, а вартість грошей—однаковою для всіх позичальників (тобто комерційних банків).

2. На мікроекономічному рівні потрібно розвивати фінансові ринки та їх інфраструктуру, удосконалювати законодавчу базу і систему контролю за її виконанням.

3. На макро- та мікроекономічному рівнях необхідно сприяти появі у всіх суб'єктів довіри один до одного, в населення—економічної зацікавленості в заощаджуванні, а банки повинні розумно інвестувати. Тому перші кроки уряду та Банку України щодо зміцнення довіри до себе мають відповідати правді: обіцяти лише те, що можна виконати, а обіцяне виконувати неухильно. Такі настанови мають бути обов'язковими щодо своєчасної виплати заробітної плати працівникам державного сектора, своєчасного погашення державних облігацій, дотримання монетарною владою проголошеної політики тощо. З метою забезпечення гласності з питань банківської діяльності та статистики платіжного балансу Банк України повинен публікувати і доводити до відома громадськості свої щорічні й квартальні баланси. Основні напрями грошово-кредитної політики (можливо, скорочений варіант), щомісячні статистичні бюлетені та інші періодичні видання. Необхідно передбачити надання об'єктивної і доступної інформації про фінансове становище банків вкладникам (і тим більше акціонерам, якщо банк акціонерний).

2. Страхування депозитів та захист інтересів клієнтів

Вкладники повинні бути переконані в безпеці своїх заощаджень. Для цього треба розробити і прийняти закон про банкрутство і ліквідацію банку (за формою це може бути злиття з іншим банком, продаж загалом, окремими частина-

ми чи звичайна процедура ліквідації), створити систему страхування депозитів, оформлення операцій шляхом фінансових зобов'язань, які мають реальну юридичну силу, і, нарешті, діючу систему розгляду та задоволення позовів до суду.

З метою захисту вкладів громадян треба створити Міжбанківський фонд обов'язкового страхування банківських вкладів фізичних осіб, який матиме статус юридичної особи і формуватиметься за рахунок:

- початкових внесків комерційних банків (пропорційних розміру сплатеного статутного фонду);
- регулярних страхових внесків комерційних банків залежно від залишку коштів на рахунках фізичних осіб;
- пені, яка стягується за несвоєчасні й неповні платежі;
- процента з доходів від операцій із державними цінними паперами.

Важливо при цьому, щоб страхова сума не покривала повністю уся суму внеску, бо інакше вкладник втратить стимул пошуку банку, який приймає більш помірковані рішення, буде створено хибну уяву про безпеку, що призведе до непередбаченого та неприйняттого ризику.

Крім страхування депозитів, захист інтересів клієнтів має здійснюватися шляхом інформування клієнтури, встановлення та нагляду за дотриманням економічних нормативів, контролю з боку Банку України за достовірністю реклами, дотримання банківської таємниці стосовно вкладів клієнтів.

Розділ VII. Кредитування та питання неплатоспроможності

1. Інституціональні завдання щодо неплатоспроможності підприємств

Стосовно неплатоспроможності підприємств інституціональні завдання такі: вдосконалення законів про банкрутство і ліквідацію підприємства, про заставу, про власність, страхування кредитів, оформлення фінансових зобов'язань через документи, які мають юридичну силу, та удосконалення процедур розгляду і задоволення позовів у суді.

2. Передача майна під заставу

1. Створити дієвий механізм застави майна, для чого: удосконалити процедуру реалізації заставленого майна; звільнити від податку на додану вартість та прибуток частину коштів (у розмірі неперворотної суми кредиту), одержаних від реалізації заставленого майна.

2. Створити національну інформаційну систему реєстрації гарантії і застав.

3. Контрактне право, стягнення боргів

Для того, щоб банки залишалися життєздатними, правова система повинна збалансувати права банку з правами фізичних осіб чи фірм щодо стягнення забезпечення таким чином, щоб можна було стягнути борги за певний розумний проміжок часу. При цьому доцільно знизити витрати, пов'язані з позбавленням права викупу застави, оскільки судова система ще не готова забезпечити (з малими витратами та своєчасно) примусове виконання контракту щодо виплати позички. Одночасно треба передбачити захист позичальника від непередбачених домагань кредитора.

Потрібно вжити заходів щодо:

1. Врегулювання механізму відповідальності боржника, який не платить за векселем.

2. Створення спеціалізованих інститутів (компаній), які працювали б за схемою застав. Можливий при цьому варіант перепродажу банками неспадкових активів таким компаніям, які могли б займатися усім ланцюжком процедури компенсації цих активів, із судовою процедурою включно.

3. Вирішення проблеми забезпечення повернення кредитів, наданих комерційними банками під заставу.

4. Кредитна справа комерційних банків

Правові основи надання, використання і повернення кредитів та регулювання взаємовідносин між суб'єктами, що виникають у процесі кредитування, регламентуються чинним законодавством України та нормативними актами Банку України.

При проведенні кредитної політики комерційні банки виходять із необхідності поєднувати інтереси банку, його акціонерів і вкладників та суб'єктів господарської діяльності, враховуючи загальнодержавні інтереси. Комерційні банки самостійно визначають порядок залучення та використання коштів, проведення кредитних операцій. Вони відповідають за своїми зобов'язаннями перед клієнтами згідно із чинним законодавством.

Комерційні банки можуть отримувати від Банку України кредити через кредитні аукціони, ломбардні операції, переоблік векселів. Вони також надають банківські кредити суб'єктам кредитування незалежно від форм власності на умовах, передбачених взаємними кредитними угодами.

Кредитна справа комерційних банків має будуватися із урахуванням таких положень:

1. Банк повинен мати право самостійно встановлювати процентну ставку за банківським кредитом (причому вона може бути як фіксованою, так і плаваючою). Однак у умовах, коли обставини примушують Банк України вдаватися

до застосування прямих методів здійснення грошово-кредитної політики (вказуючи межі відхилення процентної ставки банків від облікової ставки Банку України), комерційний банк повинен коригувати процентну ставку за вже укладеними кредитними угодами (причому відповідно як у бік зменшення, так і у бік збільшення). В кредитній угоді обов'язково зазначається, що клієнт комерційного банку разом із банком несуть певну частку ризику.

2. Необхідно мати єдину нормативну базу з питань надання та повернення кредитів.

3. Вважається за доцільне створити при Асоціації українських банків централізований (із регіональним поділом) банк даних позичальників комерційних банків України, в якому накопичувалася б інформація про фінансове становище позичальників, їхню спроможність щодо погашення боргів.

4. Порядок здійснення вкладних операцій повинен регламентуватися окремим нормативним актом Банку України, який би не давав змоги юридичним та фізичним особам займатися комерційною діяльністю, використовуючи вкладні рахунки та уникаючи оподаткування.

5. Організувати в комерційних банках підрозділи з управління кредитними ризиками (кредитні комітети або інші підрозділи).

6. У законодавчому порядку передбачити підвищену відповідальність позичальників, включаючи кримінальну, за неперворнення кредитів.

7. Створити систему страхування кредитів (систему захисту комерційних банків від можливих втрат при неповерненні кредитів).

8. Законодавчо врегулювати питання ризиків банківських операцій (мати точний розрахунок), особливо при наданні міжбанківського кредиту.

9. Впровадити звітність щодо якості кредитного "портфеля".

10. Потрібно заборонити (передбачивши кримінальну відповідальність керівників у разі порушення) видачу кредитів на формування статутних фондів суб'єктів.

5. Удосконалення менеджменту комерційними банками

1. Внести кардинальні зміни в управління підрозділами банків, їхніми філіями, запровадити прогнозування і планування роботи щодо залучення та розміщення ресурсів, забезпечити своєчасне доведення планів і лімітів до установ банків.

2. Проводити політику диверсифікації активів і пасивів комерційних банків, виходячи з того, що розмір максимального ризику на одного позичальника не повинен реально перевищувати 10 процентів власних коштів банків. Розширювати коло вкладників, не допускаючи концентрації залишків коштів на депозитних і вкладних рахунках обмеженої кількості вкладників.

3. Збільшувати доходи банку, розширюючи різноманітні послуги, зокрема, здійснюючи банківські розрахунки як найменш ризиковані операції.

6. Розрахунково-касове обслуговування

1. Комерційні банки повинні мати право на самостійне встановлення тарифів щодо розрахунково-касового обслуговування.

2. З метою гарантованого забезпечення спроможності банків щодо проведення розрахункових операцій клієнтів потрібно затвердити розроблений Банком України новий механізм, що дав би змогу виконувати рішення судових органів про стягнення з кореспондентського рахунка банку коштів на користь позивачів тільки у частині власних коштів банку, що виключає можливість блокування коштів клієнтів, які знаходяться на кореспондентському рахунку банку, і проведення розрахунково-касових операцій.

3. Потребує вдосконалення нормативна база щодо застосування штрафних санкцій за порушення норм із регулювання обігу готівки:

• необхідно в законодавчому порядку надати праву Банку України застосовувати фінансові санкції (штрафи) та інші заходи за будь-який вид порушення касової дисципліни;

• передбачити відрахування певної частки від суми штрафів, що стягуються з порушників, установам банків, державній податковій інспекції та іншим контролюючим органам для відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням перевірок та здійсненням контролю за дотриманням вимог нормативних актів Банку України з питань готівкового обігу.

4. Функції інкасації та перевезення цінностей залишити за Банком України. При цьому потрібно надати комерційним банкам право (в разі отримання відповідної ліцензії Банку України) на впровадження власної служби інкасації.

7. Фінансова реструктуризація комерційних банків

Важливий фактор підвищення життєздатності банків—оздоровлення банківських балансів. Проблема невідомих позичок може бути вирішена за допомогою таких чинників:

1. Заохотити банки бути ініціаторами ліквідаційних процедур.
2. Стимулювати процеси приватизації, що сприятиме підвищенню вартості підприємств (якщо нові власники матимуть кращі навики управління), дасть змогу використовувати нові технології та додаткові фінансові ресурси.
3. Створити агенції фінансового оздоровлення або децентралізовані установи подібного профілю.

8. Неплатоспроможні банки: банкрутство, злиття, ліквідація

Запобігання банкрутствам окремих банків не є головною метою держави. Однак при цьому Банк України повинен продемонструвати свою здатність та вміння керувати такими процесами.

Малі неплатоспроможні банки треба закрити, тобто провести відповідні ліквідаційні заходи (особливо це стосується слабокапіталізованих банків, де акціонери банку і його головні вкладники — підприємства виступають в одній особі). Ще можна використати такий захід, як злиття проблемних банків із благополучними. Це служило б сигналом іншим банкам про необхідність відповідати вимогам збільшення капіталу.

Щодо великих нестабільних банків, то не можна допускати їхнього банкрутства, необхідно надати їм державну підтримку для реорганізації та фінансової реструктуризації.

Разом з тим Банк України не повинен автоматично надавати кредити жодному неплатоспроможному банку, яким би великим чи впливовим він не був. Потрібно систематизувати процедуру можливої допомоги. Якщо надавати її, то лише за жорстких умов, що передбачають насамперед зміни у верхньому ешелоні керівництва банку, серйозну перебудову банківської справи тощо.

Якщо заборгованість комерційних банків за платежами до бюджету перевищує один місяць, органи державної податкової інспекції подають до Банку України інформацію про неплатників. Необхідно розробити детальний механізм ліквідації банків і відповідальності їхніх керівників (кримінальної, адміністративної, матеріальної) за порушення законодавства та доведення до банкрутства очолюваних ними банків. При цьому потрібно внести зміни та доповнення до Закону України "Про банкрутство", який на сьогодні не чітко регламентує порядок ліквідації комерційних банків та механізм розрахунків із клієнтами і кредиторами.

Процедуру ліквідації комерційних банків слід удосконалити за рахунок встановлення квоти для кредиторів у складі ліквідкомісії на рівні не менше 75 процентів;

призначення головою комісії представника кредитора з найбільшою сумою позову (за його згодою).

Розділ VIII. Банківська таємниця

Необхідно у законодавчому порядку окреслити сферу обмеження, поширення та використання інформації, забезпечити правовий захист її власників. Але перш за все потрібно з'ясувати, що таке банківська таємниця, що таке її розголошення і що таке незаконне збирання та привласнення відомостей та предметів, які становлять банківську таємницю.

Слід визначити в законодавчому порядку:

- власника інформації, яка становить банківську таємницю;
- права власника на встановлення складу банківської таємниці;
- перелік інформації, що не може належати до банківської таємниці;
- права власника щодо захисту банківської таємниці, порядок та способи її захисту.

Необхідно встановити державні гарантії щодо прав на збереження банківської таємниці та умови їх захисту. Державним органам повинно бути заборонено втручатися у процес визначення складу та обсягів банківської таємниці, а також у порядок та способи її захисту. Повинні бути встановлені права державних контролюючих та правоохоронних органів на доступ до інформації, яка є банківською таємницею (склад такої інформації, перелік обставин і документів, які надають можливість і право доступу до таємної банківської інформації, а також порядок її отримання).

Потрібно встановити права власника банківської таємниці щодо гарантії її захисту від розголошення представниками державних контролюючих та правоохоронних органів, а також на отримання відшкодування за збитки від розголошення таємниці.

Мас бути встановлена адміністративна, матеріальна та кримінальна відповідальність за розголошення банківської таємниці, незаконне збирання чи привласнення відомостей та предметів, які становлять банківську таємницю, гарантії та порядок відшкодування (у судовому порядку) збитків, заподіяних власникові банківської таємниці внаслідок неправомірних дій, порядок визначення особи, на яку покладається відшкодування збитків (особа, яка розголосила інформацію; особа, на чию користь ця інформація була розголошена; особа, яка незаконно збирала та привласнювала інформацію).

Крім того, необхідно встановити відповідальність за зловживання правом на встановлення банківської таємниці та наслідки такого зловживання.

До банківської таємниці треба також віднести окремі визначені монетарні показники розвитку банківської системи України і ті, що не повинні публікуватися в пресі.

Розділ IX. Бухгалтерський облік, звітність та аудит комерційних банків

1. Бухгалтерський облік

Необхідно запровадити стандарти бухгалтерського обліку (та аудиторської діяльності), які відповідали б міжнародним (IAS).

До таких стандартів повинні ввійти: основні принципи класифікації активів; визначення прострочених та активів, що не працюють; заборона капіталізації

чи рефінансування процентів, що несплачені чи мають бути сплачені; відміна процентів, які накопичилися раніше, але не є оплаченими, оскільки були нараховані на активи, що не працюють; адекватне забезпечення на відшкодування втрат за позичками; принципи визначення валютних та інших втрат. Одним із можливих шляхів досягнення цього було б установлення мінімальних стандартів як складових правової системи.

Нові фінансові операції (як результат змін в економіці України) повинні своєчасно відображатися в бухгалтерському обліку банків. Із цією метою необхідно переглядати діючий план рахунків бухгалтерського обліку в банках шляхом зміни існуючих та введення нових рахунків.

Першочерговий крок у реформуванні бухгалтерського обліку — виявлення необхідної інформації з подальшою відповідною розробкою системи звітності.

У плані реформування бухгалтерського обліку і статистичної банківської звітності необхідно і далі вдосконалювати діючу систему, аби План рахунків давав можливість скласти баланс, який легко перевіряється і читається, відзеркалює реальну картину фінансового становища банків. Одночасно необхідно розпочати роботу над розробкою Концепції нового плану рахунків. При цьому пропонується:

1. Змінити структуру балансу, визначити розділи і відповідно статті балансу згідно з їхнім економічним змістом та призначенням.

2. Чітко визначити категорію коштів, які дають доход, виходячи з вимог Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". Визначити механізм контролю в балансі за відповістністю нарахованих та одержаних процентів за кредитами. Розробити відповідне відображення доходних операцій у балансі і звіт про прибуток та збитки.

3. Удосконалити порядок обліку нарахованих, прострочених та фактично сплачених процентів.

4. Затвердити правило, яке б забороняло нарахування процентів за простроченими кредитами у тому разі, якщо заборгованість за основною сумою кредиту і за процентами не погашається протягом 90 днів (за винятком споживчих і наданих на будівництво житла кредитів) або якщо інше не ухвалено судовими органами.

5. Вирішити проблему обліку і списання раніше нарахованих, але не отриманих процентів і подальших платежів.

6. Конкретизувати порядок визначення та використання прибутку, власних коштів з урахуванням виявлення іммобілізованих коштів.

7. Удосконалити основні принципи та нормативні положення щодо проведення та обліку валютних операцій.

8. Розробити цілісну методику відображення в бухгалтерському обліку операцій, пов'язаних з обігом цінних паперів.

9. Удосконалити систему бухгалтерського обліку для обслуговування електронних міжбанківських платежів.

2. Звітність

Система звітності повинна задовольняти основних її користувачів: клієнтів банку, акціонерів, банківських фахівців, державні органи (податкові, статистичні тощо), Банк України, зарубіжних партнерів, міжнародні фінансові організації.

Банку України необхідно переглянути форми, обсяги, критерії внесення до звітності різних її елементів, випадки коригування звітності, правила оцінки її елементів, строки та періодичність надання звітності комерційних банків, при цьому:

1) розглянути можливість розробки централізованої стандартної програми для формування всіх форм звітності з операційного дія банку;

2) передбачити систему штрафів для комерційних банків за несвоєчасне подання та недостовірність звітності;

3) ввести подання комерційними банками на звітну дату балансів в оборотно-сальдовий формі.

Успіх реформи грошово-кредитної і банківської статистики неможливий без створення єдиної бази даних.

У зв'язку з переходом національної статистики України на міжнародні стандарти і розробкою нової концепції побудови грошово-банківської статистики та статистики платіжного балансу необхідно з урахуванням досвіду країн із розвинутою економікою розробити на основі вдосконаленого банківського бухгалтерського обліку нову систему статистичних показників.

3. Аудит

Недоліки банківських аудиторських стандартів та аудиторської практики потребують більшої активності органу банківського регулювання та нагляду щодо встановлення мінімальних стандартів стосовно обсягу, частоти, змісту аудиторської програми, їх відповідності міжнародним стандартам, а також форми і змісту розкриття фінансового становища банку після таких перевірок. Інструкції стосовно обсягу та змісту фінансових звітів повинні дати можливість органу банківського регулювання та нагляду встановлювати аудиторські стандарти і мінімальні вимоги щодо розкриття порушень. Ключові елементи аудиторської програми — вивчення якості портфеля, стандарти оцінки активів, створення резервів на випадок збитків, процедури з процентами за активами, що не працюють.

Важливо вирішити питання про запровадження щорічних аудиторських перевірок, стимулювати (шляхом участі у кредитних лініях та інших програмах зовнішніх донорів) вихід більшої кількості банків на рівень міжнародних стандартів діяльності.

Органу банківського регулювання та нагляду треба надати право призначати та звільняти посади аудиторів, які у свою чергу мають у найкращі строки інформувати його про виявлені недоліки. Це робиться з урахуванням прав бан-

ку щодо розголошення інформації (за винятком випадків про скоєння злочинів). Потрібно передбачити санкції щодо тих аудиторів, які самою не дотримуються встановлених стандартів та мінімальних вимог. Необхідно якоті заходів стосовно подальшого інтенсивного розвитку внутрішнього аудиту банків.

Розділ X. Створення і захист конкурентного середовища в банківській сфері

1. Спеціалізація чи універсалізація?

Створення конкурентного середовища, в якому б функціонували комерційні банки, є ключовим моментом реформування та головним фактором у вирішенні питання універсалізації чи спеціалізації.

Спеціалізація (як і універсалізація) в цьому розділі розглядається в двох площинах:

• як обслуговування певних галузей економіки чітко визначеними окремими комерційними банками;

• як спеціалізація певних комерційних банків стосовно вибору напрямів фінансової діяльності (кредитування, інвестування тощо).

Щодо першого виду спеціалізації, то питання вибору напрямів розвитку великих (количесних п'яти державних) банків має вирішуватися з урахуванням таких моментів:

• Не повинно бути адміністративних обмежень на кредитну діяльність цих банків лише в їхніх колишніх галузях. Більша диверсифікація портфелів активів допоможе б стабілізувати їхні баланси, змінити зв'язок: слабка галузь — слабкий банк.

• Спеціалізація банків за галузевою ознакою небажана як із точки зору конкуренції, так і з точки зору якості портфеля активів.

• Клієнт має право вибрати банк і відкривати в ньому розрахунковий, поточний, валютний рахунок.

Стосовно другого виду. Тут не повинно бути штучних обмежень, коли йдеться про бажання комерційного банку бути спеціалізованим чи універсальним.

Треба вирішити питання щодо умов створення інвестиційних банків (або заохочення вже існуючих комерційних банків), для яких у законодавстві було б передбачено надання пільг у разі спрямування кредитів, насамперед довгострокових, на розвиток пріоритетних галузей економіки. При цьому можливе надання банкам права брати участь у розподілі прибутку від інвестиційних програм.

Одним із реальних джерел інвестування можуть бути інвестиційні вкладення за рахунок власних спеціальних фондів банків.

Необхідно також:

1. Вирішити питання щодо створення іпотечних банків, спрямовуючи головну увагу на дії інститутів права застави, власності та відповідні механізми їх реалізації. Але на даному етапі не створена відповідна фінансова інфраструктура (не завершено процес розмежування власності; не сформована законодавча база з регулювання праводносин, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням, розпорядженням об'єктами власності. Потрібно також врахувати, що іпотечний банк може існувати лише з діючою фінансово-інвестиційною структурою, а саме — позико-ощадними асоціаціями, товариствами взаємного кредитування, страховими компаніями, трастовими компаніями, довірчими товариствами, а також за умови реального використання векселя в обороті).

2. Вирішити питання про іпотечний кредит для населення під буліаністю житла та приналежності до населення і предметів довгострокового користування, а також про джерела коштів для нього.

3. Застосовуючи в господарському обороті іпотечний кредит, необхідно врахувати такі його специфічні риси: довгостроковість (на 5–10 років); постійність контролю за станом, розмірами застави не лише за документами, але й фактично; принцип обов'язковості іпотеки для будь-якого нового власника майна; звільнення від оподаткування тієї частини прибутку громадян, яка йде на сплату процентів за іпотекою; обов'язковість нотаріального оформлення та реєстрації усіх угод, гласність іпотеки; допущення повторних застав майна і землі, якщо їхню цінність (вартість) не вичерпано попередніми заставами; принцип пріоритетності задоволення претензій кредиторів.

4. Створити "кадастри нерухомості" та відпрацювати загальну методику оцінки майна, що є предметом застави (іпотеки).

5. Удосконалити діяльність кредитних спілок (КС) в Україні:

• розробити точну схему легалізації КС (змінити структуру формування їхніх коштів: фізична особа стає членом спілки, сплативши один або кілька пайових внесків, які формують частку власного капіталу КС, а місячні внески направляються на окремі рахунки, які функціонують як строкові або ощадні, і саме на ці внески нараховуються проценти) та їх взаємодії із профспілками;

• до переліку операцій, які може здійснювати КС, додати операції із цінними паперами;

• звільнити КС від сплати відсотків при зарахуванні готівки на розрахунковий рахунок і при зворотній операції;

• розробити систему контролю за КС; визначитися, яку роль у цій системі виконуватиме Національна асоціація КС України. Для цього запропонувати конкретну систему ведення бухгалтерського обліку в КС, а також нормативів;

• усунути всі суперечності в нормативних актах щодо діяльності КС.

Розділ XII. Сучасні банківські інформаційні технології

1. Впровадження та розвиток фінансових інструментів, технологічних новацій

Необхідно прискорити запровадження новітніх технологій у банківсько-фінансову сферу, що поліпшить загальний стан економіки держави, збільшить надходження до бюджету, зменшить необґрунтовані витрати.

Банк України повинен розробляти та затверджувати єдині стандарти розрахункових і внутрібанківських грошових документів.

2. Удосконалення системи електронних платежів

Перелбачається і надалі підвищувати надійність та ефективність платіжної системи, розширювати спектр її функцій, сервісних засобів та інформаційних послуг для користувачів.

Існуюча система електронних платежів удосконалюватиметься та розвиватиметься в кількох напрямках.

1. Розширення можливостей обробки платежів у режимі реального часу; додаткових послуг клієнтам, включаючи й інформаційні; забезпечення відповідними засобами архівування. Це можливо за умови вдосконалення

технічної бази системи електронних платежів та існуючих програмних засобів, розробки та запровадження нових компонент програмного забезпечення за допомогою сучасних засобів і технологій.

2. Подальший розвиток системи передбачає й використання для міждержавних розрахунків, поєднання з міжнародними платіжними системами, що потребуватиме запровадження багатовалютного режиму.

3. Слід вирішити питання створення інтерфейсів до системи масових платежів населення за товари та послуги за допомогою розрахункових карток та системи обігу державних цінних паперів.

Треба створити системи резервування та схеми відновлення діяльності платіжної системи України на випадок надзвичайних ситуацій. При цьому особливо важливу роль відіграватиме організація дублюючих центрів міжбанківських розрахунків для забезпечення нормального функціонування платіжної системи у випадках виникнення надзвичайних ситуацій.

Проводитимуться роботи щодо створення сучасної платіжної системи на базі нових технологій. Із цією метою визначаються цілі, принципи та концепція майбутньої платіжної системи і на їхній основі планується запровадження нових сучасних комп'ютерних технологій, розробка проектів нових компонент електронної системи міжбанківських платежів підсистеми термінових переказів у режимі реального часу та підсистеми клірингових міжбанківських розрахунків у пакетному режимі протягом дня на регіональній основі.

3. Впровадження нових технологій у сферу готівкового грошового обігу

Банк України повинен активно сприяти впровадженню новітніх технологій із готівкового грошового обігу як у банківській системі України, так і поза її межами. Йдеться про поступовий перехід на безготівкові форми розрахунків фізичними особами та автоматизацію технологічних операцій роботи з готівкою.

3.1. Впровадження безготівкових форм розрахунків для фізичних осіб

Щоб упорядити безготівкові форми розрахунків для фізичних осіб, треба створити національну систему з використанням електронних пластикових карток (смайт-карток). Вона має стати ефективною навіть для платежів незначних суми у сферах торгівлі та послуг, бути доступною і привабливою на лише для населення із середніми та високими доходами, але й для пенсіонерів і студентів.

За результатами впровадження національної системи розрахунків пластиковими картками планується досягти таких цілей:

— сприяти забезпеченню контролю за прибутками та витратами як юридичних, так і фізичних осіб, що дасть змогу збільшити надходження до державного бюджету за рахунок більш повного оподаткування;

— зменшити витрати на підтримку готівково-грошового обігу (друкування паперових та карбування металевих грошей, їх підрахування, інкасація, упаковка тощо);

— сприяти стабілізації курсу національної валюти та оздоровленню економіки в цілому за рахунок прискорення грошового обігу;

— збільшити обсяг кредитних ресурсів за рахунок зменшення грошової маси на руках у населення;

— збільшити валютні надходження за рахунок послуг іноземним громадянам через систему терміналів для дебітних та кредитних карток;

— сприяти прискоренню переходу до ринкових відносин та інтеграції вітчизняної економіки у світову.

3.2. Автоматизація технологічних операцій роботи з готівкою

Головним ініціатором у створенні сучасних систем автоматизації грошового обігу в Україні повинен стати Банк України, забезпечивши комплексний підхід у справі розробки та впровадження сучасних технологічних процесів обробки готівки на всіх рівнях її обігу, а також розробки та організації виробництва вітчизняних технічних, технологічних і програмних засобів автоматизації.

4. Удосконалення засобів телекомунікації

Слід створити телекомунікаційне середовище для функціонування фрагментів електронної платіжної системи України й інших прикладних банківських систем у режимі реального часу. Це середовище повинно забезпечити впровадження систем, які працюють за технологією клієнт—сервер.

Для цього потрібно:

1. Модернізувати засоби, що забезпечують зв'язок із використанням закріплених аналогових каналів між регіональними центрами України, кардинально підвищивши їхню пропускну спроможність.

2. Використовувати супутникові канали зв'язку (для усунення пікових навантажень на обчислювальну мережу, а також для забезпечення альтернативної маршрутизації транспортування інформації).

3. Встановити маршрутизатори та комутатори потоків даних для об'єднання віддалених локальних обчислювальних мереж в обласних центрах через міжобласні канали зв'язку.

Необхідно оснастити регіональні управління Банку України внутрішнім телефонним зв'язком із перспективою об'єднання між собою шифрованих відомчих станцій у різних територіальних підрозділах Банку України та якісної комутації між абонентами Банку України і державних структур України.

Для забезпечення доступу абонентів до територіальної обчислювальної мережі Банку України слід організувати зоновий зв'язок.

5. Безпека банківської інформації

Електронні банківські технології (система електронних платежів, ринок депозитних сертифікатів, кредитних ресурсів, інтегрована база даних центрального апарату та інші системи з використанням конфіденційної інформації) не можуть функціонувати без відповідних систем безпеки та захисту інформації.

Основні напрями захисту:

1. Організаційно-технічне забезпечення системи безпеки усієї банківської електронної інформації.
2. Контроль та координація робіт у галузі створення і використання надійних засобів захисту.
3. Запровадження інформаційних технологій захисту даних на рівні зарубіжних досягнень.

6. Створення інтегрованої бази даних центрального апарату

Завдання нової системи статистичних показників можна вирішити за умов створення єдиного комплексу технічних і програмних засобів інформаційної системи центрального апарату Банку України, яка б забезпечувала накопичення, підтримку в актуальному стані і багатоглибке комплексне використання даних, які містять статистичну інформацію про фінансово-економічні показники банківських установ України.

Підвищення стабільності у фінансовій сфері сприятиме створення інформаційної системи контролю за кредитоспроможністю комерційних банків та їхніх клієнтів — юридичних осіб. Тому необхідна розробка та запровадження бази даних з інформацією для нагляду та регулювання діяльності комерційних банків.

Основні напрями використання цієї інформації:

- 1) система контролю економічних нормативів діяльності комерційного банку;
- 2) система аналітичного електронного дос'є комерційного банку;
- 3) система аналізу стану банківської системи в цілому.

7. Співпраця Банку України з комерційними банками

Банк України надає у розпорядження комерційних банків свою мережу електронної пошти та електронні засоби діючої системи електронних платежів для створення ефективного ринку кредитних ресурсів на загальнодержавному рівні. Фінансування такого проекту, розробка, придбання та запровадження програмно-технічного забезпечення повинні відбуватися на основі співпраці Банку України з комерційними банками.

Розділ XIII. Зовнішньоекономічна діяльність комерційних банків та операції з валютою. Діяльність в Україні іноземних банків, їхніх філій та представництв

Виходячи з умов проведення ефективної валютної політики, розвиток банківської справи повинен спрямовуватися на:

- подальшу децентралізацію та лібералізацію валютного ринку з метою забезпечення конкурентного середовища та зменшення витрат на фінансове посередництво;
- розвиток та удосконалення системи курсоутворення відповідно до структурних змін в економіці та інтегрованості її у світову;
- регламентацію ступеня конвертованості національної валюти шляхом встановлення системи валютних обмежень на проведення валютних операцій резидентами та нерезидентами з поступовим переходом до повної конвертованості національної валюти за поточними операціями;
- удосконалення структури валютних резервів із метою захисту їх від можливих втрат і забезпечення механізму найбільш ефективного здійснення валютних інтервенцій та проведення міжнародних розрахунків;
- удосконалення міждержавних розрахунків та сприяння різноманітним формам інтеграції, зокрема, створенню міждержавних платіжних та клірингових центрів, укладенню та реалізації угод щодо забезпечення взаємної конвертованості національних валют з обмеженою конвертованістю.

Отже, необхідно вирішити такі питання:

1. З метою створення конкурентного середовища на валютному ринку та зменшення вартості фінансового посередництва створити умови для лібералізації валютного ринку шляхом утворення регіональних валютних бірж, що працювали б у режимі реального часу.
2. Для розвитку ринку валют з обмеженою конвертованістю запровадити щоденні торги на Українській міжбанківській валютній біржі та на міжбанківському валютному ринку валютами, віднесеними Класифікатором іноземних валют до другої групи.

3. Укласти угоди з країнами Балтії, Центральної і Східної Європи та іншими про принципи і механізми взаємної конвертації національних валют.

4. Щоб підвищити ефективність міждержавних розрахунків із країнами, де відсутня зовнішня конвертованість національних валют, підтримувати механізми, що сприяють укладенню міжнародних платіжних угод і створенню клірингових палат.

5. З метою розвитку валютного ринку, враховуючи міжнародну практику, необхідно проводити роботу щодо удосконалення внутрішнього валютного ринку, порядку та умов проведення на ньому поточних валютних операцій. Зокрема, потрібно удосконалити умови:

- проведення експортно-імпорتنних операцій;
- застосування різноманітних форм міжнародних розрахунків (банківського переказу, документарного акредитива, інкасо, векселя та інших, які використовуються у міжнародній практиці);
- дотримання резидентами України законодавчо встановлених строків розрахунків за експортно-імпортними операціями;
- переміщення валютних цінностей через митний кордон України;
- відкриття валютних рахунків резидентами України та рахунків у національній валюті України — нерезидентами;
- застосування кредитних карток та дорожніх чеків на території України та при виїзді громадян України за кордон.

6. Для поглиблення інтеграції у світову економічну систему та з метою залучення валютних коштів міжнародних фінансових інститутів слід створити відповідну нормативну базу щодо їх залучення та систему гарантій щодо їх повернення.

7. Для збалансування міжнародного руху капіталу в Україні та поліпшення стану платіжного балансу слід удосконалити умови:

- здійснення резидентами інвестицій за межі України у вигляді валютних цінностей;
- здійснення нерезидентами інвестицій у банківську систему України;
- обігу іноземних цінних паперів на території України, а також порядку ввезення в Україну та вивезення за її межі іноземних цінних паперів;
- проведення операцій із монетарними металами на внутрішньому та міжнародному ринку.

8. У зв'язку з використанням нових фінансових інструментів у міжнародних розрахунках потрібно удосконалити основні принципи та нормативні положення щодо організації обліку валютних операцій в уповноважених банках України.

9. Для підтримки ефективності та забезпечення надійності міжнародних розрахунків Банк України повинен застосовувати механізм відкритої валютної позиції в уповноважених банках. Контроль відкритої валютної позиції має здійснюватися через встановлення нормативів її ліміту.

10. У зв'язку зі збільшенням обсягів та зміною структури неторгових операцій повинна послідовно спрощуватися регламентація:

- операцій неторгового характеру між резидентами та нерезидентами (перерахування пенсій, на лікування, аліменти, навчання та інше);
- порядку застосування іноземної валюти у сфері страхової діяльності, туризму, продажу квитків пасажирського транспорту;
- порядку відкриття валютних рахунків фізичних осіб — резидентів у банках нерезидентів;
- роботи обмінних пунктів іноземної валюти.

11. Необхідно стимулювати розвиток банківської системи України за рахунок залучення іноземних інвестицій у фінансовий сектор, створення в Україні комерційних банків за участю іноземного капіталу, розробити заходи щодо подальшої лібералізації діяльності українських уповноважених банків на міжнародних валютних та фондових ринках.

12. Банк України повинен проводити політику щодо забезпечення надійності уповноважених комерційних банків, які здійснюють операції в іноземній валюті шляхом встановлення:

- обґрунтованих розмірів власних коштів та статутних фондів уповноважених банків;
- контролю технічних вимог для здійснення операцій із валютними цінностями;
- контролю кваліфікаційних вимог до працівників уповноважених банків.

13. Надати права уповноваженим комерційним банкам емітувати власні цінні папери в національній валюті України з одночасним встановленням їх еквівалента в іноземній валюті (тобто з валютним застереженням).

14. З метою стимулювання внесення іноземної валюти на депозитні вклади до установ банків слід випускати валютні депозитні сертифікати з подальшим залученням коштів на інвестиційні цілі в економіку України.

15. Необхідно напрошувати обсяги кредитування резидентів у іноземній валюті за рахунок збільшення обороту валютних кредитних ресурсів, запровадивши механізм покриття валютних кредитних заборгованостей цінними паперами з подальшим розповсюдженням на вторинному ринку цінних паперів.

16. Збільшити комерційні банки від нарахування пені за порушення строків розрахунків за експортно-імпортними операціями і покласти ці функціональні обов'язки на податкові органи. Встановити, що комерційні банки повинні тільки поінформувати про вказані порушення відповідну податкову інспекцію.

17. Передбачити міжнародними угодами надання у разі необхідності банками інших країн інформації Банку України для використання в роботі установами банків про наявність відкритих за межами України рахунків юридичних та фізичних осіб — резидентів України при здійсненні контролю за надходженням валютної виручки на такі рахунки.

Розділ XIV. Порядок роботи банків в особливий період

В умовах особливого періоду (воєнних дій, відбудовочного післявоєнного періоду, стихійного лиха, загроз технічного пошкодження та інших екстремальних ситуацій) Банк України і комерційні банки повинні переходити на спеціальний режим роботи і функціонувати у правовому полі відповідно до законодавчих та інших нормативних документів, що стосуються особливого періоду.

Розділ XV. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів

Першочергове значення в реформуванні банківської системи мають питання підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Необхідно розробити та впровадити нові освітньо-професійні програми підготовки та перепідготовки фахівців для банківської системи, професійні програми підвищення кваліфікації банківських працівників, розробити кваліфікаційні характеристики працівників банків і кваліфікаційні вимоги до випускників навчальних закладів, розробити систему визначення потреб банківської системи, провести аналіз мережі навчальних закладів, що готують фахівців для банків, сконцентрувавши їх підготовку у провідних навчальних закладах підвищення кваліфікації та спеціалізованих банківських закладах, визначити базові навчальні заклади, підготувати сучасні монографії, підручники та періодичні видання з банківської справи, створити необхідну навчально-методичну базу для підготовки та підвищення кваліфікації, максимально використовувати можливості навчання та стажування за кордоном.

Авторський колектив проекту:

Стельмах В.С. — перший заступник Голови Правління НБУ, керівник авторського колективу; **Кирес О.І.** — заступник Голови Правління НБУ; **Кравець В.М.** — на той час заступник Голови Правління НБУ; **Савченко А.С.** — член Правління, директор департаменту інформатизації НБУ; **Воронова Л.В.** — директор економічного департаменту НБУ; **Степаненко А.І.** — директор департаменту банківського нагляду НБУ; **Гребенюк Н.І.** — директор емісійно-кредитного департаменту НБУ; **Дорофеев Н.В.** — директор департаменту готівково-грошового обігу НБУ; **Сеніш П.М.** — директор департаменту бухгалтерського обліку та розрахунків НБУ; **Кротюк В.І.** — директор юридичного департаменту НБУ; **Рибальченко В.П.** — на той час начальник управління валютного регулювання департаменту валютного регулювання НБУ; **Богарин І.В.** — завідувач сектором системного моделювання економічного департаменту НБУ; **Мороз А.М.** — доктор економічних наук, професор, зав. кафедрою банківської справи Київського державного економічного університету; **Самук М.І.** — доктор економічних наук, професор, директор Української фінансової банківської школи; **Швайка М.А.** — кандидат економічних наук.

Кількість платежів по Україні, оброблених у СЕП за 1994 рік

Кількість платежів по Україні, оброблених у СЕП за 1995 рік

**Вадим Петрович
Гетьман**

народився 1935 року в селі Снітин Лубенського району на Полтавщині. Після закінчення 1956 року Київського фінансово-економічного інституту 20 років працював у фінансових, цінових і планових органах Запорізького обласного конкому, 12 років — першим заступником Голови Державного комітету по цінах. Очолював створені ним Український республіканський акціонерний банк "Агропромбанк", республіканський акціонерний комерційний банк "Україна".

У 1992 році був Головою Правління Національного банку України. Нині — Голова Біржового комітету Української міжбанківської валютної біржі, депутат Верховної Ради України 12 і 13 скликань, заступник голови постійної Комісії Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, академік Міжнародної академії інформатизації, член-кореспондент Академії інженерних наук України.

Валютний ринок України у 1996 році нарешті набуває контурів керованості, що вже виявилось у ряді позитивних зрушень. Однією з головних його тенденцій є постійне нарощування обсягів операцій на всіх сегментах валютного ринку (біржовому та позабіржовому). Лише продаж американських доларів за перший квартал цього року порівняно з відповідним кварталом минулого зріс у 3,7 раза і за три місяці досяг майже 3,6 мільярда доларів США (графік 1). Особливо відзначно те, що, незважаючи на досить складні для України фінансові умови, обсяги продажу валюти зростають, і це багато в чому обумовлене

Мотка зорю банкіра і депутата

Валютний ринок України. Шлях до стабільності?

поліпшенням зовнішньоекономічної діяльності країни. У 1995 році дефіцит торговельного балансу скоротився на 174 мільйони доларів США, або на 12,8 відсотка порівняно з 1994 роком.

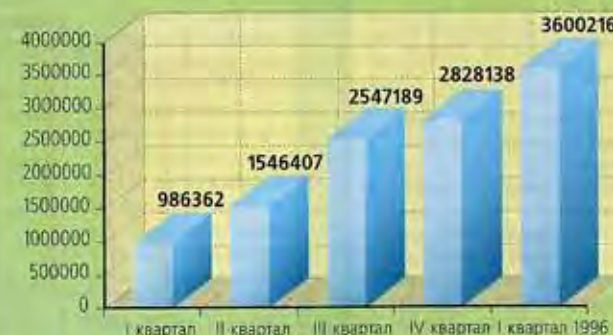
Друга позитивна тенденція — істотні зміни у співвідношенні попиту і пропозиції на валютному ринку. Якщо за всі роки існування валютного ринку попит на валюту значно перевищував пропозицію, то у першому кварталі 1996-го і особливо за останні два місяці вперше склалася протилежна ситуація — пропозиція валюти на ринку стала перевищувати попит у середньому в 1,5—2 рази. Поряд зі збільшенням обсягів продажу валюти від експорту, про що йшлося вище, вирішальну роль усе-таки відігравала жорстка фінансова і грошово-кредитна політика Президента, уряду і Національного банку України. Відмова від суто інфляційних методів фінансування бюджетного дефіциту в

1996 році радикально змінила ситуацію на валютному ринку. У минулі роки на внутрішньому валютному ринку існував постійний дефіцит валюти, який періодично підштовхував курс долара до зростання, а інколи спричинював і біржовий ажіотаж. У свою чергу постійне

Обсяги продажу валюти зростають, дефіцит торговельного балансу скорочується, пропозиція валюти на ринку перевищує попит

емісійне накачування економіки створило для цього благодатний ґрунт. Становище кардинально змінилось в січні, про що свідчить динаміка курсу долара у січні—квітні

Графік 1

Обсяги продажу валюти у 1995–1996 рр. (в тис. \$ США)

Графік 2

Динаміка обсягів продажу валюти у 1995–1996 рр.

поточного року (графік 2). Зміщення позиції національної грошової одиниці — карбованця — дозволило значно знизити інфляційні очікування, які завжди мають небезпечний вплив на курсоутворення. У результаті курс карбованця наблизився до реального, і його величина на решті почала формуватися під впливом економічних чинників — попиту та пропозиції, до чого ми так наголошували йшли останні роки.

Третя позитивна тенденція — зрушення можливостей для укладення спекулятивних угод та гри на різниці валютних курсів між різними сегментами валютного ринку завдяки зростаючій привабливості такої сфери грошового ринку, як ринок державних короткострокових цінних паперів, розвитку якого останнім часом держава приділяє особливу увагу. До речі, вже у нинішньому році третину дефіциту бюджету планується покрити за рахунок продажу державних цінних паперів на первинному і вторинному ринках. Тепер, коли доларові операції банків почали давати недостатню і навіть від'ємну доходність, спостерігається активне переведення коштів із валютного ринку на ринок облігацій внутрішньої позики. Не випадково за останні місяці набагато зросла ємкість цього ринку і попит на облігації. Якщо у 1995 році було проведено 30 аукціонів

НБУ і реалізовано облігацій внутрішньої державної позики на суму 26 трильйонів карбованців, то за чотири місяці 1996 року відбулося 45 аукціонів, на яких реалізовано ОВДП на суму понад 60 трильйонів карбованців. Саме стільки коштів було вилучено з валютного ринку і саме за їхній рахунок держава отримала неемісійні джерела для покриття дефіциту державного бюджету. До позитивних тенденцій треба також віднести подальший якісний розвиток основних сегментів валютного ринку як Української міжбанківської валютної біржі (УМВБ), так і міжбанківського ринку в цілому.

Нинішнього року вдалося значно знизити інфляційні очікування, що завжди мають небезпечний вплив на курсоутворення. Зміцнилася позиція національної грошової одиниці

Гадаю, тепер уже ніхто не заперечуватиме, що УМВБ була і залишається одним із динамічних компонентів валютного ринку, активним стимулятором його розвитку. Курси валют за результатами торгів на ва-

лютній біржі є і, переконаний, ще тривалий час будуть орієнтиром для укладення угод на міжбанківському валютному ринку. Крім того, поки що лише на біржі Національний банк має змогу проводити далекоглядну політику щодо запобігання різким курсовим коливанням. І хоча дехто із високих посадових осіб Національного банку останнім часом у засобах масової інформації висловлює думку про те, що при досягненні відповідної щільності угод на міжбанківському ринку курс валют може визначатися і без біржового майданчика, мушу сказати, що це глибоко помилкове міркування. Вважаю, що сьогодні у досить складних фінансових умовах лише діяльність валютної біржі дає певні гарантії і можливості щодо формування прогнозованого курсу і запобігання небажаним катаклізмам. Більше того, якщо Національний банк України для визначення курсової політики вирішить орієнтуватися на міжбанківський валютний ринок, це стане великою загрозою для досягнутої останнім часом відносною стабільності. Гіркий досвід серпневих подій минулого року в Росії, коли різко загострилася проблема ліквідності банківської системи і тимчасово була паралізована діяльність ринку міжбанківських кредитів, застерігає нас від цього. Варто нагадати, що саме то-

Графік 3

Динаміка курсу долара США в січні-квітні 1996 року

ді, коли в Росії припинили укладення угод на ринку міжбанківських кредитів, а це в свою чергу збіглося із кризою довіри між банками, там припинив свою діяльність і ринок міжбанківських валютних операцій. І якраз у цей час біржовий валютний ринок виявився тим єдиним центром, де комерційні банки Росії могли здійснювати свої валютні операції з високим ступенем довіри.

Як відомо, у банківській системі України є свої проблеми з ліквідністю. Аналіз діяльності 107 банків, який зробила Асоціація українських банків, засвідчив, що у першому кварталі 1996 року сума прибутку виявилася набагато меншою, ніж у

Третину дефіциту державного бюджету планується покрити за рахунок продажу державних цінних паперів

попередньому кварталі не лише в реальному, але і в абсолютному вимірі (без урахування інфляції). Особливо загрозливим для банків, і насамперед для їхніх клієнтів, є знецінення особистих коштів банків. Адже особисті кошти банків

зросли у першому кварталі всього на 6 відсотків, що більш як утричі менше порівняно з квартальним рівнем інфляції. Таким чином, за нинішнього стану банківської системи акцентувати на міжбанківському ринку як структурі для курсоутворення принаймні легковажно, якщо не ризиковано. Слід відзначити, що величезний вплив на формування валютного ринку мало створення вторинного ринку державних цінних паперів. Як відомо, з початку 1996 року на УМВБ відкрилася Фондова секція. Знову ж таки для пересічного читача зазначу, що стартовим майданчиком для створення валютного і аграрного ринків у країні була Українська міжбанківська валютна біржа. Не випадково, що і ринок державних цінних паперів розпочинав свій шлях із торгового майданчика УМВБ. Спочатку торги відбувалися лише один раз на тиждень, а з 1 березня — три рази на тиждень. Із цієї ж дати НБУ було дозволено проведення операцій із державними цінними паперами і на міжбанку. За весь період функціонування Фондової секції (січень — квітень) на УМВБ було реалізовано ОВДП на суму 1 трильйон карбованців. На міжбанківському ринку з 1 березня реалізовано ОВДП на суму 3 трильйони карбованців. Парадоксально, але факт: перевага міжбанківського ринку — результат позиції

Національного банку України, який допустив досить нерівні умови для УМВБ і міжбанку, для якого не обов'язковою є регламентація проведення торгів, а форма здійснення розрахунків за купівлю та продаж облігацій небезпечно спрощена. Боюся, така "лібералізація" міжбанку може мати небажані наслідки. І все ж обсяги продажу на біржі й міжбанківському ринку ще мінімальні. Головна причина, яка стримує розвиток вторинного ринку державних цінних паперів, полягає перш за все у тому, що наші банки мають обмежений досвід у цій сфері грошового ринку і ще не підготовлені до проведення масштабних

Курси валют за результатами торгів на УМВБ — орієнтир для укладення угод на міжбанківському валютному ринку

операцій на ринку ОВДП. Крім того, у більшості банків ще немає повної довіри до зобов'язань держави, і вони продовжують покладатися на збільшення прибутковості за рахунок валютних операцій. Вважаю, це тактична помилка цих бан-

ків. Адже майбутнє — за розвитком вторинного ринку цінних паперів. Хоча відсутність надійного технічного програмного забезпечення не дозволяє проводити торги в режимі реального часу. Усе вищесказане зовсім не означає, що автор намагається піддати сумніву розвиток міжбанківського ринку, адже за перший квартал 1996 року позабіржовий міжбанківський ринок за обсягом операцій із валютою випереджав біржовий майже утричі, і це нормально (графік 3). Головне, щоб ці два сегменти валютного ринку були органічно пов'язані. На сьогодні такий зв'язок простежується у проведенні комерційними банками арбітражних операцій. У випадках, коли курс долара на позабіржовому ринку перевищує біржовий, зростає попит на долари і відповідно підвищується їхній курс. При котируванні долара на міжбанківському ринку нижче за біржовий, виникає зворотна ситуація, і курс долара падає. Комерційні банки постійно грають на різниці курсів, намагаючись вирівняти котирування між двома сегментами ринку.

За змінами співвідношення попиту і пропозиції на позабіржовому валютному ринку стоїть розвиток ринку міжбанківських кредитів як валютних, так і карбованцевих. Забезпечуючи переливання кредитних ресурсів, він виконує свого роду балансує роль і сприяє підтримці відносної рівноваги між двома сегментами грошового ринку. Періоди стабільності та нестабільності на грошовому ринку безпосередньо впливають на співвідношення обсягів операцій біржового та позабіржового валютних ринків. Значною мірою обсяги валютних операцій залежать від політики експортної підтримки з боку держави. За умов, коли уряд і Національний банк України досить послідовно демонструють політику стримування нерозумного зростання грошової маси, експортери продукції дедалі гостріше відчувають потребу в карбованцевих коштах. Адже це їхні обігові кошти, які нерационально зберігати на валютних рахунках. Це змушує підприємства-експортери реалізовувати на ринку все більший обсяг валютних надходжень, який часто-густо перевищує встановлений обов'язковий норматив продажу валюти. Тому пропозиція валюти на валютному ринку у січні-квітні 1996 року формувалася також і за рахунок збільшення обсягів продажу експортної виручки (за нашими оцінками підприємства-експортери продавали до 70–80 відсотків своєї

виручки), а також за рахунок продажу частки валютних накопичень фізичних та юридичних осіб. Вважаю, що наступним кроком НБУ щодо розширення валютного ринку мусять бути встановлення відповідного режиму функціонування так званих ескроу-рахунків наших експортерів у Індії, Єгипті, Китаї, Лівані та інших країнах третього світу, економіку яких Україна продовжує кредитувати за рахунок своїх валютних коштів (ця сума становить понад 500 мільйонів доларів на рік). Настав час повернути ці кошти в Україну, щоб вони працювали на розвиток нашої держави.

Отже, є всі підстави відзначити позитивні зрушення у надзвичайно делікатній сфері грошового обігу — валютній. Якщо у попередні роки, в тому числі й у 1995-му, валютний ринок практично працював лише в одному напрямі — забезпечував валюту населення, підприємства та банки, то сьогодні він забезпечує карбованцевими коштами ті ж підприємства, банки і населення, які активно продають раніше накопи-

Якщо курс долара на позабіржовому ринку перевищує біржовий, зростає попит на долари і відповідно підвищується їхній курс

чену валюту. Розпочався давно очікуваний процес дедоларизації грошових відносин. Нагадаємо, що за підрахунками Європейського центру макроекономічного аналізу рівень доларизації ще дуже високий: понад 50 відсотків внутрішнього обігу. Тому повернення довіри до національної валюти напередодні грошової реформи — важливе досягнення уряду і Національного банку України.

Нині надзвичайно важливо закріпити цей процес, зробити його не оборотним за жодних умов, не порушуючи при цьому макроекономічні показники, передбачені програмою уряду на 1996 рік, а тим більше не допустити зміни виправданого часом політики НБУ в галузі курсоутворення. Говорити про це доводиться тому, що деякі банкіри, які належать до банківської еліти, знову стали давати "поради" про так звані "фіксовані курси", "валютні коридори", "валютні якорі"

тощо. Нібито не була для України гірким уроком втрата 2–3 мільярдів доларів від запровадження фіксованого курсу в 1994 році. Нібито щось змінилося у платіжному балансі України. Ніби Україна сьогодні за рівнем інфляції і темпами падіння валового внутрішнього продукту не перебуває на двадцять третьому місці серед двадцяти шести країн Європи з перехідною економікою. Що це? Бажання допомогти державі вийти з кризи чи ностальгія за тими часами, коли деякі банки, використовуючи фіксований курс, за один рік у декілька разів збільшили власні статутні капітали? Адже в Україні ще й сьогодні немає стартових стабілізаційних валютних резервів і джерел їхнього поповнення. Державі має від'ємне сальдо торговельного балансу близько 1.2 мільярда доларів, 6.2 відсотка становить дефіцит державного бюджету, який на третину фінансується за рахунок прямої емісії НБУ.

Для тих, хто й досі перебуває в полоні соціалістичної теорії стабільності грошей і з "добрих" міркувань радить уряду відійти від ринкового курсоутворення, скажу, що, встановлюючи фіксований курс, Україні потрібно буде здійснити стартову девальвацію карбованця, а для цього відсутні будь-які економічні умови. Адже встановлення фіксованого курсу призведе до ще більшого скорочення обсягів експорту, оскільки багато товарів швидше втратить свою конкурентоспроможність, знову почне шалено зростати частка бартеру в загальному обсязі експорту (в 1995 році вона становила близько 30 відсотків, а в 1994 році за фіксованого курсу — 50); розпочнеться відтік валюти за кордон, і ніякий контроль його не зупинить. Нагадаємо, що за фіксованого курсу лише за півроку за кордон "утекло" близько 3 мільярдів доларів США); за рахунок звуження офіційного валютного ринку, який нині розвивається із значними труднощами, знову розквітне тіньовий. То чи не досить нам експериментів? Урешті-решт хотів би сказати, що вибір на користь фіксованого курсу робиться ще й тими країнами, які відчувають недовіру до власних дій і змушені йти на ризиковані експерименти.

Розвиток валютного ринку в Україні і ті позитивні зрушення, яких досягнуто завдяки виваженним діям Президента, уряду і Національного банку України за останній період, свідчать про те, що барометр почав показувати на ясну погоду.

Олег Борисович Андронов

народився 1963 року в Жданові (нині — Маріуполь) на Донеччині. Закінчив кредитно-економічний факультет Одеського інституту народного господарства. У банківській системі працює з 1984 року. Був головним економістом агропромбанку "Україна". Нині — директор Української міжбанківської валютної біржі.

Минулий рік був, напевно, найпрогресивнішим як в історії Української міжбанківської валютної біржі, так і в історії становлення валютного ринку в Україні. Результати роботи 1995 року ще раз підтвердили стару істину — валютний ринок повинен розвиватися не за суб'єктивними рішеннями політиків, а за економічними законами.

Як відомо, уряд та Національний банк до кінця 1995 року планували зниження темпів інфляції. Цього можна було досягти, використовуючи безінфляційні методи покриття дефіциту державного бюджету. Передбачалося до кінця року вийти на рівень інфляції один-два відсотки на місяць. І така політика вже до кінця травня дала позитивні результати: рівень інфляції знизився до 4,6 відсотка. Однак поглибити позитивні тенденції не вдалося. Чергова бюджетна криза та пільгове кредитування збиткових галузей змусили додатково випустити в обіг 46 трильйонів карбованців, які вивели валютний ринок зі стану рівноваги. Як наслідок, усупереч прогнозам, зросли темпи інфляції та відповідно знизився курс карбованця.

Слід зазначити, що саме завдяки зваженій політиці НБУ щодо темпів приросту грошової маси вдалося запобігти суттєвому зниженню курсу карбованця. А Українська міжбанківська валютна біржа стала не лише орієнтиром у процесі курсоутворен-

1995—й: здобутки і проблеми Нові фінансові інструменти валютної біржі

ня, а й важливим інструментом фінансової стабілізації. Саме через УМВБ Національний банк проводить ефективну політику стримування різних коливань курсу національної грошової одиниці.

Свідченням активного розвитку валютного ринку України є й те, що минулого року біржа почала проводити щоденні торги американськими доларами, німецькими марками та російськими рублями, а також шотландське котирування італійської ліри, французького франка та англійського фунта стерлінгів. Однак УМВБ ніколи не обмежувала свої пріоритети лише збільшенням обсягів операцій. А початок торгів новими валютами розцінюється як розширення спектра фінансових інструментів, до яких учасники ринку мають доступ.

Водночас підвищення ролі Української міжбанківської валютної біржі

За 1995 рік на торгах УМВБ було продано: 3 037 млн. USD, 243 млн. DEM, 9,37 млн. FRF, 1 665 млн. ITL, 0,270 млн. GBP, 2 937 202 млн. RUR, 242 367 млн. BYR

на фінансовому ринку неможливе без остаточного юридичного оформлення документів щодо створення розрахункової палати УМВБ. Крім того, згідно з рішенням зборів засновників, які відбулися в жовтні 1995 року, закінчується розробка та юридична експертиза засновницьких документів клірингової палати як самостійної юридичної особи.

Завдяки наявності власних кореспондентських рахунків, а також вступу біржі до міжнародної банківської мережі S.W.I.F.T. ми можемо прискорити розрахунки за валютними торгами до одного дня.

На початку 1995 року УМВБ брала активну участь у створенні в Україні біржового товарного ринку. Разом із Національним банком та Міністерством сільського господарства було проведено 6 аукціонів із продажу

сільськогосподарської продукції. Але деякі непорозуміння з Міністерством сільського господарства не дали змоги стандартизувати товар, у зв'язку з чим ми були змушені тимчасово припинити діяльність у цьому напрямі.

Важливим досягненням минулого року була й організація мережі філій УМВБ. Дирекція біржі намагається вдосконалити свою роботу на регіональному рівні передусім через розширення спектра операцій у філіях за рахунок торгівлі облігаціями внутрішньої державної позики. На думку керівництва, важливим є також розширення діяльності філій, виходячи із фінансових потреб регіонів. При цьому перевага повинна надаватися операціям із надійними інструментами. Так, львівська філія УМВБ уже розпочала роботу з муніципальними цінними паперами.

Функціонування УМВБ як надійної фінансової установи пов'язано і з динамічним розвитком інших сегментів фінансового ринку, зокрема ринку державних цінних паперів. До речі, уряд прийняв рішення щодо покриття внутрішнього державного боргу шляхом емісії державних цінних паперів. Зважаючи на це, а також враховуючи високу надійність облігацій внутрішньої державної позики, можна передбачити, що ринок державних короткострокових зобов'язань динамічно розвиватиметься, з'являться облігації з більшим терміном існування (середньострокові).

Разом з тим, задля підвищення привабливості таких різновидів цінних паперів для інвесторів необхідно впровадити гнучку систему розрахунків, яка запобігатиме тривалому блокуванню грошових ресурсів, що обертаються на цьому ринку, а також намагатися і надалі збільшувати кількість учасників ринку шляхом створення додаткових торгових майданчиків (за умов належного технічного забезпечення) як у Києві, так і за його межами.

Найважливішим завданням на даний момент для біржі є організація ефективного та високоліквідного вторинного ринку. У 1995 році була розпочата робота з формування Фондової секції УМВБ, і вже в січні наступного року відбулися перші вто-

ринні торги облігаціями внутрішньої державної позики в електронній мережі, де Фондова секція виконує функцію торгової системи та клірингового центру при укладанні угод щодо купівлі облігацій.

УМВБ вступила до міжнародної банківської мережі S.W.I.F.T.

Сьогодні дійсними членами Фондової секції біржі є 40 найбільших комерційних банків України. Кількість їх постійно зростає. Найближчим часом завдяки впровадженню нової торгової системи, очікується паралельне введення в дію торгів "із голосу", які, безперечно, поживлять ситуацію на вторинному ринку державних цінних паперів. Для цього обладнано торговий зал на тридцять автоматизованих робочих місць, розроблено відповідну нормативну базу, розпочато навчання дилерів.

Крім того, Українська міжбанківська валютна біржа найближчим часом реалізує проєкт створення технічної бази нового покоління, завдяки чому ми зможемо впровадити у

Створення філій у регіонах, нових майданчиків для торгівлі цінними паперами, впровадження гнучкої системи розрахунків — постійне завдання біржі

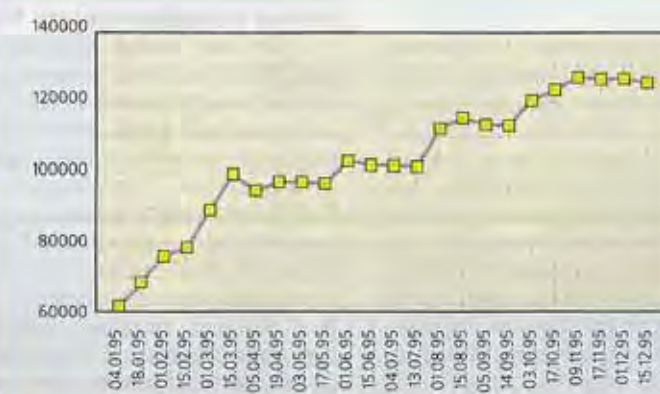
біржову практику спектр нових фінансових інструментів (ф'ючерсні контракти), а головне — закласти технічну основу для організації загальнодержавного ринку подібних інструментів. Наявність повної ліцензії дозволить біржі організувати клірингове обслуговування торгів валютними ф'ючерсами та опціонами.

Розвиток фінансової системи України спонукає УМВБ, випереджаючи час, втілювати перспективні форми банківської діяльності. Шлях економічних реформ, який обрала Україна, передбачає впровадження нових фінансових інструментів. Це сприятиме успішній інтеграції нашої держави у світове співтовариство. Провідну роль у цьому процесі, сподіваємось, відіграватиме Українська міжбанківська валютна біржа.

Динаміка курсу долара США на торгах УМВБ у 1995 році

Динаміка курсу німецької марки на торгах УМВБ у 1995 році

Динаміка курсу російського рубля на торгах УМВБ у 1995 році

**Людмила Іванівна
Верба**

закінчила Київський інститут народногосподарства. 18 років віддала роботі в центральному апараті Міністерства фінансів України. В НБУ — із 1993 року. Головний економіст відділу валютних курсів та операцій на міжнародних валютних ринках.

Нормотворення

Зміна акцентів

У департаменті валютного регулювання НБУ підготовлено проект нового порядку встановлення і використання курсу карбованця

рацій. Надано дозвіл на обов'язковий продаж валютних надходжень та вільних валютних коштів резидентів України як через Українську міжбанківську валютну біржу (УМВБ), так і безпосередньо через уповноважені банки на міжбанківському валютному ринку України.

Усі ці зміни викликали необхідність прийняття нового документа щодо використання курсу карбованця, який підготувало управління валютних операцій. Після затвердження Правлінням Національного банку України цей нормативний акт одержать обласні управління НБУ та комерційні банки для використання в роботі.

У новому порядку систематизовано ряд положень та норм, викладених у телеграмах і листах НБУ, якими вносилися зміни до діючого порядку, доповнено його новими нормами. Зокрема, визначено розмір граничного відхилення курсу покупки та продажу при здійсненні операцій щодо купівлі-продажу іноземних валют I та II груп Класифікатора іноземних валют, якими торгують на Українській міжбанківській валютній біржі (а не лише для долара США, німецької марки, російського та білоруського рублів, як було передбачено відповідними рішеннями Національного банку України). Операції з іноземними валютами, якими не торгують на УМВБ, здійснюються за курсом покупки та продажу в межах визначеного відхилення від офіційного курсу.

Змінено також режим встановлення курсів купівлі-продажу готівкової іноземної валюти в обмінних пунктах комерційних банків та їхніх агентів, які працюють цілодобово, а точніше — скасовано їхне

право на зміну таких курсів протягом доби. Це викликано ускладненнями при проведенні інкасації валюти до банківських установ та у веденні бухгалтерського обліку. Встановлені о 8 годині (на початку операційного дня банку) курси відтепер не змінюються протягом усього дня.

З метою досягнення стабільності, передбачуваності та відповідності на валютному ринку країни цим нормативним документом передбачено внесення змін, які стосуються обмеження на коливання курсу карбованця щодо іноземних валют відносно офіційного курсу.

Відповідно до затвердженого Порядку встановлення і використання курсу карбованця комерційні банки

Одна із новацій документа — зміна порядку визначення граничного відхилення курсу покупки та продажу і його розміру при здійсненні операцій купівлі-продажу італійської ліри, англійського фунта стерлінгів, французького франка та білоруського рубля

та їхні установи надають обласним управлінням НБУ, а останні — управлінням валютних операцій НБУ щоденну інформацію про операції з іноземною валютою (форма №25). Прикро, але сьогодні інформація деяких банків надходить до НБУ невідпрацьованою, що негативно позначається на достовірності даних про операції з іноземною валю-

тою в цілому на валютному ринку України. Хочеться нагадати, що безвідповідальне ставлення окремих банків до щоденної звітності, тобто несвоєчасне подання, приховування або перекучення звітності, тягне за собою накладення на них штрафів у сумі, еквівалентній 1.5 тисячі доларів (Інструкція Національного банку України від 09.07.1993р. "Про порядок застосування статті 16 Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.1993р. "Про систему валютного регулювання і валютного контролю").

У щоденному звіті комерційного банку про операції з іноземною валютою інформація щодо операцій із готівковою валютою подається в одиницях, а не в тисячах чи мільйонах одиниць. В оборотах обмінних пунктів необхідно відображати об-

сяги купівлі та продажу готівкової іноземної валюти фізичними і юридичними особами на відкриття з урахуванням таких оборотів обмінних пунктів, що працюють на агентських угодах, а також обсяги готівкової іноземної валюти, приданої (проданої) на біржі чи на міжбанківському валютному ринку за безготівкову національну валюту. Іноземна валюта, знята юридичною особою з власного рахунка на відкриття, не повинна відображатися в цьому звіті.

Від уповноважених банків та обласних управлінь НБУ надходять запити щодо визначення і відображення у звітності за формою 25 курсів купівлі та продажу іноземної валюти на міжнародних валютних ринках та конверсійних операцій на внутрішньому валютному ринку.

При здійсненні зазначених операцій уповноважений банк відображає в звітності курс продажу, виходячи з рівня офіційного курсу карбованця щодо тих іноземних валют, які враховуються на балансі комерційного банку і підлягають обміну на міжнародних валютних ринках на інші іноземні валюти. Курс купівлі при цьому розраховується, виходячи з рівня офіційного курсу проданої валюти та курсу, згідно з яким здійснена угода купівлі-продажу, за формулою:

$$K_k = O_k : (O_k : K_p),$$

де
K_k — курс купівлі;
O_k — офіційний курс;
K_p — курс продажу за домовленістю.

Правове приватне підприємство

"БАС"

ліцензія Міністерства юстиції України
№1-1390 від 30.06.1994 р.

Приватна аудиторська фірма

"БОГЕН"

ліцензія Аудиторської Палати України
№001423 від 06.03.1996 р.

Спільно надають послуги банкам України:

- підтвердження достовірності звітності, обліку, його повноти і відповідності чинному законодавству та нормативам;
- аудит податкових та інших обов'язкових платежів;
- аудит бухгалтерської звітності при заміні керівника чи головного бухгалтера;
- підтвердження достовірності балансу та звітності при складанні проспекту для публікації в пресі показників емітентів цінних паперів та підтвердження формування статутних фондів, аудит засновників та учасників банку;
- аналіз платоспроможності та фінансового стану банку, підприємств - клієнтів банку;
- проведення експертизи кредитного, фінансового ризику;
- консультації з питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування та застосування чинного законодавства;
- правове забезпечення будь-яких банківських операцій, правова допомога при укладанні господарських договорів;
- претензійно-позовна робота та ведення господарських спорів, розв'язання конфліктних ситуацій з клієнтами, податковими інспекціями та іншими банками;
- сприяння в продажу боргів, отриманні страхового відшкодування, реалізації заставленого майна;
- аудит, консультації та правова допомога при визнанні неплатоспроможного підприємства банкрутом;
- комплексне аудиторське та правове обслуговування.

Наші знання, кваліфікація, досвід - не альтернатива рівню Ваших високопрофесійних фахівців, а своєчасна допомога в складних умовах щоденних змін у нормативно-правовому регулюванні банківської діяльності. Якщо для вирішення специфічних проблем у Вас бракує часу та достовірної правової чи економічної інформації, телефонуйте нам: **(04622) 4-92-56, (0462) 16-72-42**

Наша адреса: Україна, 250005, м.Чернігів, вул.Леніна, 68, к.221

Уголос про проблеми

Розвиток банківської системи в Криму

**Анатолій Федорович
Бурдюгов**

народився 1958 року. Закінчив Одеський інститут народного господарства (спеціальність — «фінанси і кредит»). У банківській системі з 1984 року. Працював заступником керуючого відділенням, керуючим відділенням Держбанку СРСР, керуючим відділенням комерційного АПБ «Україна». З 1993 року — начальник Кримського республіканського управління Національного банку України. Член Правління НБУ. Підвищував кваліфікацію у провідних банках Ізраїлю, Німеччини, Польщі, Австрії. Член-кореспондент Академії наук України.

Як відомо з теорії розвитку економіки та практичного досвіду більшості розвинутих країн світу, однією з умов економічної стабільності держави є сильна, надійна, розвинута банківська система. Саме їй належить вирішувати завдання управління грошовими коштами в економіці, підтримувати передбачені Президентом та урядом України заходи щодо прискорення ринкових реформ.

Аналізуючи досвід становлення і розвитку банків у нашій державі, на погляд практичних учасників процесу, сьогодні першочерговим блоком питань стосовно функціонування банківської системи є прийняття Державної програми її реформування.

Вважаємо за доцільне зупинитися на окремих проблемах діяльності банків у Криму.

Підбиваючи підсумки 1995 року, ми змушені констатувати, що темпи розвитку банків у Криму знизилися. Якщо за 1993 рік банківська мережа Криму збільшилася на 22 установи, за 1994 — на 21, то за 1995 рік їхня загальна кількість не змінилася. При цьому, якщо на початку минулого року в нас діяли філіали 23 комерційних банків України, то на початку 1995 року — 18 банків.

Минулого року в Криму кількість банків не збільшилася. А п'ять філіалів банківських установ у зв'язку з їхньою збитковою діяльністю довелося закрити

Мережа діючих кримських банків сформувалася до початку 1995 року. За три роки їх створено 13, у тому числі 3 зареєстровано 1994 року. Кримські банки за цей період відкрили 22 філіали в Криму (12 — за станом на 01.01.1993 року, 22 — на початок поточного року).

Статутний капітал кримських банків за три роки збільшився у 1000 разів (на 01.01.1993 року — 0,8 мільярда карбованців, на 01.01.1996 року — 858 мільярдів).

Безумовно, суть питання не в кількості банківських установ, а в якості їхньої роботи. У 1995 році перед нами, як і перед іншими регіонами України, постала проблема закриття банків у зв'язку з їхньою збитковою діяльністю. Протягом року в Криму серед таких опинилися 5 філіалів комерційних банків, у тому числі 2 філіали Економбанку, по одному філіалу банків «Відродження», Дніпросервісбанку та Кримського Церковного банку. Початок поточного року щодо цього не вселяє оптимізму — зі збитками завершили рік 10 банківських установ, 2 із них кримські — Церковний банк і Краснопереконський філіал Кримбанку. Дуже складне фінансове становище філіалів Лісбанку та банку «Відродження». Як бачимо, процес, що розпочався у 1995 році, триває.

Якщо перейти на суху мову статистики, слід відзначити, що серед кримських банківських установ 4,5

відсотка закінчили рік зі збитками, а серед філіалів інших банків України — 8 відсотків. Причини збиткової діяльності сьогодні називають часто, їх ціла низка. Певна складність є і в тому, що філіали комерційних банків, які працюють в інших регіонах, із багатьох питань залишаються за межами контролю на рівні регіонального управління Національного банку. Візьмімо, наприклад, процес перерозподілу ресурсів у масштабах банку. Скоректувати діяльність збиткового філіалу або закрити його згідно із чинним законодавством повинен головний банк. Права регіонального управління НБУ обмежуються листами-вимогами на адресу філіалу і його головного банку. А проблеми клієнтів залишаються в регіонах.

Збиткова діяльність банківської установи — це, образно кажучи, хвороба, отже, спочатку треба виявити її причини, а потім займатися лікуванням. Йдеться про систему контролю та нагляду за діяльністю комерційних банків з боку Національного банку України та його підрозділів у регіонах.

Нині служба банківського нагляду працює за тими ж методами, що і в 1992—1993 роках, коли банківська система тільки формувалася. Основа нагляду — планові перевірки, штрафи, прийняття нормативних документів, що регулюють діяльність комерційних банків. На жаль, часто-густо служба нагляду приходить на «допомогу», коли конкретному банку вже складно внести корективи в свою діяльність у встановлений термін. У 1996 році ситуація в банківській системі вже інша — банки пройшли певний етап розвитку, намітилися тенденції у роботі кожного конкретного банку. Питання вдосконалення діяльності служби банківського нагляду відповідно до ситуації постало дуже гостро. Насамперед вимагає нових підходів система моніторингу

банківських процесів. Важливу роль відіграє прогнозування. На часі розробка сучасних методів аналізу впливу окремих факторів у розвитку банку на систему в цілому, оперативного реагування на певні негативні тенденції в діяльності банків.

Оскільки нині пріоритетним напрямом у роботі банків є кредитування економіки, перспективи розвитку банківської системи проглядаються лише за умови вилучення з практики понять «прострочена» і «сумнівна щодо повернення» заборгованість за позичками банків. Стосовно цього своє переконливе слово мають сказати як банківський нагляд, так і всі учасники економічного процесу. Ад-

Нині банківська система України розвивається по вертикалі: головний банк — філіал — регіон. Отже, доля філіалу повністю залежить від головного банку

же здорова банківська система — запорука успішного розвитку економіки. Досягати світового рівня у розвитку кредитних взаємовідносин можна насамперед удосконаленням законодавчої та нормативної бази.

Не менш актуальне на даному етапі й питання ступеня надійності банківських установ, їхньої довговічності. Нині банківська система України розвивається по вертикалі: головний банк — філіал — регіон. Доля філіалів повністю залежить від головних банків, 40 відсотків яких розташовано в Києві та Київській області. Це, на нашу думку, ускладнює контроль за діяльністю філіалів банків як із боку самих комерційних банків, так і регіональних управлінь Національного банку. Проблема в тому, що діяльність філіалів регулюється головним банком, який у першу чергу вирішує свої проблеми, а потім — проблеми регіонів, де розташовані його філіали. Як бачимо з досвіду 1995 року, в деяких випадках головний банк виявляється неспроможним відшкодувати збитки філіалу, забезпечити при його закритті захист інтересів клієнтів.

Подекуди причиною такого становища є система управління, яка не стимулює ініціативу банківських працівників, їхню зацікавленість у кінцевому результаті роботи. Отже, час вимагає не лише реорганізації, а й удосконалення методів управління банком. Заслугує на увагу система

Як удосконалити методи управління банком? Ми пропонуємо застосовувати систему холдингу

холдингу, в якій закладено як потенційну активність учасників, так і захист інтересів усієї групи (організації). На наш погляд, настав час для розвитку банківської системи по горизонталі: головний банк — регіональне об'єднання, дочірні банки, філіали. Ситуація, яка склалася в окремих комерційних банках, потребує нестандартного підходу до їхньої реорганізації, особливо це стосується великих банківських установ, зокрема регіонального управління банку «Україна». Працює він уже багато років, аудиторські перевірки проводяться там незалежними експертами, діяльність його гармонійно влітається в економічний комплекс регіону. Одне слово, для таких установ доцільно було б розробити особливі, нестандартні умови реорганізації.

У лютому нинішнього року до Закону України «Про банки і банківську діяльність» було внесено зміни, відповідно до яких комерційному банку дозволяється бути засновником іншого банку. При цьому частка цього комерційного банку не може перевищувати 35 відсотків статутного фонду новоствореного. Однак проблема все ж існує. Так, за станом на початок цього року Кримська дирекція АКБ «Україна» мала на балансі частку статутного фонду, яка перевищувала суму, еквівалентну 1 млн. ЕКЮ. Саме така сума потрібна була для відкриття нового банку. Разом з тим механізм його реорганізації в юридичну особу (якби вона була визнана доцільною) нечіткий — як у випадку його за-

У лютому 1996 року внесено зміни до Закону «Про банки і банківську діяльність», згідно з якими комерційному банку дозволяється бути засновником іншого банку

снування головним банком, так і у випадку реорганізації в дочірній банк, де частка головного банку може бути більшою (так передбачалося в одному з нових законопроектів

«Про банки»). На жаль, нині у законодавчих актах, які повинні бути узгоджені з вищезазначеним законом, поняття «дочірній банк (підприємство)» відсутнє...

У зв'язку із цим вважаємо за доцільне розробити механізм внутрішньої реорганізації великих банків шляхом реформування, відокремлення. Тут заслуговує на увагу використання окремих положень закону «Про підприємства» і впровадження їх у банківську практику. Йдеться про перетворення, реорганізацію банку за рішенням власника з наступним внесенням змін до Державного реєстру. При вирішенні питань відносно реорганізації філіалів банків, розташованих в інших регіонах, у першу чергу необхідно брати до уваги такі параметри, як прибутковість, забезпеченість кадрами та їхній професійний рівень, дотримання банком, наприклад, протягом двох років економічних нормативів. Заслугує також на увагу ідея об'єднання філіалів одного банку, які розташовані в конкретному регіоні, з наданням цьому об'єднанню статусу юридичної особи.

Потрібна внутрішня реорганізація великих банків. А на законодавчому рівні — визначення поняття «дочірній банк»

Об'єднання, які нині існують у вигляді регіональних управлінь, здебільшого слабкі організаційно, питання ж координації роботою філіалів їм не делеговані. Основне завдання, яке вони вирішують, — збір інформації, підготовка звітності для головного банку, її зведення. Безумовно, в ряді випадків поза увагою залишаються надійність роботи філіалів, їхні фінансові результати, не налагоджено внутрішній аудит.

Одним із шляхів активізації, вдосконалення роботи філіалів за сучасних умов є створення механізму, що регулював би питання становлення роботи банків. Доцільно визначити свого роду адаптаційний період, після якого не можна допускати збиткової діяльності. Якщо ж філіал банку працює збитково, то головний банк повинен регулярно відшкодувати ці збитки. В іншому випадку вступає в дію розроблений і затверджений Національним банком механізм припинення діяльності такого філіалу з наступним його закриттям.

Анатолій Миколайович Мороз

народився у 1939 році. В 1966 році закінчив Одеський кредитно-економічний інститут, кредитно-економічний факультет (за спеціальністю "фінанси і кредит").

Протягом 1966 — 1972 років працював в Українській республіканській конторі Держбанку СРСР. 1971 року захистив кандидатську дисертацію. У 1972 році, обіймаючи посаду заступника начальника планово-економічного управління Української республіканської контори Держбанку СРСР, перейшов на роботу до Київського інституту народного господарства (нині — Київський державний економічний університет). Відтоді поспіває викладацьку роботу з науковою. 1983 року захистив докторську дисертацію, а в 1986 році йому присвоєно звання професора.

Автор більше 100 публікацій, із них — 15 книжок. Під керівництвом професора А.М.Мороза і за його участю колективом авторів написані й випущені в світ два підручники "Организація та планування кредиту" та "Основи банківського дела".

У 1993 році побачила світ створена під його керівництвом і за його участю "Банківська енциклопедія".

У цьому дослідженні під платіжними засобами маємо на увазі кошти, які входять до грошового агрегату М2. Оскільки кошти у векселях незначні, їх тут не враховано.

Основними макроекономічними показниками, які впливають на наявність платіжних засобів у народному господарстві, є валовий суспільний продукт (ВВП), валовий внутрішній продукт (ВВП), бюджет, ціни, оборотні кошти¹.

¹ Динаміка цих показників характеризується даними таблиці 1.

Динаміка деяких показників

Чи достатньо в економіці України платіжних засобів?

Реальні обсяги валового суспільного продукту і валового внутрішнього продукту у 1991 — 1995 роках мали стійку тенденцію до скорочення

Як свідчать звітні дані, реальні обсяги ВВП і ВСП у 1991 — 1995 роках мали стійку тенденцію до скорочення. За цей період обсяг валового суспільного продукту скоротився майже на половину. За інших однакових умов це повинно було знизити потребу народного господарства в платіжних засобах. Однак цього не відбулося, тому що високими темпами зростали ціни, збільшувався дефіцит Державного бюджету. Споживчі ціни за 5 років зросли у 117641 раз, оптові ціни — у 179256 разів. Найбільш високі темпи підвищення цін мали місце у 1993 — 1994 роках (відповідно 2,1 тисячі разів і 10 тисяч разів до 1990 року). Дефіцит бюджету за 4 роки виріс у 5171 раз.

Зростання цін спровокувало збільшення обсягів ВВП і ВСП у номінальному виразі відповідно у 6854 рази і 6490 разів відносно 1990 року.

Макроекономічні показники ВВП і ВСП є базою для таких показників, як грошова маса, оборотні кошти, показники Державного бюджету. Тобто зміни, які відбуваються у ВВП і ВСП з урахуванням зміни цін, відповідним чином провокують зміни об-

сягу грошей в обігу, оборотних коштів, доходів і видатків бюджету¹.

За розрахунковими даними, співвідношення наведених показників у 1995 році майже не змінилося. На підставі цих даних можна зробити два висновки:

1. За минулий п'ятирічний період сукупна грошова маса зросла в значно меншому розмірі, ніж провокуючі її показники — ВВП, ВСП і дефіцит Державного бюджету, що свідчить про жорстку монетарну політику Національного банку України.

Жорстку монетарну політику НБУ проводив у 1993 — 1994 роках, що створювало певне напруження з платіжними засобами.

2. За період, що аналізується, мало місце зростання частки ВВП, що опосередковується через бюджет. Це негативне, на наш погляд, явище, оскільки воно не вписується в концепцію ринкової економіки, підвищує дефіцит

¹ Значення названих макроекономічних показників наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Темпи цінового росту ВВП, ВСП, сукупної грошової маси (М2), оборотних коштів, доходів і видатків бюджету за 1991 — 1994 роки

Показники	Темпи росту (рази)
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	6854
Валовий суспільний продукт (ВСП)	6490
Сукупна грошова маса (М2)	4602
Оборотні кошти	7712
Доходи бюджету	11542
Видатки бюджету	14373
Дефіцит бюджету	5171

Таблиця 2

Розміщення грошової маси (М2)

(млрд.крб.)

Показники	1992р.	1993р.	1994р.	Темпи зростання до попереднього року (рази)	
				1993р.	1994р.
Гроші поза банками	491	12790	79104	26	6
Гроші суб'єктів господарювання, з них:	1541	22069	116482	14	5
строкові депозити	212	3659	19352	17	5
депозити до запитання	1329	18410	97130	14	5
Гроші у домашніх господарствах, у тому числі:	756	15975	99924	21	6
заощадження, з них:	265	3167	20820	12	7
строкові депозити	76	764	10920	10	14
депозити до запитання	189	2403	9900	13	4
Валютні заощадження	269	9177	99059	34	11
Сукупна грошова маса (М2)	2566	47203	315465	18	7

За п'ятирічний період сукупна грошова маса зросла в меншому розмірі, ніж провокуючі її показники — ВВП, ВСП і дефіцит Державного бюджету, а це свідчить про жорстку монетарну політику Національного банку України

Державного бюджету і, як наслідок, при жорсткій монетарній політиці НБУ посилює проблему платіжних засобів.

Отже, загальний висновок, який впливає з наведеного аналізу, полягає в тому, що приріст сукупної грошової маси (М2) був неадекватним щодо провокуючих його показників. Грошовий агрегат М2 збільшувався повільнішими темпами, ніж цього вимагало зростання цін і дефіциту Державного бюджету.

Однак це ще не дає підстави говорити про дефіцит платіжних засобів, оскільки відставання темпів збільшення грошей від показників цінового росту економіки компенсується раціональною структурою грошового агрегату М2 і прискоренням обігу грошей.

Стан грошового обігу в Україні в 1991 — 1994 роках характеризується даними таблиці 2.

Дані таблиці 2 свідчать про те, що зменшилася частка грошової маси у суб'єктів господарювання (як щодо загального обсягу, так і щодо карбованцевої маси) відповідно з 60 відсотків у 1992 році до 36,9 відсотка у 1994 році і з 67 відсотків у 1992 році до 53,8 відсотка у 1994 році. Ця ситуація за інших рівних умов погіршувала становище з платіжними засобами. Аналогічне явище мало місце й у 1995 році.

Якщо взяти до уваги, що підвищується ліквідність комерційних банків (збільшується загальна сума залишків коштів на їхніх коррахунках в НБУ), то можна вважати, що зростання строкових депозитів у суб'єктів господарювання, яке також має місце, за інших рівних умов негативно впливає на забезпеченість народного господарства платіжними засобами.

Грошовий агрегат М0 зріс за три роки (1993 — 1995 роки) у 468 разів — найбільше від інших складових карбованцевої маси

Грошовий агрегат М0 зріс за три роки (1993 — 1995 роки) у 468 разів — найбільше від інших складових карбованцевої маси, незважаючи на всі заходи НБУ щодо зменшення обсягів готівки в обігу. Це також негативне явище для стану забезпеченості народного господарства платіжними засобами, оскільки гроші поза банками не працюють на легальну економіку. Хоча у 1995 році темп зростання готівки скоротився, але її обсяг все ще доволі значний.

Збільшення обсягів готівки в обігу, як правило, відбувалося після кредитних емісій у народне господарство в результаті інтенсивного переливання безготівкових коштів з поточних рахунків підприємств і організацій у готівку. Таким чином, обсяг грошей поза банками у 1994 році становив майже 25 відсотків від М2. У 1995 році питома вага грошей, що не працюють на легальну еко-

TRAVELINK & MICON Group

Ваш Пейджинг Оператор

Пейджинг Сервіс
для Ваших доручень
Тел. 450-50-50

252024, Україна, Київ, вул. П. Орлика, 6, ко. 22
Тел.: 293-49-38, 293-51-76, 293-45-24, Факс: 293-50-76

ADVISOR LINGUIST™

“ТРАНСАЕРО-КЛУБ”

— НОВІ МОЖЛИВОСТІ

РАЗОМ — У МАЙБУТНЄ!

Російська авіакомпанія “ТРАНСАЕРО” на ринку авіаційних перевезень працює п’ять років. Пріоритет її діяльності — розвиток мережі регулярних рейсів із Москви до найбільших центрів Росії, близького і далекого зарубіжжя. Сьогодні її літаки виконують регулярні рейси до Алма-Ати, Баку, Берліна, Владивостока, Єкатеринбурга, Іркутська, Києва, Кишинєва, Лондона, Мінська, Нижньовартовська, Новосибірська, Норильська, Одеси, Парижа, Риги, Санкт-Петербурга, Сочі, Ташкента, Тель-Авіва, Франкфурта, Ейлата (Ізраїль), Южно-Сахалінська, Караганди, Акмоли, Львова, Омська (з червня 1996 року).

З нинішнього року розпочинаються польоти до США (Лос-Анджелес, Орlando), а в 1997 році — до Чикаго. У планах компанії — відкриття 5–7 нових маршрутів щорічно.

Надійність, безпека, комфорт — головні принципи нашої роботи і предмет постійної уваги персоналу. Сервіс “ТРАНСАЕРО” відповідає міжнародним стандартам.

Ми намагаємося запропонувати нашим пасажиром якнайширший спектр додаткових послуг.

Уже з відкриттям першого регулярного рейсу постійні пасажир “ТРАНСАЕРО” одержали можливість кожного десятого політ здійснювати безкоштовно.

1995 року вперше в Росії було введено програму “ТРАНСАЕРО-ПРИВІЛЕЙ”. Постійні клієнти авіакомпанії оцінили її переваги: певна сума балів за кожний черговий політ дає можливість літати безкоштовно на будь-якому регулярному маршруті за вибором пасажир.

Із квітня 1996 року розпочався випуск кредитної пластикової картки VISA-MENATEP-TRANSAERO. У Росії це перша і поки що єдина кредитна картка, тримачі якої одержують безкоштовний авіаквиток, набравши відповідну кількість очок не тільки за кожний політ, а й за кожну фінансову операцію з її використанням.

Сьогодні ми пропонуємо нашим постійним пасажиром нову унікальну програму “ТРАНСАЕРО-КЛУБ”.

Ставши учасником програми, пасажир отримує пластикову картку одного з чотирьох видів — CLUB, CLUB-SILVER, CLUB-GOLD, CLUB-PREMIER. Кожна картка є проїзним квитком на всі регулярні рейси “ТРАНСАЕРО” як нинішні, так і майбутні.

Рівні участі в програмі (за вибором пасажир) відрізняються тривалістю (від одного до трьох років), класом обслуговування (бізнес чи економічний), вагою безкоштовного багажу та фінансовою відповідальністю за його втрату чи пошкодження і, звичайно, вартістю.

Нині вартість участі в програмі — в межах від 50 мільйонів рублів (9 900 доларів США) до 250 мільйонів рублів (49 000 доларів США). Надалі вартість зростатиме залежно від інфляції.

Учасникам програми також можуть надаватися інші додаткові послуги.

CLUB-SILVER

- пріоритетне бронювання
- пріоритетне придбання квитків
- пріоритетна реєстрація

CLUB-GOLD

- гарантоване бронювання за 24 години до вильоту
- пріоритетне придбання квитків
- пріоритетна реєстрація

CLUB-PREMIER

- гарантоване бронювання за 12 годин до вильоту
- пріоритетне придбання квитків
- пріоритетна реєстрація
- вибір місця в літаку при бронюванні

Учасники програми не будуть потрібні гроші, розрахунки, знання курсу та інше, пов’язане з придбанням квитків. Його також

не цікавитиме зміна тарифів. Програма допоможе клієнту зекономити час і заощадити гроші та надасть нові можливості з “ТРАНСАЕРО”.

І все це — лише для членів “ТРАНСАЕРО-КЛУБУ”!

Бронювання і продаж квитків:

Київ: бульвар Шевченка, 10, тел.: (044) 225-06-40

Аеропорт Бориспіль: тел.: (044) 296-78-70

Одеса: (0482) 65-81-86

Львів: (0322) 52-05-12

ВИШУКАНІ МЕРЕЖІ ДЛЯ ВИБАГЛИВИХ БАНКІРІВ

“ЧерноморСофт”

Уповноважений дистриб’ютор “ACER”

Тел.: (+380 44) 219 2458, 244 7042, 219 2669, 219 2554
Факс: (+380 44) 216 9777, 219 1926

Acer

номіку, збільшилася до 38 відсотків і становить значний резерв поповнення платіжних засобів і зняття проблеми їхнього дефіциту.

Як свідчать дані таблиці 3, у сукупній грошовій масі значно збільшилися залишки іноземної валюти. Темпи зростання валютних коштів у доларовому еквіваленті залежали від загальноекономічної і політичної ситуації в Україні та рішень уряду і НБУ, що регламентують валютні операції резидентів на внутрішньому і зовнішньому ринках. Фіксований курс, що утримувався у 1993 році і першому півріччі 1994 року, призвів до переливання значних сум із безготівкових рахунків у готівку і далі в готівкову валюту. Валюта стала важливим засобом заощадження, причому як фізичних, так і юридичних осіб. Низький фіксований курс змушував експортерів залишати валюту поза національною банківською системою. Як наслідок — частина емітованих НБУ додаткових грошей у зв’язку з ціновим зростанням ВСП не виконувала функцій платіжного засобу. Виникла незвичайна ситуація: підприємства-експортери авансували в процес виробництва оборотні кошти в національній валюті, після продажу готової продукції отримували кошти в іноземній валюті, які потім вибували з обороту, осідаючи

або на валютних рахунках, або за кордоном. Це призвело до нестачі у них платіжних засобів у національній валюті. І навіть після того, як НБУ зобов’язав примусово залучати іноземну валюту для розрахунків у країні, ситуація на краще не змінилася.

Обсяг грошей поза банками у 1994 році становив майже 25 відсотків від М2, у 1995 році питома вага грошей, що не працюють на легальну економіку, зросла до 38 відсотків

Із цього аналізу можна зробити узагальнюючий висновок про те, що структура сукупної грошової маси (М2) та її розміщення є далекими від раціональних і тому не тільки не сприяють компенсації відставання приросту грошей від зростання цінових показників економіки, а навпаки — створюють умови для дефіциту платіжних засобів.

Єдине, що нібито позитивно впливало на забезпеченість народного господарства платіжними засобами — це прискорення швидкості обігу грошей,

яке, виходячи з офіційної звітності, спостерігалось у 1993 — 1994 роках. Щодо грошового агрегату М2 швидкість обігу збільшилася за 1994 рік у 0,68 раза, а щодо агрегату М0 — у 3,5 раза. Об’єктивність цих даних викликає певний сумнів, оскільки при погіршенні структури сукупної грошової маси і платіжній кризі не можна очікувати прискорення обігу грошей, але якщо вони правильні, то прискорення обігу грошей (М2) у 0,68 раза дало відносно збільшення грошової маси у 1994 році на 214516 мільярдів карбованців (315465х0,68:100), тобто виходить, повністю компенсувало відставання приросту грошей за 4 роки від цінового приросту ВСП і ВВП.

Але насправді цього не сталося. Для остаточного висновку щодо достатності грошей в економіці необхідно з’ясувати таке питання, як достатність додатково емітованих грошей для покриття безресурсних видатків бюджету і внутрішнього боргу, а також використання додатково емітованих грошей.

Звіти дані свідчать про те, що кредити НБУ, надані уряду для покриття безресурсних витрат, за три роки (1992 — 1994) збільшилися у 2771,6 раза, а перевищення видатків над доходами згідно з фінансовим балансом України — у 5171 раз (таблиця 2), тобто на пер-

ший погляд здається, нібито приросту грошей було недостатньо для покриття приросту витрат уряду, які не мають реальних джерел фінансування. Але це неправильний висновок. Якщо порівняти заборгованість за позичками НБУ уряду (на 01.01.1995 року вона становила 141074 мільярди карбованців) з перевищенням видатків над доходами (згідно з фінансовим балансом України за 4 роки воно становить 116890 мільярдів карбованців), то можна зробити висновок, що додатково емітованих грошей було цілком достатньо. Перевищення кредиту над нестачею фінансових ресурсів уряду в сумі 24184 мільярди карбованців (141074 — 116890) відбулося у зв'язку з нарахуванням відсотків за надані урядом позички.

Кошти, які емітуються НБУ для покриття державних збитків, — це інфляційні кошти, тому вони не можуть у повному обсязі бути прираховані до платіжних засобів. Їхня поява в платіжному обороті призводить до стрибка цін, і через певний час вони майже повністю знецінюються. У штучно збільшеному за рахунок росту цін обсязі платіжного обороту знову виникає нестача платіжних засобів.

Отже, загальний висновок, який можна зробити на підставі проведеного аналізу, полягає в тому, що в державі з

Таблиця 3

Структура оборотних коштів та джерел їхнього формування в народному господарстві України

(відсотки)

Показники	Роки			
	1991	1992	1993	1994
Оборотні кошти — всього з них:	100	100	100	100
товарно-матеріальні цінності у тому числі:	61.9	43.4	48.5	53.9
виробничі запаси	34.5	21.7	22.3	24.9
незавершене виробництво	8.3	4.5	4.6	5.7
готова продукція	3.7	4.1	7.2	7.3
Дебітори	16.8	38.0	41.1	33.0
Грошові кошти	18.0	14.5	7.0	7.6
інші	3.3	4.1	3.4	5.5
Джерела формування оборотних коштів — усього з них:	100	100	100	100
власні кошти	29.4	11.5	6.4	8.9
кредити банку	13.6	18.8	8.9	3.3
кредитори	28.3	44.9	57.6	60.4
інші джерела	28.7	24.8	27.1	27.4

великим дефіцитом бюджету, який покривається прямою емісією грошей, неминує виникати певний дефіцит платіжних засобів, що призводить до платіжної кризи.

Стан розрахунків у народному господарстві характеризується такими показниками, як кредиторська заборгованість і кредити банку з простроченими термінами погашення. Прострочена кредиторська заборгованість складається з невиконаних у строк платежів поставальникам товарів і послуг, робітникам на оплату праці, а також платежів до бюджету податків і зборів. Існує ще один показник — це затримка розрахунків щодо зарплати працівникам установ і організацій, які фінансуються або дотуються з бюджету.

Стан розрахунків у народному господарстві України незадовільний. Прострочена заборгованість підприємств, організацій та населення, що відображена у балансах

У державі з великим дефіцитом бюджету, який покривається прямою емісією грошей, неминує виникати певний дефіцит платіжних засобів, що призводить до платіжної кризи

банків, з року в рік зростає. Несвоєчасно погашені банківські позички теж значні.

Певний вплив на різке зростання неплатежів має підвищення цін, але цей фактор не є вирішальним, тому що оптові і споживчі ціни збільшуються повільнішими темпами, ніж неплатежі.

Основна сума взаємних неплатежів складається з простроченої заборгованості поставальникам товарів і послуг. Звертає на себе увагу той факт, що прострочені платежі зростають більш швидкими темпами, ніж дебіторсько-кредиторська заборгованість. Це ще раз підтверджує те, що основна причина погіршення розрахунків полягає не в ціновому факторі, а в іншому. Слід відзначити, що розрахунки погіршилися і продовжують погіршуватися не тільки між вітчизняними суб'єктами господарювання, але й між підприємствами України та їхніми торговими партнерами в країнах колишнього СРСР.

З'ясуванню причин міжгосподарських неплатежів допоможе аналіз динаміки і структури оборотних коштів та джерел їхнього фінансування в народному господарстві України. Інформація про це наведена у таблиці 3.

Як свідчать наведені дані (таблиця 3), і в структурі розміщення, і в джерелах формування оборотних коштів відбулися певні зміни, які негативно вплинули на фінансовий стан підприємств, а отже, і на розрахунки. У структурі розміщення оборотних коштів звертає на себе увагу підвищення частки коштів у сфері обігу і відповідне її зменшення в сфері виробництва. Збільшуються залишки готової продукції, що зумовлено трьома причинами: 1) свідомою затримкою реалізації продукції у зв'язку з інфляційними очікуваннями; 2) накопиченням товарів, що не користуються попитом; 3) відсутністю у торговельних організацій оборотних коштів для створення складських запасів і переходом у зв'язку з цим на розрахунки з поставальниками за фактом реалізації.

Значне зростання кредиторської заборгованості є наслідком погіршення ліквідності підприємств, про що свідчить різке зниження частки грошових коштів у загальному обсязі оборотних активів (за 4 роки майже в 3 рази).

У структурі джерел формування оборотних коштів різко скоротилася частка власних джерел. Якщо наприкінці 1991 року власні джерела становили близько 30 відсотків усіх оборотних коштів, то на кінець 1993 року вони скоротилися до 6.4 відсотка, тобто майже в 5 разів, і тільки в 1994 році підвищилися до 8.9 відсотка через незначне їх поповнення у зв'язку з переоцінкою товарно-матеріальних цінностей. У 1995 році становили на краще не змінилося.

Також значно скоротилася частка банківського кредиту (проти 1992 року майже в 6 разів). Втрати власних коштів і банківського кредиту була компенсована таким джерелом, як кредиторська заборгованість. Це джерело формування оборотних коштів збільшилося з 28.3 відсотка у 1991 році до 60.4 відсотка у 1994 році, тобто більш

Зростання кредиторської заборгованості є наслідком погіршення ліквідності підприємств, про що свідчить різке зниження частки грошових коштів у загальному обсязі оборотних активів

ніж удвічі. Процес збільшення кредиторів відбувався і в 1995 році, він триває і нині.

Як уже згадувалося вище, у складі кредиторів повсякчасно зростають зобов'язання з простроченими термінами виконання, що, на наш погляд, пов'язано зі скороченням постійних ресурсів, якими є власні оборотні кошти підприємств і організацій.

Банківські кредити як джерело формування оборотних коштів підприємств і організацій скоротилися з таких причин: через погіршення кредитоспроможності позичальників у зв'язку зі скороченням у них власних оборотних коштів і погіршенням ліквідності; у зв'язку з обмеженнями, які впроваджувалися НБУ щодо кредитної діяльності комерційних банків (встановлення кредитних стель, кредитування у межах повернутих позичок тощо); через відносне скорочення кредитів, які надавав НБУ комерційним банкам у порядку їх рефінансування. Як свідчать звітні дані, питома вага таких кредитів у загальному обсязі внутрішнього кредиту скоротилася з 65.6 відсотка у 1991 році до 2.6 відсотка у 1994 році.

Погіршення фінансового стану підприємств і організацій спричинило й те, що багато з них завантажували свої оборотні кошти в низьколіквідні активи. У 1994 році порівняно з 1993 роком розмір оборотних коштів у народному господарстві збільшився у 4.5 раза при зростанні цін у 6.6 раза. Проте з урахуванням зниження темпів виробництва в матеріальні запаси, за інших рівних умов, додатково було залучено 135.4 трильона карбованців. Це величезні кошти, які були вилучені з обороту і вкладені в різні види наднормативних матеріальних запасів.

У цьому зв'язку можна констатувати, що в економіці України актуальними є дві проблеми: 1) нарощування частки власних джерел формування оборотних коштів хоча б до рівня, який існував у 1991 році; 2) ефективне використання оборотних коштів: прискоро-

рення їхнього обороту тільки на один день дасть змогу вивільнити близько 42 трильонів карбованців у цілому по народному господарству. Для цього необхідний дійовий економічний механізм впливу на ефективність використання оборотних коштів у державному та недержавному секторах економіки.

Як ефективно впливати на використання оборотних коштів у державному та недержавному секторах економіки? Необхідні дійові економічні механізми

Підсумовуючи все вищевикладене, слід відзначити, що проблема достатності в Україні платіжних засобів дуже складна. Її вирішення залежить від економічного і фінансового стану держави, структури сукупної грошової маси, забезпеченості власними коштами суб'єктів господарювання і рівня ліквідності їхніх балансів.

S.A.K. Connection
КОМП'ЮТЕРИ,
КОМП'ЮТЕРНІ МЕРЕЖІ,
ПЕРИФЕРІЯ ТА ІНШЕ
ОБЛАДНАННЯ

М. Київ, вул. Гонимська 7, готель "Театральний", офіс 441 - 449.
тел. (044) 264-75-45, 264-74-19
E-Mail: SERG@SAK.KIEV.UA

ГАРАНТУЄМО ЯКІСТЬ ТА НАДІЙНІСТЬ
ЗАПИТАЙТЕ НАШІ ЦІНИ

Ремонт без проблем!
Продовжити і впровадити

- Шпаклювальні маси, засоби захисту від корозії, клей, фарби, грунтовки, лаки.
- Ламіновані підвіконня і облицювальні панелі (для стін і стелі).
- Пісокартонні системи.
- Підвісні стелі.
- Дверні блоки.
- Системи внутрішньої пластикової каналізації, різноманітна сантехніка.

Консультації спеціалістів.

М. Київ, вул. М. Коцюбинського, 1 (ст. метро "Університет")
тел.: (044) 221-33-31, 221-33-40. тел./факс: 225-60-85

Методика і практика

Від'ємне сальдо
платіжного балансу.
Що це означає
для економіки України?Наталія Михайлівна
Іванік

очолює управління статистики та аналізу платіжного балансу економічного департаменту Національного банку України.

Кандидат економічних наук. Автор наукових праць із проблем макроекономіки.

Платіжний баланс — макроекономічний показник, надзвичайно важливий для України. Адже головна мета будь-якого стабілізаційного реформування економіки — сприяти досягненню її внутрішнього (низький рівень інфляції, загальна зайнятість трудових ресурсів) та зовнішнього балансів (стабільний курс національної валюти і рівновага платіжного балансу) під впливом різного роду внутрішніх та зовнішніх факторів, які не завжди позитивно впливають на економіку.

Лібералізація режиму зовнішньої торгівлі, зміна ступеня свободи руху капіталів та вибір курсової політики — такі механізми зміни стану зовнішнього балансу

Механізми зміни стану зовнішнього балансу загальновідомі — це лібералізація режиму зовнішньої торгівлі, зміна ступеня свободи руху капіталів (їх мобільності) та вибір курсової політики (фіксованого або плаваючого валютного курсу). У міру розвитку процесу реформування курс національної валюти та відсоткові ставки інтегруються в міжнародний фінансовий ринок, забезпечується рівновага між макроекономічними показниками, стабілізується платіжний баланс.

Визначення правильних підходів до регулювання платіжного балансу суттєво підвищує валютну ліквідність нашої країни, що є одним із визначальних факторів збереження та розвитку її державності.

У першому номері "Вісника НБУ" за нинішній рік було фрагментарно подано історію виникнення ідеї складання платіжних балансів країн, визначено поняття платіжного балансу, його структуру та основний принцип побудови, а також економічну природу сальдо його поточного та капітального рахунків. У цій статті висвітлюється механізм побудови інформаційної системи для складання платіжного балансу, а також наводиться стислий аналіз стану платіжного балансу України у 1995 році.

До введення у дію 1993 року постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України, якою було визначено відповідальність Національного банку за складання платіжного балансу, Україна не мала власної статистики платіжного балансу. Розрізнені дані за міжнародними вимогами та зобов'язаннями країни частково подавалися в торговельному балансі, балансі фінансових ресурсів, валютному плані. Лише із 1993 року, коли виникла потреба у створенні бази даних, що відповідає міжнародній структурі та принципам складання платіжного балансу, в Україні було засновано інтегровану систему збору інформації, в основу якої покладено банківську звітність.

Національний банк складає платіжний баланс, об'єднуючи банківську статистику з іншими допоміжними інформаційними джерелами. Завдяки банківській звітності ми маємо щомісячну інформацію про рух валюти на кореспондентських рахунках у зарубіжних банках у розрізі операцій платіжного балансу, на рахунках фізичних та юридичних осіб

— резидентів України за кордоном та на рахунках нерезидентів у національній валюті, інформацію про рух готівкової іноземної валюти. Дані за торговельними операціями, фіксація яких здійснюється на момент платежу, що може не збігатися в часі зі зміною власності, об'єднуються з інформацією Державного митного комітету і Міністерства статистики за торговельною статистикою (товари, послуги, частка бартерних операцій у товарообороті тощо). Додатково збирається інформація за іноземними інвестиціями (за видами), дані про зміни та графік обслуговування державного боргу, різнострокової між державної заборгованості та взаємозаборгованості підприємств на звітний період тощо. Для систематизації даних у часових відрізках та уникнення впливу інфляції платіжний баланс України складається в доларах США.

Аналіз платіжного балансу проводиться у трьох напрямках:

- 1) аналіз якості інформаційної бази;
- 2) аналіз стану та динаміки статей;
- 3) аналіз сальдо рахунків платіжного балансу та впливу його стану на макроекономічну ситуацію.

Насамперед оцінюється якість формування бази даних, визначаються недоврахування, методи та джерела їх заповнення. Якість інформаційної бази визначається на підставі оцінки ступеня її надійності. Банківська система збору інформації може бути незамкненою (наприклад, інформаційна система у Німеччині) — тоді банки звітують лише за оборотами на коррахунках. Для забезпечення глобальної автоматизованої перевірки якості даних в Україні організовано замкнену систему збору інформації. Згідно із нею рух коштів на коррахунках в іноземних банках у розрізі статей платіжного балансу зіставляється із залишками на початок та кінець періоду.

Розбіжності в даних Державного митного комітету та Міністерства статистики щодо експорту-імпорту Україною товарів і послуг становлять за 1995 рік мільярди доларів США. Перш ніж складати платіжний баланс, НБУ не залишається нічого іншого, як оцінювати достовірність поданої інформації

Кожний платіж на суму, що перевищує 250 тисяч доларів США, декларується копією платіжного документа. Вся інформація перевіряється, виправляється за участю звітуючого комерційного банку, вилучаються операції, що є нейтральними для платіжного балансу. Потім база даних конвертується у долари за середньомісячним курсом та агрегується за операціями платіжного балансу. Для збалансування використовуються бази даних щодо експорту-імпорту товарів та послуг Державного митного комітету і Міністерства статистики. Окремо ці бази даних неможливо використати повністю для складання поточного рахунка платіжного балансу через різного роду методичні та кількісні розбіжності, для виявлення яких необхідно постійно проводити аналіз та оцінку (графік 1).

Розбіжності в даних Державного митного комітету та Міністерства статистики становлять за 1995 рік 1 мільярд доларів США щодо експорту та 3.9 мільярда доларів щодо імпорту товарів. Природа цих розбіжностей детально не з'ясована, однак можна з упевненістю сказати, що викликані вони не лише недоохопленням статистичним обстеженням та різним підходом до визначення країни експортера/імпортера. Хочу підкреслити, що, крім коригування методичних розбіжностей та пристосування їх до потреб платіжного балансу, фахівці нашого управління використовують додаткові джерела інформації та експертні оцінки і проводять цілий ряд дорухувань. Зокрема, це стосується коригування нафто- та газопотоків, неформальної торгівлі фізичних осіб (дрібнооптовий товар), гуманітарної допомоги, майна мігрантів, неповного охоплення статистичним обстеженням, неопрацьованих митних декларацій, урахування ціни фоб і такого іншого.

Після оцінки достовірності інформації і використання методів часових та вартісних виправлень, а також регулювання даних, які відповідають методичці складання платіжного балансу, проводиться аналіз результатів зовнішньоекономічної діяльності, порівняльний аналіз макроекономічних показників, на підставі яких прогнозується орієнтація внутрішньої та зовнішньої економічної політики.

Термін "платіжний баланс" нині асоціюється здебільшого із потоками

Термін "платіжний баланс" нині асоціюється здебільшого із потоками товарів і послуг, тобто із торговельним балансом. Однак аби мати повну картину стану зовнішнього сектора економіки, треба оцінити загальне сальдо платіжного балансу

товарів та послуг, тобто із торговельним балансом. Однак форми міжнародної інтеграції більш диференційовані і включають співвідношення всієї сукупності надходжень із-за кордону та платежів за кордон. Маються на увазі заробітки працюючих за кордоном, різного типу трансферти (безоплатні надходження та витрати), перетікання та накопичення капіталів, зміни міждержавної взаємозаборгованості, які в сукупності і є складовими платіжного балансу країни та за певних умов сильніше впливають на економіку, ніж потоки товарних мас. Тому хоча сальдо торговельного балансу має важливе аналітичне значення, аби мати повну картину стану зовнішнього сектора економіки, треба оцінити загальне сальдо платіжного балансу.

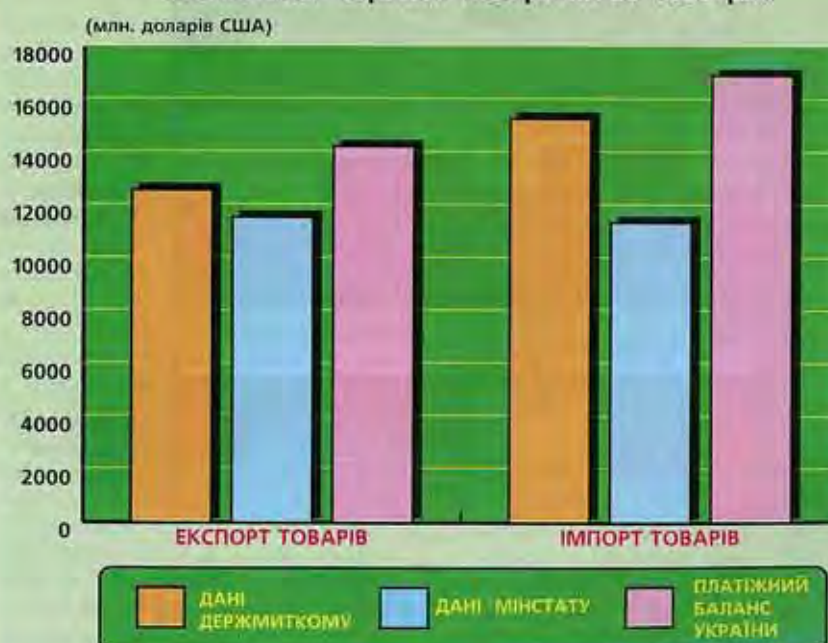
Якщо платіжний баланс будується у нейтральній формі відповідно до стандартних компонентів, сальдо поточного рахунка балансується із сальдо на рахунку операцій із капіталом та фінансових операцій. У такій формі сальдо платіжного балансу завжди дорівнює нулю. Для оцінки загального стану платіжного балансу будується аналітична форма, в якій його статті перегруповуються залежно від мети, що ставить перед собою аналітик.

В аналітичній формі звичайно розмежовуються операції, що визначають довгострокові тенденції у розвитку зовнішнього сектора економіки країни, результат яких становить собою загальне сальдо платіжного балансу та операцій щодо його фінансування. Фінансування загального сальдо платіжного балансу проводиться у двох напрямках: у формі іноземних інвестицій та у формі іноземних кредитів.

Платіжний баланс України 1995 року зведений із негативним сальдо 5.9 мільярда доларів США. Тобто для забезпечення поточного функціонування економіки і далі використовувалися зовнішні джерела фінансування. Очевидним, однак, є той факт,

Графік 1

Розбіжності в даних щодо
зовнішньої торгівлі товарами за 1995 рік

що імпорт реальних економічних цінностей на територію України перевищував їх експорт лише на 1.6 мільярда доларів, отже, на фінансування операцій поточного рахунка потрібна майже в чотири рази менша сума. Обтяжливими для платіжного балансу в минулому році була міждержавна заборгованість як минулого, так і попередніх років — 3.3 мільярда доларів та вплив короткострокового капіталу — 0.8 мільярда доларів (в основному за рахунок нееквівалентності бартерних операцій). Використовувався іноземний капітал здебільшого у формі реструктуризації та зростання міждержавної заборгованості (4.8 мільярда доларів). І лише близько 5 відсотків припадає на вливання іноземного капіталу у формі прямих інвестицій (257 мільйонів доларів) та близько 8 відсотків — на безоплатні операції (466 мільйонів доларів).

Оцінка сальдо платіжного балансу впливає із визначення пріоритетних напрямів економічної політики в зовнішньому секторі економіки. Якщо політика держави спрямована на залучення іноземного капіталу для проведення економічних реформ (у тому числі структурної перебудови економіки, зміщення національної валюти, забезпечення нормативного розміру офіційного валютного резерву, пожевлення виробництва, впровадження нових технологій), неможливо одночасно досягнути позитивного або нульового сальдо торговельного балансу. І навпаки, якщо метою економічної політики в зовнішньому секторі економіки стає досягнення позитивного сальдо торговельного балансу, це означає, що країна є інвестором або ліквідує заборгованість за рахунок скорочення споживання імпортованих товарів чи нарощування експорту, в тому числі і в результаті девальвації національної валюти. Звичайно, мова йде лише про наголоси та основну мету в зовнішньоекономічній політиці, що не заперечує одночасного впровад-

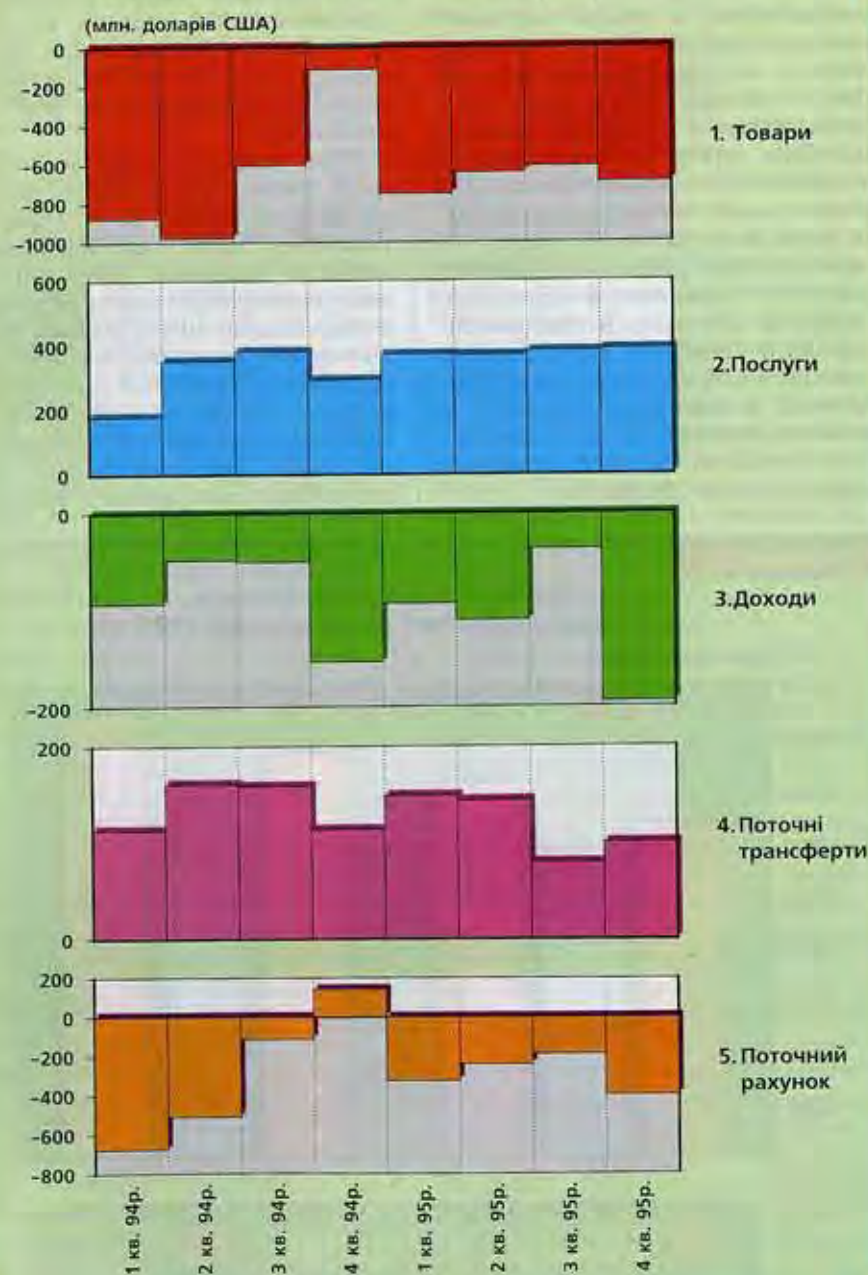
ження заходів щодо нарощування експорту і скорочення споживчого імпорту та зміщення структури імпорту в бік інвестиційних товарів.

Необхідно відзначити таку позитивну і дуже важливу для економіки України тенденцію, як пожевлення зовнішньоекономічної активності та зростання обсягів експорту. Так, темпи зростання експорту на 3 відсотки (порівняно з 1994 роком) не є вражаючими, але треба враховувати, що при зростанні інфляції у 2.8 раза спостерігається значне уповільнення падіння номінального курсу карбованця відносно долара, яке становить

72 відсотки. Таким чином, зростання реального курсу карбованця щодо долара збільшує тиск внутрішніх цін на експортера, послаблює спонукальні мотиви для нарощування експорту. Активізація зовнішньоторгівельної активності, зокрема нарощування експорту товарів, відбувається певною мірою всупереч розвитку об'єктивної ситуації і відображає значний експортний потенціал України, зміни в структурі експорту та ефективність заходів щодо лібералізації режиму зовнішньої торгівлі (графік 2).

Графік 2

Динаміка сальдо поточного рахунка

5.9 мільярда доларів. Із таким негативним сальдо зведений 1995 року платіжний баланс України. Це означає, що для забезпечення поточного функціонування економіки продовжували використовуватися зовнішні джерела фінансування

Антиінфляційна політика

Стратегія контролю інфляції в країнах із перехідними економіками

“Інфляція є завжди та всюди монетарним феноменом”.

Мілтон Фрідмен (1968 р.)

“Флірт” із інфляцією та його наслідки

Точка зору, що інфляція є монетарним феноменом, нині значно поширеніша, ніж тридцять років тому. Більше того, сьогодні загальновизнано, що інфляція є суб'єктом контролю з боку центрального банку в довгостроковому періоді. Чому питання контролю над інфляцією є ключовим майже для всіх економістів, які працюють над здійсненням економічних реформ? Причина цього не стільки в безпосередньому негативному ефекті від зростання цін як такого і відповідних збитках та незручностях, викликаних ним, скільки в невизначеності для учасників ринкових відносин внаслідок високого рівня інфляції.

Однак у кожній із перехідних економік (включаючи й Україну) існує значна опозиція, яка не бажає робити стабільність цін стратегічною метою монетарної політики та не вважає це необхідною умовою економічної стабілізації в цілому. Підтримка ідеї “поміркоvanого” рівня інфляції (для України, наприклад, 80–90 відсотків на 1996 рік) через відповідний приріст грошової маси має в нас чимало прихильників навіть серед економістів. Головним їхнім аргументом є те, що такий рівень стимулюватиме зростання кредитів в економіку та відповідне збільшення реального ВВП у перспективі. Досвід багатьох країн із ринковими та перехідними економіками спростовує це твердження. Колишній президент Бундесбанку Оттмар Еммінгер якось влучно зауважив, що

“в довгостроковому періоді економіка не може мати поміркоvanу інфляцію. Якщо ви починаєте фліртувати з інфляцією, то обов'язково одружитеся з нею”. В контексті української економіки можна додати: якщо ми одружені з інфляцією, то розлучення з нею є дуже непростим, але необхідним кроком. Ось лише деякі основні наслідки інфляції:

— спотворення цінкових сигналів та неефективність розміщення ресурсів. Ціна на ресурси в ринковій економіці має принаймні дві економічні функції — інформаційну та розподільчу. Спотворена структура цін та цінова нестабільність призводять до кредитування збиткових галузей;

Навіть серед вітчизняних економістів є чимало прихильників ідеї “поміркоvanого” рівня інфляції в Україні (наприклад, 80–90 відсотків на 1996 рік). Досвід країн із перехідними економіками переконливо доводить хибність такого підходу

— зростання нестабільності як цін, так і самої інфляції. У підсумку це призводить до обмеження кредитної діяльності, особливо з довгими строками погашення кредитів (і що особливо важливо — скорочується розмір інвестицій в економіку), та зростання контрактних витрат. Наслідок не-

стабільності інфляції — невизначеність для всіх учасників ринку. Тобто їм важко зорієнтуватися, що саме є причиною зміни базових цін — інфляція чи зміна загальних попиту та пропозиції (а це у свою чергу призводить до виробничих шоків);

— збільшується перетікання ресурсів із виробничої до сфери фінансових послуг з єдиною метою — хеджування проти інфляції;

— невірноваженість цін на кредитні ресурси (відсоткові ставки) призводить як до фінансових труднощів кредиторів і дебіторів на мікрорівні, так і до непропорційного зростання агрегованого внутрішнього кредиту та його неефективного розподілу на макrorівні між макроекономічними агентами;

— спотворення бухгалтерського обліку, фінансових контрактів, податкової системи та реальної ціни за пасів в економіці;

— “витрати стоптаних черевиків”. Так образно називають ще одну статтю інфляційних витрат, викликану потребою частішого ходіння до банку чи спробами вкладення коштів у інші активи, що призводить до швидкого зношування черевиків (а якщо серйозно — до марнування часу та коштів суб'єктів господарювання);

— “витрати меню” (часта зміна цін теж вельми дорого обходиться для фірм);

— місцеві гроші — купоно-карбованці — втрачають функцію міри вартості;

— зростання загальної економічної, соціальної та політичної нестабільності.

Олександр Іванович Петрик

начальник відділу прогнозування і перспективних досліджень економічного департаменту НБУ.
Кандидат фізико-математичних наук.

Графік 1

Середньомісячні прирости цін та грошей у країнах колишнього СРСР (1992–1994рр.)

Які ж чинники інфляції? Загальну відповідь можна сформулювати, виходячи з рівняння кривої Філіпса, згідно з яким чинниками інфляції є інфляція очікувань, інфляція витрат (обумовлена більшою мірою ціновими внутрішніми чи зовнішніми шоками) та інфляція попиту. І якщо перші дві складові діють у відносно короткостроковому, то інфляція попиту діє в довгостроковому періоді. Ланцюг, який з'єднує, з одного боку, приріст грошової маси, а з другого — зростання рівня цін, схематично виглядає як: зростання чистих іноземних активів або внутрішнього кредиту (можливо, обох) за балансом НБУ (чи взагалі центрального банку) — зростання монетарної бази — зростання пропозиції грошей — інфляція.

Наприклад, середньомісячні підвищення рівня інфляції та зростання грошової маси дають дуже високу кореляцію (графік 1). Вибірку зроблено по 15 країнах колишнього СРСР у середньому за 1992–1994 роки. (Дані МВФ: "Occasional paper №133, 1995").

Дуже високу позитивну кореляцію між середнім зростанням грошового агрегату M2 та середньою інфляцією в річному обчисленні за 30 років — із 1960 по 1990 рік (коефіцієнт кореляції=0.95) дає вибірка по 110 країнах. (Some Monetary Facts, G. McCandless, Jr. Weber. Quarterly Review, Fed of Minneapolis, Summer 1995).

Політика щодо контролю інфляції

Стратегічною метою стабілізаційної політики в усіх країнах із перехідними економіками, які досягли успіху на цьому шляху, були негайне зупинення інфляційного процесу та фінансова стабілізація. Для прикладу згадаймо хоча б Польщу, Чехію, Словаччину, Естонію, Латвію. Важливою передумовою такого успіху є координація та об'єднання монетарної, фінансової, зовнішньої та інших політик. Необхідно також створити правову, інституційну базу та добитися такої виконавчої дисципліни, які б відповідали ринковій економіці.

Монетарна політика

Ключову роль у контролі за інфляцією відіграє монетарна політика, проведення якої є функцією центрального банку (ЦБ). Оголошення чітких і зрозумілих цілей ЦБ та їх чітке дотримання дуже важливе для успіху монетарної політики. Стратегічною метою центрального банку є досягнення та підтримка цільового показника рівня інфляції. Проміжною метою може бути скорочення зростання "широких" грошей або ж чистого внутрішнього кредиту банківської системи. Операційною метою ЦБ чи так званім номінальним якорем є контроль за монетарною базою (пасивна сторона балансу

Стратегічна мета монетарної політики — контроль рівня інфляції в економіці

центрального банку), обмінним курсом або процентною ставкою. Дуже часто дискутується питання: яку операційну ціль, а отже, фіксований чи плаваючий обмінний курс обирати центральному банку? Кожен із цих підходів має як сильні, так і слабкі сторони. Є приклади успішного використання в перехідних економіках обох підходів. Естонія та Литва ввели так зване "валютне бюро" (Currency board) — найбільш ортодоксальний підхід, коли відношення монетарної бази до величини іноземних резервів центрального банку, перерахованих за фіксованим обмінним курсом у внутрішню валюту, дорівнює одиниці. Обмінний курс фіксований відносно твердої валюти чи кошика валют (американський долар, німецька марка, SDR чи ECU). У випадку "валютного бюро" відсутній внутрішній кредит по активній стороні балансу центрального банку. Це означає, що ЦБ відмовляється як від кредитування уряду, так і від функції позичальника останньої інстанції для комерційних банків.

Відмова від кредитування державного бюджету з "кишені" центрального банку — один із основних способів приборкання інфляції

Успішною треба визнати й антиінфляційну політику з фіксованим обмінним курсом, яку проводить Чехія.

Основними труднощами політики фіксованого курсу є можлива втрата (деякою мірою) зовнішньої конкурентоспроможності експортних галузей при переоцінюванні власної валюти та припливу капіталів при високих процентних ставках, які встановлюються за жорсткої монетарної політики центрального банку. З другого боку, антиінфляційна політика успішно проводиться Національним банком Польщі, який контролює монетарну базу за "повзучого" курсу (crawling peg), чи центральним банком Словенії за режиму вільно плаваючого курсу. Згідно з даними МВФ рівень інфляції в 1995 році становив у Естонії 26

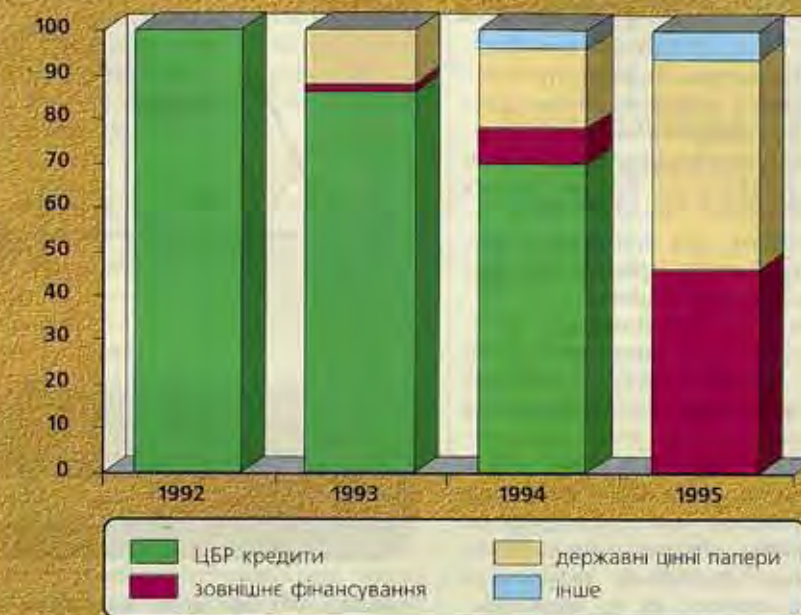
відсотків, Литві — 36, Чехії — 9, Польщі — 29 та Словенії — 13 відсотків (Україна — 180 відсотків). Тому важливішим є, безперечно, досягнення стратегічної цілі монетарної політики — контролю рівня інфляції в економіці при виборі тієї операційної мети, яка максимально сприятиме цьому з мінімально можливими втратами у кожній конкретній ситуації.

У даний час монетарна політика НБУ ще не відіграє самостійної ролі. Цільові показники щодо інфляції диктуються вимогою фінансування великої частини державного бюджету. Тому це питання щільно пов'язане як із законодавчою, так і з реальною незалежністю НБУ. Реальна незалежність центрального банку є загальною проблемою для всіх країн із перехідними економіками. І лише ті країни, в яких були створені інституційні та економічні умови для відмови від кредитування державного дефіциту за рахунок кредитів центрального банку, спромоглися приборкати інфляцію.

На графіку 2 наведено динаміку структури фінансування дефіциту державного бюджету Росії за останні чотири роки. Відмова від прямого кредитування бюджету за рахунок кредитів ЦБ та створення умов для його фінансування за рахунок продажу державних цінних паперів дали змогу на початку 1996 року знизити в Росії інфляцію до 3.4 відсотка за місяць.

Графік 2

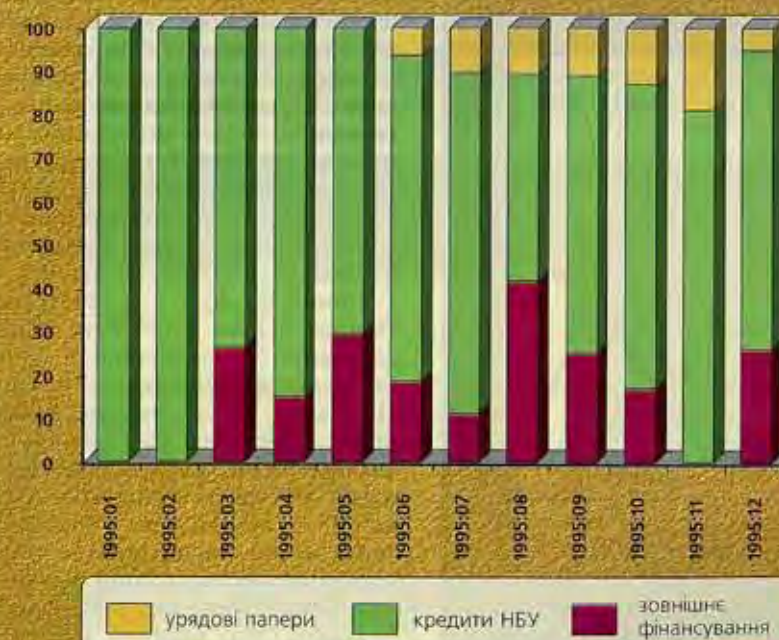
Фінансування дефіциту бюджету в Росії

Для порівняння на графіку 3 наведено динаміку фінансування дефіциту бюджету в Україні протягом 1995 року. Як видно, більша його частина покривається за рахунок кредитів НБУ, а фінансування за рахунок продажу державних цінних паперів становить незначну частку.

Графік 3

Фінансування дефіциту бюджету в Україні 1995 року

Щоб впливати на обсяг, композицію та витрати фінансових трансакцій, НБУ як центральний банк повинен керувати розміром та композицією власного балансу як із боку активів, так і пасивів. Центральний банк мусить також впливати на обсяги кредиту та депозити банківської системи з метою контролю над інфляцією. Передаточний механізм керування з боку центрального банку поділяється головним чином на прямий (стелі) та непрямий контроль (резервні вимоги, кредитні аукціони, "операції відкритого ринку"). Під час перехідного періоду економіка рухається від прямого кількісного контролю "широких" грошей та кредиту до контролю, який базується на ринкових принципах. Відсоткова ставка починає грати все більшу роль у трансмісійному механізмі.

Яким чином контролюють інфляцію за допомогою непрямих методів?

По-перше, підвищують вплив відсоткової ставки на розмір кредитів, відмовившись від усіх пільгових кредитів (іншими словами — прихованих субсидій) в економіку. Перш за все це стосується збиткових державних підприємств.

По-друге, знижують кредит рефінансування за допомогою системи кредитних аукціонів.

По-третє, якнайшвидше створюють передумови для запровадження "операцій відкритого ринку", коли уряд, з одного боку, отримує мож-

Прямі та непрямі методи контролю інфляції

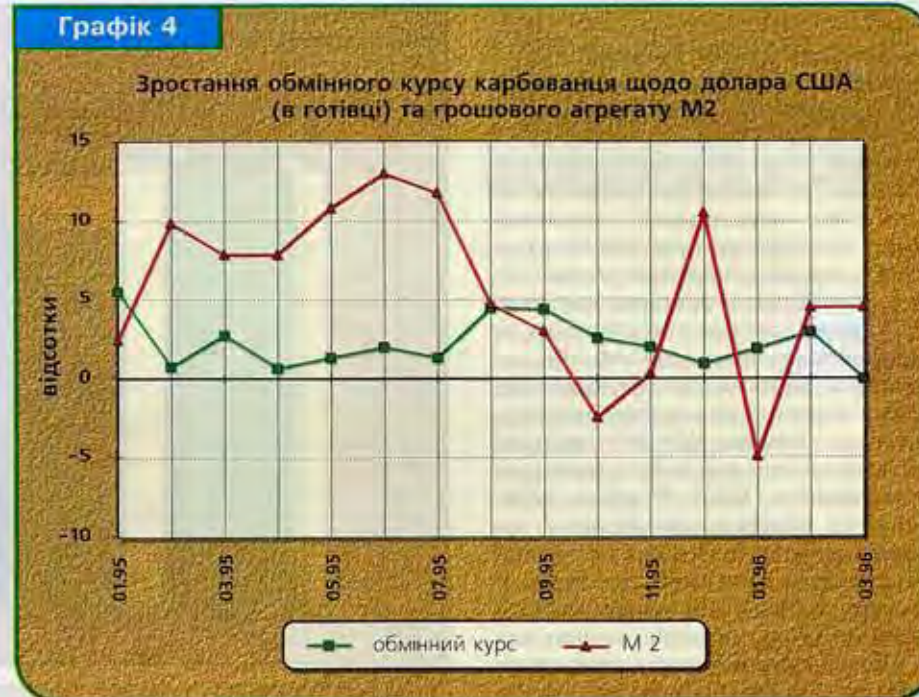
ливність фінансування дефіциту власного бюджету неінфляційним шляхом, а НБУ, з другого — матиме змогу впливати на розмір грошової маси шляхом продажу та купівлі цінних паперів.

По-четверте, для запобігання зростанню пропозиції грошей використовують резервні вимоги.

По-п'яте, проводять справді ефективний прибутково-витратний аналіз (мета — скорочення кредитування збиткових державних підприємств та галузей).

Звичайно, кредитні стелі дають змогу прямо обмежити зростання грошової маси, але призводять до спотворення цінних сигналів та розміщення кредитних ресурсів у збиткових галузях та на підприємствах. Непрямі інструменти позбавлені цього, але асоціюються з проблемою зворотної селекції, морального ризику та змови. Головними передумовами використання прямих чи непрямих методів є рівень розвитку фінансових ринків та утворення пруденційного нагляду.

Важливою складовою частиною монетарної політики є політика обмінних курсів. Обмінний курс займає центральну позицію в монетарній

політиці, де він може виступати як ціль, інструмент чи просто як індикатор — залежно від обраного режиму монетарної політики. Ось деякі постулати, які повинні мати на увазі особи, котрі приймають рішення при проведенні політики обмінного курсу:

- рівноважний реальний обмінний курс обумовлений реальними економічними силами;
- у країнах із перехідними економіками (зокрема, і в Україні) можна очікувати дефіцит рахунка поточ-

них операцій при завищенні реального обмінного курсу;

- центральний банк може утримувати реальний обмінний курс лише відносно короткий проміжок часу;

- спроби утримувати реальний обмінний курс нижчим від рівноважного рівня призведуть до інфляції та утворення чорного валютного ринку (номінальний вимірюється як крб./дол.).

Обмінний курс як індикатор.

Обмінний курс при відповідному виборі режиму (плаваючий, керований тощо) може виступати індикатором можливої наступної інфляції. Наприклад, падіння курсу місцевої валюти може бути підставою для припущення, що монетарна політика послабшала і що інфляція буде зростати та навпаки. Обмінний курс, витрати і ціни на товари й послуги, якими (товарами та послугами) можлива міжнародна торгівля (tradeable goods and services), також служать індикатором зовнішньої конкурентоспроможності, а отже, наступних змін у платіжному балансі.

Обмінний курс як інструмент.

Обмінний курс може бути активно керований у поєднанні з іншими компонентами монетарної політики. Це дасть змогу досягти бажаних рівнів зростання цін, економічної активності чи цілей платіжного балансу. В короткостроковому періоді зміни в номінальному обмінному курсі можуть впливати на реальну економіку та платіжний баланс. У довгостроковому періоді ці ефекти зникають під впливом зворотного зв'язку з економікою. Іншими словами, утримувати реальний об-

мінний курс можна хіба що короткий період.

На графіку 4 наведено зміни обмінного курсу порівняно зі зміною грошового агрегату M2 в Україні в 1995 році.

Політиці обмінного курсу відводиться провідна роль в усіх стабілізаційних програмах. Стартовою точкою є, безперечно, встановлення фіксованого курсу. Але якщо інфляція повною мірою не контролюється, рано чи пізно корекція обмінного курсу стає необхідною. Рішення щодо зміни фіксованого курсу є важким уже хоча б тому, що це сигнал: уряд сприймає інфляцію як неминучу. Внаслідок цього існує спокуса відкладення коригування обмінного курсу до того часу, коли переоцінювання власної валюти стане дуже великим (наприклад, в Україні у 1993 році).

Переоцінювання, навпаки, створює очікування девальвації місцевої валюти, і лише дуже висока реальна процентна ставка спроможна зупинити спекуляцію. В свою чергу така процентна ставка підвищує витрати на обслуговування внутрішнього боргу і погіршує дефіцит бюджету. Прагматичною відповіддю може бути встановлення "повзучого" курсу, коли депрещіація обмінного курсу відбувається після короткого часу (наприклад, два чи три місяці), щоб підтримувати зовнішню конкурентоспроможність економіки. (Такий підхід сповідувала Польща в ході реалізації своєї стабілізаційної програми).

Економетричні дослідження показують добру кореляцію (коефіцієнт кореляції = 0.7) між місячними змінами аукціонного обмінного курсу та темпами інфляції в Україні з лагом в один місяць та можливістю використовування зміни обмінного курсу як індикатора наступної інфляції. На графіку 6 показано відносні зміни аукціонного

обмінного курсу (карбованець/долар) із лагом в один місяць та інфляції. На графіку 7 наводяться фактична інфляція та її прогнозне значення, розраховане на базі регресійної моделі, де як екзогенна змінна обрано аукціонний обмінний курс із лагом в один місяць та відхилення прогнозованої інфляції від фактичної у відсотках за період із початку 1994 року.

Фіскальна політика

Реформи у фіскальній сфері є другою важливою і водночас найважчою складовою при антиінфляційній стратегії в економіці. Стратегічною метою фіскальної політики має бути приведення фінансових потреб бюджету до рівня із цільовим показником щодо інфляції.

Проміжними цілями фіскальної політики є:

1. Зменшення дефіциту бюджету.

З боку доходів — підвищення податків шляхом установлення оптимального рівня податкових ставок, розширення податкової бази, відмова від несефективних винятків в оподаткуванні та від податкових субсидій, підвищення кваліфікації податкової адміністрації, зменшення лага в стягненні податків, боротьба з корупцією та ухиленням від сплати податків.

З боку видатків — зниження (чи відмова) субсидування збиткових державних підприємств, перегляд системи трансфертів та реєстру бюджетних програм, реструктуризація іноземного боргу (з метою зменшення видатків на його обслуговування).

2. Зростання можливостей для нецентробанківського фінансування.

Воно включає підвищення довіри до уряду, створення інфраструктури фінансових ринків, скорочення, а надалі повну відмову від фінансування з боку НБУ, диверсифікацію пропо-

зиції державних цінних паперів, використання можливостей зовнішнього фінансування.

Важливим фактором успіху монетарної та фіскальної політик є одночасне проведення структурної перебудови економіки та приватизації.

Взаємозв'язок монетарної та фіскальної політик

Відповідний ступінь координації монетарної та фіскальної політик існує в кожній економіці, якщо навіть центральний банк реально не залежить від уряду (Федеральна Резервна Система чи Бундесбанк) і не кредитує його. В нашій країні, коли НБУ покриває значну частку дефіциту бюджету (в свою чергу дефіцит бюджету становить значний відсоток ВВП), координація монетарної та фіскальної політик має ще більше значення.

Щоб проілюструвати взаємозв'язок (взаємний вплив) монетарної та фіскальної політик, розглянемо набір гіпотетичних сценаріїв макроекономічного розвитку України у 1996 році. Вони розраховані на основі ряду спрощуючих припущень, на базі близьких до реальних даних, залежно від величини фінансування дефіциту бюджету НБУ, яка припускається і виражається у відсотках від ВВП.

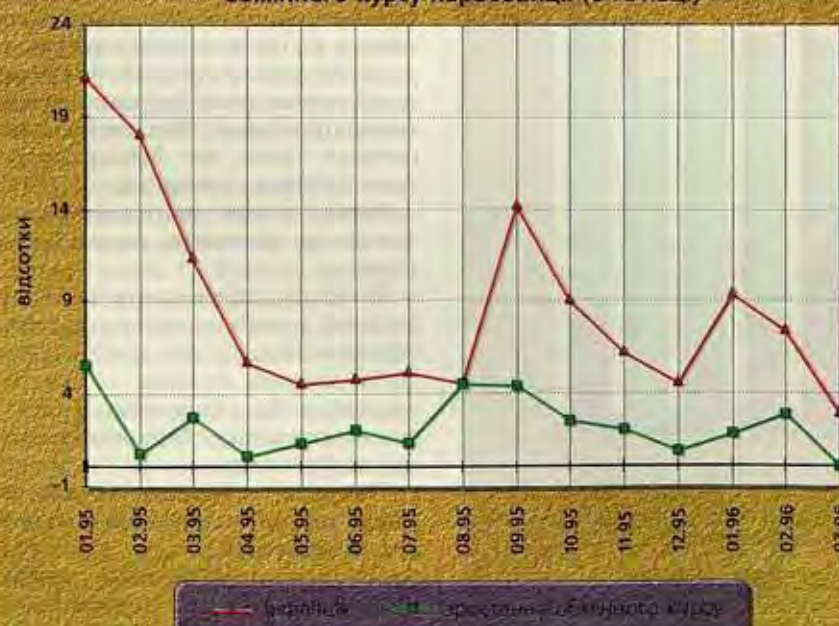
Основні спрощуючі припущення такі:

- 1996 року рівень ВВП у реальному вираженні і швидкість обігу грошової маси порівняно з 1995 роком незмінні;

- як дефлятор ВВП використовується відношення індексів споживчих цін на кінець відповідного року (1996 і 1995 роки);

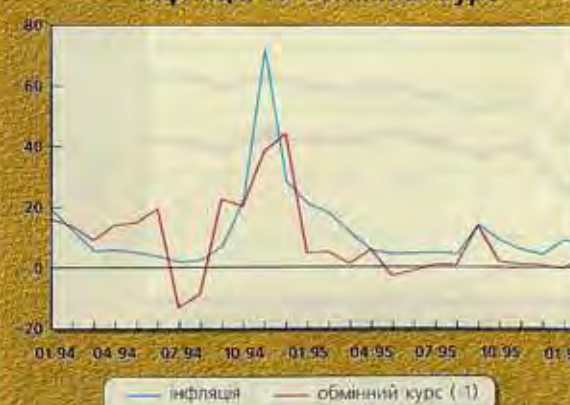
Графік 5

Інфляція та зростання обмінного курсу карбованця (в готівці)

Графік 6

Інфляція та обмінний курс

Графік 7

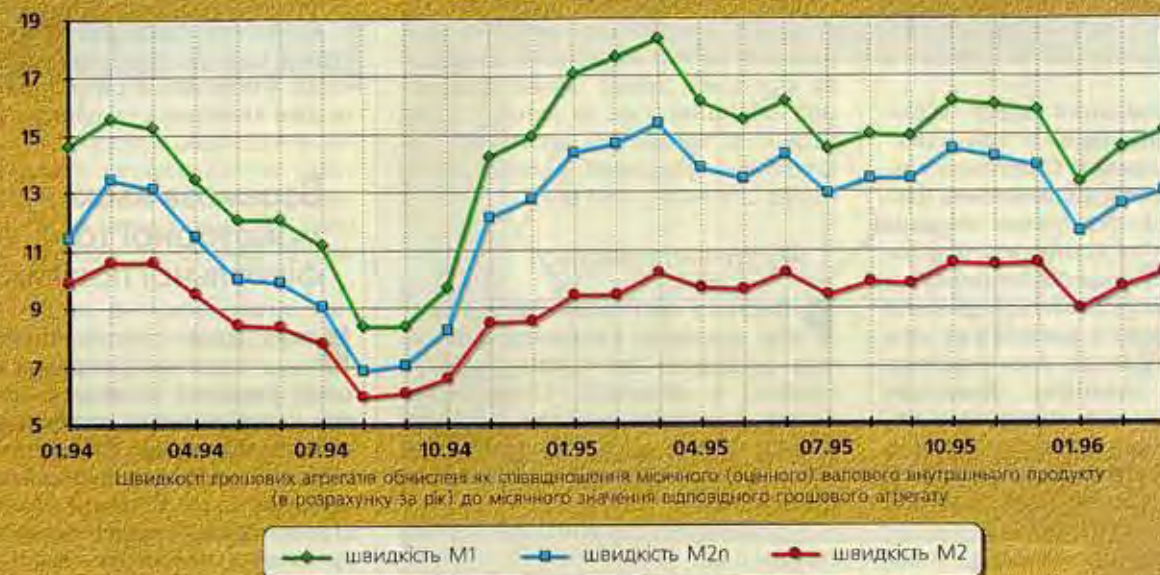
Інфляція та її прогноз

Графік 8

Швидкості грошових агрегатів

— частка приросту чистого кредиту НБУ уряду з урахуванням усіх факторів, які визначають приріст грошової бази, є постійною і дорівнює 0.8;

— ВВП за 1995 рік дорівнює 5000 трильйонів карбованців;

— грошова маса M2 на кінець 1995 року вважається рівною 700 трильйонам карбованців;

— грошовий мультиплікатор вважається рівним 2.

Слід підкреслити, що прогнозування поведінки швидкостей обігу грошових агрегатів та грошових мультиплікаторів є найскладнішою частиною фінансового програмування,

яке застосовується для узгодження показників макроекономічних рахунків (монетарного огляду, рахунків Державного бюджету, платіжного балансу та Системи національних рахунків). На графіках 8–9 показано швидкості та мультиплікатори грошових агрегатів M1, M2n (без депозитів в іноземній валюті) та M2 в Україні протягом 1994–1995 років.

Дані розрахунків альтернативних макроекономічних сценаріїв на 1996 рік наведено в таблиці 1.

З графіка 10, який показує ступінь “інфляційності” різних сценаріїв як функції від дефіциту бюджету, що фінансується кредитами НБУ (у про-

центах від ВВП), видно, що темп зростання рівня інфляції залежно від монетизації державного боргу має яскраво виражений непропорційний характер. Аналіз цієї залежності показує ту інфляційну ціну, яку необхідно буде заплатити за вищі рівні покриття бюджетного дефіциту кредитами НБУ. Він може бути використаний при оцінці загальної економічної ефективності різних варіантів розробленого бюджету залежно від ступеня їхньої дефіцитності й структури покриття дефіциту (кредити НБУ, кредити комерційних банків, інше внутрішнє фінансування, зовнішнє фінансування).

Таблиця 1

Залежність інфляції від величини фінансування дефіциту бюджету з боку НБУ

Номер сценарію	Приріст чистого кредиту уряду як % ВВП	Приріст чистого кредиту уряду	Приріст грошової маси	Грошова маса на кінець року	Номінальний ВВП	Інфляція за рік	Індекс інфляції за рік
1	1.0%	61	153	853	6089	22	122
2	1.5%	102	255	955	6821	36	136
3	2.0%	155	388	1088	7768	55	155
4	2.5%	255	563	1263	9018	80	180
5	3.0%	323	808	1508	10768	115	215
6	3.5%	465	1163	1863	13304	166	266
7	4.0%	700	1750	2450	17500	250	350
8	4.5%	1150	2875	3575	25536	411	511
9	5.0%	2350	5875	6575	46964	839	939

Вихід — у фінансовій стабілізації

Без фінансової стабілізації перетворення економіки на ринкову неможливе, як неможливе й економічне зростання. Якщо інфляція висока і нестабільна, то її приборкання повинно бути найважливішим питанням для керівних державних інститутів. Це може спонукати їх вдатися

до поверхових, косметичних заходів у “лікуванні” економіки, які, однак, діятимуть недовго. Найважливішим заходом повинно бути обмеження інфляції.

Стратегічними цілями уряду та НБУ мають бути:

— підтримка цільового показника рівня інфляції у довгостроковому періоді;

— збалансованість бюджету, дефіцит якого повинен відповідати шльо-

вому показнику інфляції та бути погодженим із платіжним балансом країни;

— НБУ слід проводити монетарну політику, яка відповідає обраному довгостроковому показнику інфляції. Це повинно включати також відповідну політику обмінного курсу;

— використання політики доходів (зарплати, бюджетні трансферти).

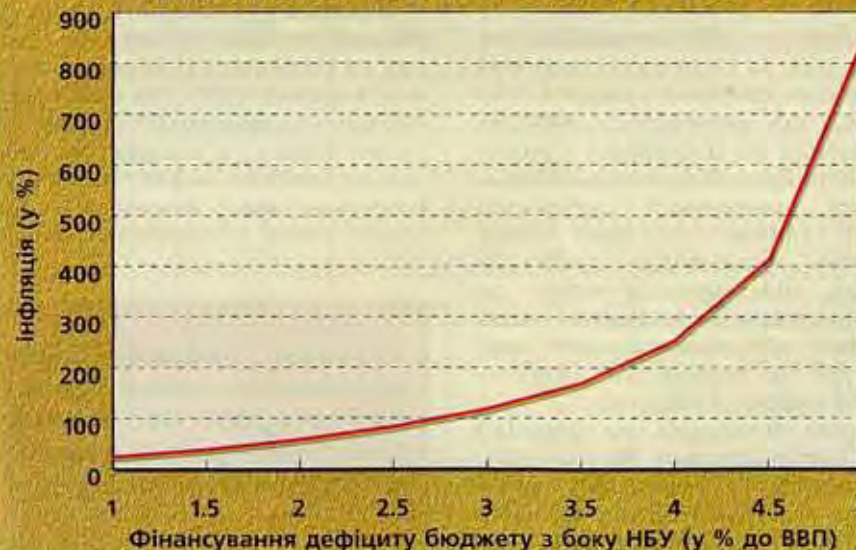
Україн важливим фактором у контролі над інфляцією є реформування економіки в цілому. Це має бути коригування платіжного балансу з метою зменшення дисбалансу рахунка поточних операцій, заохочення експорту та заміна імпорту (де це можливо). Зовнішня політика мусить бути скоординована з політикою обмінного курсу та іноземних резервів. Індустріальна політика повинна бути спрямована на реструктуризацію промисловості, заохочення внутрішньої конкуренції, приватизацію.

Потрібно також створити відповідну законодавчу базу (насамперед слід прийняти закони про банкрутство, власність, застава та забезпечити їх виконання).

В Україні, з її велетенськими бюджетними проблемами, з політичної точки зору важко робити необхідні кроки, але без рішучих змін нам не обійтися. Залишається питання, які втрати в стандартах життя будуть понесені до цього та як багато часу і політичного капіталу буде втрачено.

Графік 10

Залежність інфляції від величини фінансування дефіциту бюджету з боку НБУ

Графік 9

Мультиплікатори грошових агрегатів

**Ігор Михайлович
Геллер**

народився 1960 року в Києві. У 1982 році закінчив механіко-математичний факультет Київського державного університету ім.Т.Г.Шевченка, де спеціалізувався на кафедрі теорії ймовірностей та математичної статистики. Із 1982 по 1989 рік працював на кафедрі статистики Київського інституту народного господарства у науково-дослідному секторі. У 1988 році в цьому інституті закінчив аспірантуру та захистив кандидатську дисертацію. З 1990 року — викладач, а з 1993 — завідувач кафедри статистики Інституту підготовки спеціалістів статистики та ринку Міністерства статистики України. З початку 1995 року одночасно керує аналітичною редакцією фінансово-економічної газети "City".

У 1993 році прослухав курс "Статистика державних фінансів" у Віденському об'єднаному інституті Міжнародного валютного фонду.

Аналіз фахівця

Ця загадкова інфляція. Спроби прогнозування

У січні-лютому 1996 року проблема інфляції опинилася в центрі уваги у зв'язку з тим, що прогнозована урядом інфляція суттєво відрізнялася від фактичного рівня. Урядовці пояснили це так: прогнози робило Мінекономіки за своєю методикою, а офіційний рівень інфляції розраховує Мінстат за своєю методикою. Як з'ясувалося, ці методики — різні.

Основна відмінна риса цих двох методик та, що Мінстат певним чином наближає картину цінових змін до реального споживання населення (тією мірою, яка впливає з показників офіційної статистики). Ін-

Рівень інфляції Мінстат розраховує за міжнародними стандартами. Мінекономіки — за своєю методикою. На жаль, ці методики — різні

раїни у державній, кооперативній торгівлі та на ринках. Потім при обчисленні середніх змін ці цінні змінні щодо кожного товару чи послуги (порівняно з даними попередньої реєстрації) проходять декілька зважувань. Спочатку цінові зрушення, які були зафіксовані у тих чи інших міських населених пунктах, зважуються за питомою вагою населення цих пунктів у загальній чисельності населення відповідної області. Потім при обчисленні загальних індексів цін на продовольчі, непродовольчі товари та послуги вищевказані цінові зрушення зважуються за питомою вагою того чи іншого товару у споживанні населення (питома вага того чи іншого товару чи послуги отримується за результатами обстежень сімейних бюджетів і оновлюється щорічно, в основному навесні). І нарешті, при розрахунку загальнодержавних індексів цін у кожній області зважуються відповідно до питомої ваги витрат міського населення цієї області у рамках витрат міського населення всієї країни.

Важлива особливість мінстатівської методики полягає в тому, що, на жаль, індекс інфляції не можна виразити через три інші індекси: цін на продовольчі і непродовольчі товари та послуги (наприклад, як середню зважену величину), бо останні вже є зваженими за питомою вагою у споживчому коши-

Індекс інфляції функціонально не можна виразити через три інші індекси: цін на продовольчі і непродовольчі товари та послуги

формація про таке споживання отримується за допомогою щорічних обстежень сімейних бюджетів. Методика, яку використовує Мінстат, спирається на міжнародні стандарти. Вони були визначені на Міжнародній конференції статистиків праці, скликаній 1987 року Міжнародною організацією праці. Як відомо, обчислюються чотири загальнодержавних показники: індекс інфляції (або споживчих цін), індекси цін на продовольчі, непродовольчі товари та послуги.

Схема обчислення цих індексів у загальних рисах така. Щомісячно (а по товарах — щодавно) проводиться реєстрація цін на 425 видів продовольчих, непродовольчих товарів та послуг у всіх регіонах Ук-

ку, а розраховується інфляція, незалежно від цих трьох індексів, від самого початку за своєю схемою. Кожен фахівець може переконатися в тому, що не існує постійних ваг, які б дозволили це зробити.

Але не будемо поспішати відкидати модель визначення індексу інфляції як середньої арифметичної зваженої величини трьох інших індексів. Як показують розрахунки, ця модель дає непогані результати, якщо її сприймати як кореляційну, а не як функціональну. Вона має такий вигляд:

$$Y = ax_1 + bx_2 + cx_3,$$

де

Y — показник інфляції,

x_1 — індекс цін на продовольчі товари;

x_2 — індекс цін на непродовольчі товари;

x_3 — індекс цін на послуги;

a, b, c — вагові коефіцієнти, які інтерпретуються як вартісна структура споживчого кошика населення.

Відсутність у цій моделі вільного члена пояснюється тим, що саме в такому вигляді модель простіше піддається економічній інтерпретації. Але очевидно, що параметри цієї моделі можуть бути розраховані за динамічними рядами різної довжини. Наприклад, за період із

Таблиця 1

**Показники моделей,
які розраховані за різними періодами часу**

Номер моделі	Період	Вагові коефіцієнти індексів цін на:			Множинний коефіцієнт кореляції	Стандартна помилка, проц. пункти
		прод. товари	непрод. товари	послуги		
1	04.1995 - 11.1995	0.579	0.177	0.242	0.997	0.286
2	04.1995 - 12.1995	0.580	0.177	0.241	0.997	0.265
3	04.1995 - 03.1996	0.595	0.150	0.250	0.995	0.322

квітня по грудень 1995 року або з квітня 1995 по березень 1996 року. Ми не радимо розраховувати параметри моделі за період із січня по грудень, бо у квітні 1995 року відбулася переоцінка вагових коефіцієнтів товарів та послуг після узагальнення результатів чергового обстеження сімейних бюджетів.

У таблиці 1 наведено показники моделей, які розраховані для трьох випадків даних. Наближеність коефіцієнтів кореляції до одиниці підтверджує той факт, що зв'язок — майже функціональний. У ній також наведено коефіцієнти регресії, які можна інтерпретувати як склад споживчого кошика. Таким чином,

маємо змогу оцінити вартісну структуру споживчого кошика, навіть якщо комусь не відомі результати обстежень сімейних бюджетів. Як бачимо, для різних моделей ці величини дуже схожі, отже, можна зробити висновок, що вони — стійкі відносно різної базової інформації.

У таблиці 2 наведено фактичні та розраховані (за моделями 1 і 3) значення індексу інфляції у 1995 році й у першому кварталі 1996 року.

Отже, можемо переконатися, що помилки досить незначні, набагато менші, ніж розбіжності між прогнозом інфляції на 1996 рік, який робив уряд, і фактичними значеннями

Таблиця 2

Порівняння фактичних та розрахованих за моделлю індексів інфляції

Рік	Місяць	Індекси цін на:			Інфляція	Розрахована інфляція*	Помилка	Розрахована інфляція**	Помилка
		продтовари	непродтовари	послуги					
1995	4	104.8	104.9	110.2	105.8	105.6	0.2	105.9	0.3
	5	104.6	103.2	107.1	104.6	104.5	0.1	104.7	0.3
	6	101.0	103.4	116.9	104.8	104.8	0.0	105.1	0.2
	7	100.1	103.6	119.5	105.2	105.0	0.2	105.2	0.2
	8	104.3	106.5	103.4	104.6	103.9	0.7	104.3	0.4
	9	111.3	108.4	124.6	114.2	113.6	0.6	113.8	0.1
	10	112.0	105.8	106.1	109.1	109.0	0.1	109.3	0.2
	11	107.9	104.7	104.1	106.2	105.9	0.3	106.2	0.3
	12	106.3	103.2	102.1	104.6	104.3	0.3	-	-
1996	1	106.8	103.1	119.3	109.4	108.8	0.6	-	-
	2	104.4	103.1	115.7	107.4	106.5	0.9	-	-
	3	102.3	102.4	104.5	103.0	102.4	0.6	-	-

* за моделлю №3, яка побудована за даними з 04.1995 р. по 03.1996 р.

** за моделлю №1, яка побудована за даними з 04.1995 р. по 11.1995 р.

ми, які розрахував Мінстат у січні-березні. Так, на січень державною програмою була передбачена інфляція 5 відсотків. Фактичне значення, як відомо, становило 9,4 відсотка. В дискусії між Мінекономіки і Мінстатом щодо коректності обрахування цього показника треба пам'ятати: єдине, в чому не можна звинувачувати Мінстат, то це у завищенні рівня інфляції. Про це свідчить наша новітня українська економічна історія. Так, за даними Мінстату за період 1991—1995 рр. загальна інфляція становила близько 120 тисяч разів. Водночас навряд чи хтось пригадає товар або послугу, які подорожчали б менш ніж у 150 тисяч разів. Але інфляція характеризує середні зміни цін, тобто половина споживчого кошика повинна була б подорожчати менш як у 120 тисяч разів.

Регресійна модель має дуже незначні розбіжності між фактичними та розрахунковими показниками інфляції

Запропонований підхід, методологія якого дуже проста і відома навіть студентам 2—3 курсів економічних вузів, дає змогу уникнути помилок при прогнозуванні інфляції. Припустимо, нині грудень 1995 року. Нам відомо, що із січня 1996 року будуть підвищені ціни на житлово-комунальні послуги в такому ж масштабі, як у вересні 1995 року (тоді, пригадаємо, індекс цін на послуги становив 124,6 відсотка). Припустивши, що ціни на продовольчі та непродовольчі товари у січні зростуть не більше як у грудні (тобто відповідно на 6,3 відсотка і 3,2 відсотка — таблиця 2), спрогнозуємо січневую інфляцію за моделлю №1 (коефіцієнти наведено у таблиці 1). У результаті розрахунків отримаємо: $106,3 \times 0,579 + 103,2 \times 0,177 + 124,6 \times 0,242 = 109,6$. Тобто помилка — 0,6 відсотка — набагато менша, ніж різниця між показниками 9,4 відсотка і 5 відсотків.

Подібні підходи та моделі допоможуть уникнути значних помилок при прогнозуванні інфляції, а отже, дадуть змогу точніше передбачити параметри розвитку банківської та фінансової системи.

Внутрішній валютний борг

Роз'яснення Національного банку України

Департамент валютного регулювання НБУ
№13—118/662—2280 від 25.04.1996 р.

У зв'язку з численними зверненнями громадян та підприємств України з питань виплати валютних коштів, що числяться на заблокованих рахунках Зовнішкoeкономбанку колишнього Союзу РСР, Національний банк України інформує про таке.

Кошти українських громадян в іноземній валюті на рахунках, які були відкриті в установах Зовнішкoeкономбанку колишнього Союзу РСР на території України, заблоковано з 1 грудня 1991 року урядом Російської Федерації через неврегулювання взаємовідносин між державами — членами СНД з питань розподілу активів та зовнішніх державних боргів колишнього Союзу РСР у зв'язку з його розпадом.

Державний експортно-імпорتنний банк України не є правонаступником зобов'язань за валютними рахунками громадян, відкритими в установах Зовнішкoeкономбанку колишнього Союзу РСР на території України. Установи Зовнішкoeкономбанку СРСР на території України були лише філіями банку і прав на самостійне проведення операцій за кореспондентськими рахунками Зовнішкoeкономбанку СРСР у закордонних банках не мали.

На засіданні повноважних представників держав — учасниць СНД щодо розгляду проекту Угоди про практичний механізм урегулювання питання внутрішнього валютного боргу колишнього Союзу РСР, яке відбулося 25—26 травня 1994 року у Москві, було прийнято рішення про те, що врегулювання зазначеного питання можливе лише після завершення роботи над закриттям колишніх установ Зовнішкoeкономбанку, які знаходилися на території незалежних держав.

Із цією метою Укрeксiмбанк за дорученням уряду України проводив вивчення взаємних валютних вимог між установами Зовнішкoeкономбанку колишнього СРСР, розташованими на території України, та центральною установою цього банку в Москві.

На цей час вищезазначене вивчення завершено. 2 квітня 1996 року у Москві підписано зведений ліквідаційний баланс та ліквідаційні баланси щодо кожного відділення Зовнішкoeкономбанку на території України. Про підписання ліквідаційних балансів України Укрeксiмбанк поінформував уряд України. Зі свого боку Зовнішкoeкономбанк колишнього СРСР має поінформувати уряд Російської Федерації для прийняття рішення стосовно погашення заборгованості перед юридичними та фізичними особами України, які мали рахунки в установах цього банку.

Виплата валютних коштів українських фізичних та юридичних осіб, які числяться на валютних рахунках у Зовнішкoeкономбанку колишнього СРСР, може бути розпочата тільки після прийняття відповідного рішення урядом Російської Федерації. Порядок і терміни погашення заборгованості мають бути визначені законом, прийнятим Верховною Радою України.

Перший заступник Голови Правління НБУ

В.О. БОНДАР

Подія

Дмитро Рікберг,
керівник прес-служби НБУ

Гість НБУ — Прем'єр-міністр Великобританії

У квітні цього року під час офіційного візиту до України Прем'єр-міністр Великобританії Джон Мейджор відвідав Національний банк України. Високого гостя зустріли Голова Правління НБУ В.А.Ющенко, члени Правління банку. За старовинним українським звичаєм Прем'єр-міністру було піднесено хліб-сіль.

У залі засідань правління пан Мейджор зустрівся з керівниками Банкотно-монетного двору НБУ і фірми "Томас Де Ля Рю" (Англія), у співробітництві з якою два роки тому — у березні 1994 року — було введено в дію першу чергу Банкотної фабрики. Це дало можливість нашій молодій державі самій друкувати українську національну валюту.

Почесний гість оглянув невелику експозицію, яка дала йому змогу ознайомитися з продукцією Банкотно-монетного двору (банкнотами, бланками цінних паперів, поштовими марками тощо), а також із експозиційним планом розбудови Банкотно-монетного двору, участь у якій візьме фірма "Томас Де Ля Рю".

Виконавчий директор фірми Джон Барбідж-Кінг наголосив на великому значенні для фірми реалізації спільно з Національним банком України такого престижного проекту. Він висловив надію на подальше співро-

бітництво, в тому числі щодо технічного переоснащення банківської системи України, створення в Києві спільного українсько-англійського підприємства з виготовлення сучасної банківської техніки, постачання різних технологічних матеріалів. До речі, компанія "Де Ля Рю Системс" — один із найбільших у світі виробників банківського обладнання — нещодавно закінчила оснащення касового залу Національного банку.

Пан Джон Мейджор відвідав також фонд-музей "Скарби України"

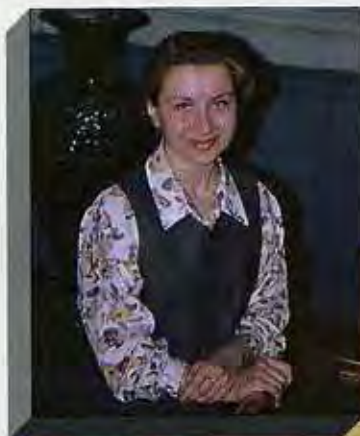
Державної скарбниці Національного банку, де зібрано вироби із дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів та інші експонати, що мають історичну, наукову, художню та культурну цінність, рідкісні мінерали, видобуті в Україні.

Гостю подарували сувенірний набір монет, присвячених Великій Вітчизняній війні, який випустив Національний банк України. Приймаючи монети, пан Мейджор назвав їх чудовими і пообіцяв дбайливо зберігати.

Прем'єр-міністр Великобританії дав високу оцінку діяльності НБУ, наголосивши, що все побажало ним — дизайн банкнот, поштових марок, макет будівництва Банкотно-монетного двору — свідчить про великий професіоналізм працівників НБУ. "З того, що я побачив у банку, — сказав пан Мейджор, — можна зробити висновок, що це чудовий банк. Я буду з нетерпінням чекати того дня, коли нові гроші, які було представлено в експозиції, побачать світ. Для суверенності кожної держави дуже важливо повернутися до своєї національної валюти. Я дуже задоволений, що саме британська компанія тісно співпрацювала з Національним банком України над цим проектом".

Марина Миколаївна Мирун

після закінчення 1990 року Київського інституту народного господарства працювала в Київській ліській дирекції "Укрсоцбанк". У Національному банку України — із 1992 року, нині — провідний економіст управління валютних операцій.

Стажувалася в Банку Англії (Лондон) та Дойчебундесбанку (Франкфурт-на-Майні). Закінчила п'ятимісячний курс із ринкової економіки та фінансового аналізу в Об'єднаному Віденському інституті (Австрія).

Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) було засноване Римською угодою 1957 року. Воно стало основою сучасного Європейського Союзу. Зазначимо, що тенденції до інтеграції спостерігалися в Старому Світі й раніше. Так, 1951 року тут було створено Європейський союз вугілля і сталі, ще 1947-го — Єдиний митний союз (учасниками останнього стали три країни — Бельгія, Данія і Люксембург).

Новий крок до монетарної інтеграції Європи країни ЄЕС зробили 10 грудня 1991 року в нідерландському місті Маастрихт, де було внесено ряд поправок до Римської угоди 1957 року. Ця подія вважається початком наближення ЄЕС до запровадження нової єдиної європейської валюти — євро (euro).

Згідно зі статтею 109 Маастрихтської угоди країни, які бажають приєднатися до Європейського валютного союзу, перш за все повинні дотримуватися критеріїв об'єднання. Угодою встановлено таких чотири основних економічних умови, які мають бути виконані країнами-учасниками для створення в Європі єдиного валютного союзу:

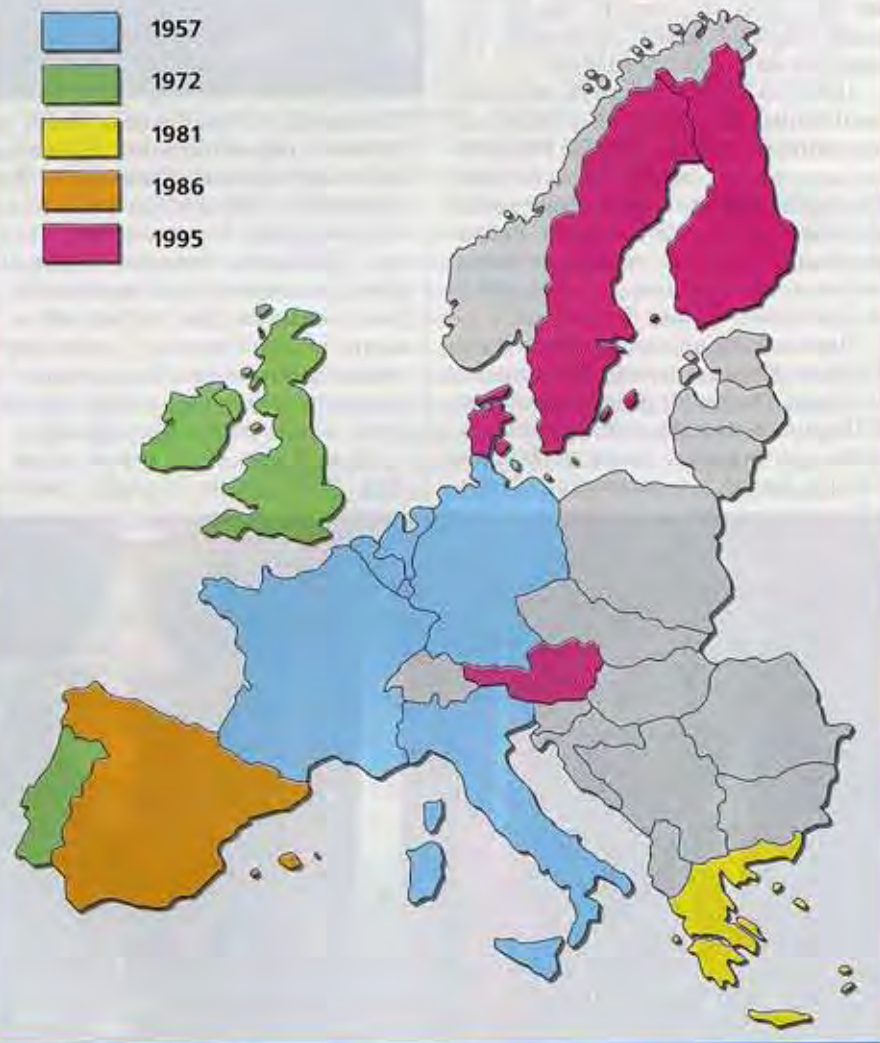
— **середній індекс споживчих цін (CPI)** країни не повинен бути вищим від середнього CPI, який склався у трьох країнах Європейського Союзу із найнижчим рівнем інфляції, більш як на 1,5 відсотка;

Небо над євро не безхмарне

Європа: від Союзу вугілля і сталі — до спільної валюти

До Європейського Союзу нині входить 15 країн: Німеччина, Франція, Італія, Великобританія, Іспанія, Нідерланди, Бельгія, Данія, Португалія, Греція, Ірландія, Люксембург, Фінляндія, Швеція, Австрія. Кольорами на карті виділено рік їхнього вступу до ЄЕС.

За ступенем відповідності основним економічним умовам, які мають виконувати члени Європейського співтовариства для приєднання до Європейського валютного союзу, країни ЄЕС поділяють на три основних групи: п'ять "лідерів", тріє "середняків" і сім "аутсайдерів".

— бюджетний дефіцит (поточний чи перспективний) може становити не більше 3 відсотків від валового національного продукту країни. Валова загальна заборгованість уряду мусить бути на 60 відсотків нижчою від валового національного продукту країни;

— середні номінальні довгострокові процентні ставки можуть бути вищими від середньої довгострокової процентної ставки по трьох країнах ЄС із найнижчим рівнем інфляції не більш як на 2 відсотки;

— четвертою обов'язковою умовою є додержання нормальної маржі коливань у Європейському валютно-курсовому механізмі (ERM) без допущення жорстких ситуацій протягом щонайменше двох попередніх років, а також недопущення за аналогічний період девальвації центрального курсу (bilateral central rate) національної валюти відносно валют інших членів ERM із власної ініціативи. Про те, наскільки нинішні економічні показники окремих європейських країн відповідають вимогам Маастрихтської угоди, ви можете довідатися із таблиці 1.

Найбільшою проблемою для країн Європейського Союзу є виконання умови щодо додержання певного дефіциту бюджету та урядової заборгованості.

Із наведеної інформації можна зробити висновок, що нині існують три основних групи країн Європейського Союзу за ступенем відповідності еко-

Таблиця 1 Маастрихтські критерії Європейського валютного союзу*

	Індекс споживчих цін (% середній за минулий рік)	Доходність 10-річних облігацій (% грудень 1995 р.)	Дефіцит бюджету (% від ВВП на 1996 р.)	Валова урядова заборгованість (% від ВВП за 1996 р.)
Вимоги Маастрихтської угоди	2.9	8.7	3.0	60.0
1. Німеччина	1.8	6.1	3.8	60.7
2. Франція	1.8	6.8	4.4	53.2
3. Італія	5.4	11.2	6.3	126.3
4. Великобританія	2.8	7.5	3.6	53.7
5. Іспанія	4.7	10.0	5.2	66.9
6. Нідерланди	1.9	6.1	3.0	77.6
7. Бельгія	1.5	6.7	3.1	132.3
8. Данія	2.1	7.2	1.4	73.6
9. Португалія	4.1	10.0	4.7	71.0
10. Греція	9.3	n.a.	8.3	114.0
11. Ірландія	2.5	7.4	2.0	81.3
12. Люксембург	2.0	n.a.	-0.6	6.7
13. Фінляндія	1.0	7.4	1.5	64.6
14. Швеція	2.9	8.6	7.1	84.2
15. Австрія	2.3	6.5	4.7	70.1

* Жирним шрифтом виділено економічні показники, які вже відповідають критеріям Маастрихтської угоди, наведеним у першому рядку таблиці 1. Див.: EMU Briefing Issue Number 4, 18 січ. 1996 р. Goldman Sachs.

номічних показників викладеним вище вимогам:

1 група — країни, що повністю відповідають критеріям: Німеччина, Нідерланди, Австрія, Люксембург, Франція;

2 група — країни, які мають усі можливості виконати вимоги найближчим часом: Ірландія, Данія, Бельгія;

3 група — країни, які стикаються з певними труднощами в досягненні критеріїв: Швеція, Великобританія, Італія, Іспанія, Португалія, Фінляндія, Греція.

Угодою ще не вирішено одне з ключових питань щодо встановлення основного принципу об'єднання в ЄС — голосування у Раді ЄС. Нині в Раді існує анонімний порядок голосування. Розподіл голосів між країнами-учасниками наводиться в таблиці 2.

Таблиця 2

Кількість голосів	Країни
По 10	Франція, Німеччина, Італія, Великобританія
8	Іспанія
По 5	Бельгія, Греція, Нідерланди, Португалія
По 4	Австрія, Швеція
По 3	Данія, Фінляндія, Ірландія
2	Люксембург
Усього: 87	Кворум — 62 голоси

Головний механізм Європейської валютної системи — Європейський валютний механізм (ERM) — було засновано 1979 року для взаємного врегулювання курсів національних валют країн-учасниць. Він передбачав коливання плюс-мінус 2.25 відсотка та плюс-мінус 6 відсотків курсів валют відносно фіксованого паритету.

Нині ERM допускається розмір відхилення від фіксованих центральних паритетів плюс-мінус 15 відсотків, що поліпшило умови коливань для італійської ліри та англійського фунта після 1992 року.

На зустрічі країн — учасниць Європейського союзу в Мадриді 15 — 16 грудня минулого року було затверджено назву майбутньої єдиної валюти ЄС — "євро". Там же прийнято загальне рішення про можливість конвертації ЕКЮ в євро за курсом 1:1 протягом певного часу, як і передбачається Маастрихтською угодою.

Наприкінці 1991 року поточна ситуація в Європі свідчила, що необхідні економічні показники можуть бути досягнуті країнами-учасницями протягом найближчих 5 — 7 років. Крім того, всі країни Європейського співтовариства (за винятком Данії та Великобританії) були готовими та бажали робити кроки в напрямі введення єдиної валюти. Проте протягом наступних років сталися події, внаслідок яких у Європі дещо по-

Таблиця 3

Валюта	Валютний компонент	Спот-курс долара США	Доларовий еквівалент	% в ЕКЮ
(ISO код)	(1)	(2)	(3)	(4)
Німецька марка (DEM)	0.62420	1.45	0.43	32.7
Французький франк (FRF)	1.33200	5.00	0.27	20.5
Англійський фунт (GBP)	0.08784	1.54	0.14	10.6
Італійська ліра (LTL)	151.80000	1597.00	0.095	7.2
Голландський гульден (NLG)	0.21980	1.62	0.14	10.6
Бельгійський франк (BEF) Люксембурзький франк (LRF)	3.43100	29.81	0.12	9.1
Іспанська песета (ESP)	6.88500	123.12	0.056	4.3
Датська крона (DKK)	0.19760	5.62	0.035	2.7
Ірландський фунт (IEP)	0.008552	1.58	0.0135	1.0
Португальське ескудо (PTE)	10.39300	152.00	0.009	0.7
Грецька драхма (GRD)	1.44000	240.00	0.006	0.5
Усього			1.3145	100*

* Не дорівнює 100 через заокруглення сум.

меншало оптимізму із приводу швидкого запровадження спільної валюти: криза Валютно-курсного механізму (ERM) у 1992 — 1993 роках, зниження минулого року темпів розвитку ряду європейських країн, політичні протиріччя у Великобританії.

Як відомо, Маастрихтською угодою визначено 1 січня 1999 року як остаточну дату переходу на єдину валюту в Європі, введення в дію Європейського центрального банку (ECB) та фіксації курсів валют країн-учасниць відносно євро.

Останнім часом у Європі посилюється сумнів щодо спроможності всіх 15 країн Союзу досягти маастрихтських критеріїв до 1999 року. Це негативно впливає на курс цінних паперів, номінованих в ЕКЮ, яких сьогодні в обігу на загальну суму 128 мільярдів ЕКЮ.

Наприкінці 1991 року поточна ситуація в Європі свідчила, що необхідні економічні показники можуть бути досягнуті країнами-учасниками протягом найближчих 5 — 7 років. Нині ж цілком очевидно, що лише невелика група країн може бути повністю готова до створення валютного союзу у визначений термін — до 1 січня 1999 року

Нинішня валюта Європейського співтовариства — ЕКЮ (ECU) — складається із фіксованих сум валют (валютних компонентів) дванадцяти країн Європейського співтовариства. Національні валюти трьох країн, які недавно стали членами ЄС (Австрія, Фінляндія та Швеція), не включаються у формування кошика ЕКЮ. Остання рекомпозиція ЕКЮ була заморожена в листопаді 1993 року після введення в дію Маастрихтської угоди.

Для підрахування питомої ваги кожної валюти в ЕКЮ на певну дату може бути використаний порядок, наведений у таблиці 3.

(1)/(2)=(3) — для валют Європейської системи квотування;

(1)х(2)=(3) — для GBP (Американська система квотування);

Сума (3)=1.3145;

(4)=(3)/сума (3).

У таблиці використано курси на 15.12.1995р.

Останнім виданням щодо визначення Порядку створення ЄВС є "Green Paper on the Practical Arrangements"**, у якій передбачаються основні умови запровадження єдиної валюти для ЄВС. У названому виданні наводяться три основні альтернативи при переході до єдиної валюти:

1) "Big Bang". Одночасне введення спільної валюти на всій території Європейського Союзу (як було, наприклад, під час об'єднання Німеччини — "за одну ніч"). Проте здійснити це на практиці нелегко через наявність курсових ризиків для власників національних валют, а також через технічні проблеми (на виготовлення необхідної кількості

банкнот та монет євро потрібно близько чотирьох років, причому до прийняття остаточного рішення щодо введення єдиної валюти ці роботи розпочинатися не будуть);

2) "Delayed Big Bang". Запровадження нової системи без одночасного готівкового обміну національних валют (із остаточним введенням єдиної валюти в обіг через деякий час). Тобто в перші місяці існування системи лише центральні банки країн відчуватимуть значний ефект: вони будуть зобов'язані підтримувати курси національних валют у рамках системи на узгодженому паритетному рівні, обмінювати валюти у будь-яких кількостях за встановленими курсами, а внутрішній облік та міжбанківські операції здійснювати в євро.

У даному випадку виникають політичні та економічні проблеми: в період паралельного обігу нової та національних валют (між 1999 роком та датою, коли нову валюту буде введено в усіх країнах ЄЕС) інвестори надаватимуть перевагу розміщенню активів у потенційно міцнішу валюту, внаслідок чого можуть бути порушені фіксовані паритети і деякі країни відмовляться від зобов'язань щодо Маастрихтської угоди.

3) "Mounting Wave". Третій сценарій розвитку подій дуже близький до точки зору Німеччини (вона, до речі, найменше зацікавлена у втраті своєї національної валюти) у вирішенні питання створення єдиного валютного союзу в Європі. Згідно із ним передбачається, що ринок повинен сам вирішити, які операції і коли почнуть здійснюватися в новій валюті. Адаже введення в дію нової системи ще не означає повної довіри до неї. Тобто в перші роки існування системи необхідне обов'язкове додержання урядами бюджетної дисципліни та зменшення урядової заборгованості. При цьому клієнти банків матимуть змогу паралельно відкривати рахунки як у євро, так і в національних валютах, що у свою чергу викличе багато технічних проблем.

Нині очевидно, що лише невелика група країн може бути повністю готова до створення валютного союзу в січні 1999 року. Повний перехід до нової валюти може відбуватися як за один день, так і тривати десятиріччя. Але незважаючи на неминучі в такій складній справі проблеми, центральні банки країн — учасниць Маастрихтської угоди вже виробляють свої стратегії щодо цього. Тому одразу після прийняття політичних рішень події можуть розвиватися дуже швидко.

** Тут і далі терміни подано згідно з оригіналом Маастрихтської угоди.

Людмила Патрикац,
"Вісник НБУ"

...А небо
ось-ось
задзвенить
зорепадом

Штрихи до портрета
Віктора Ющенка—
банкiera, особистості

Вони з Альошкою лежали горілиць на шамраєвій землі і вдивлялися в небо. Втікаючи від людської метушні, від постійних маминих "треба", сховалися від усього світу, відчували себе по-справжньому дорослими.

— Знаєш, я так люблю наш ліс!.. Він і заспокоює, і дає притулок, — міркував Альошка Довбня.

— А я, — замріяно мовив Віктор, — найбільше люблю дивитися на небо. Ти помічав, воно ніколи не буває однаковим? Якось загадав на зірку бажання — і воно здійснилося...

— А як це?

— Та дуже просто. Коли падає зірка, швидко-швидко щось задумай.

Альошка перехрестився: на небі було стільки зірок! Хоч би одну впливати на щастя. І як це Ющенку вдалося?

— І що ж ти загадав?

Віктор, хитро посміхаючись, з гордістю дістав із кишені потерту обгортку від шоколадки...

Дивно чи гірко, але поласувати шоколадкою тоді вважалося щастям. І у дванадцять років це сприймалося так, ніби щонайменше поталанило впливати жар-птицю. В їхній рідній Хоружівці на той час найбільшим делікатесом був сірий хліб, вмочений у воду і посипаний цукром. Бувало, щоб ним посмакувати, доводилося виявляти кмітливість, адже мама щодня ховала цукор і щоразу в інше місце. Тож коли Віктор зі старшим братом Петром лишалися вдома, завданням номер один було знайти торбинку із цукром.

Не можна сказати, що в сім'ї Ющенків усього було вдоволь, але й не голодували. Та й ліс Шамрай щедро годував односельців грибами, ягодами, горіхами, а квас із грушок-личок здавався смачнішим навіть від магазинного лимонаду. Серед цієї поліської природи і ріс Віктор Ющенко. Вдихав її пахощі, вбирав серцем звуки й розмаїття барв. Інколи, тікаючи подалі від

земних турбот, опиняючись посеред дивовижного простору зелених лук, Ющенко-підліток ставав романтичним і мрійливим. Йому хотілося, щоб не лише смачних цукерок, а й усього іншого було вдоволь — і у нього, і в Альошки, і у всіх-усіх у їхній Хоружівці вистачало грошей, аби не тільки дня поїхати до райцентру і купити там усілякої всячини. От якби угледіти зорепад, можна б на усі зірки покласти одне бажання: аби всі люди стали багатими і щасливими.

І тепер, на відстані десятиліть, Віктор Ющенко не зрадив своїй дитячій мрії. Так само широко сподівається, що недалеко той час, коли українці стануть багатими. Досить уже нам бути бідними. Адже бідність — це, крім усього іншого, ще й рабство, бо тільки забезпечена людина вільна від холоду і плазування, які він так зневажає. Лишень покладається Ющенко у своїх

рили, наприклад, що нам вдасться сформувати українську національну монетарну ідею, тобто систему управління національними грошима. Як на майже нездійсненну перспективу дивилися вони і на міжбанківський ринок капіталу, і на валютний, і на фондовий. Нелегко було важелями переконань ламати ідеологію. Сам собі тоді Ющенко сказав: "Перший банкір повинен навчитися суворо говорити слово "ні". Так і зробив. Два з половиною роки тому один із ключових суб'єктів господарювання в Україні — Мінфін — працював виключно в дебітовому режимі. Існувала наче спеціально придумана теорія, за якою Міністерство фінансів жило в режимі первинності видатків і вторинності їх джерел. Тобто кошти спочатку витрачалися, а потім уже це право кореспондувалося з можливостями бюджету. Шоразу в кінці року Україна опинялася перед прірвою: витрати були набагато більшими, ніж змобілізовані ресурси.

Один з найбільших емісійних інститутів держави — Мінфін — страшенно підривав стабільність національних грошей. Такою ж була і поведінка комерційних банків на ринку капіталу, які працювали в режимі міжфіліальних оборотів, а це уможливлювало дебітову, тобто без ресурсів, діяльність. Отже, це був другий емісійний центр у державі. Тоді третій, єдиний законний — НБУ, поставив завдання: переписати ідеологію касового виконання бюджету. У червні 1993 року Національний банк уперше не виділив Мінфіну емісійні кошти. Для людей, які не уявляли, що спочатку треба порахувати, скільки маєш грошей, а потім їх витрачати, це була драма... Але ж треба було, щоб головний клієнт НБУ колись зрозумів цю аксіому.

Ющенко й досі згадує той період, мов якийсь страшний сон. На знак протесту обласні бюджети виключалися із системи обороту, на адресу НБУ, його Правління сипалися звинувачення. Слава Богу, хоч в уряді не утворилося опозиції...

У травні минулого року Національному банку довелося зробити ще ряд неканонічних кроків. При інфляції 10 відсотків уряд прийняв рішення про емісію державних цінних паперів строком на рік. Жоден із учасників фінансового ринку України не мав досвіду роботи з цінними паперами, за останні 70 років держава з ними не працювала, а за такої інфляції — це було надто сміливе рішення. Однак Віктор Андрійович сказав: "Іншої коротшої дороги до цілком справедливого покриття бюджетного дефіциту просто немає. Державні і місцеві боргові зо-

бов'язання повинні в найближчому майбутньому стати основним видом цінних паперів на фондовому ринку". Національний банк виступив ініціатором аукціонів. Після перших трьох торгів фондовий ринок запрацював. Минулого року, при плані 17, він дав державі 30 трильйонів карбованців, у нинішньому — вже 38 трильйонів. Держава одержала альтернативу емісії. Цивілізовану, розумну. Ющенко підсумовує: і вторинний фондовий ринок ми опанували.

Це — злутки. Але вони "виросли" з різних драматичних моментів, проблем. Така небайдужа людина, як Ющенко, болісно їх переживала. Протягом двох років Україну душила петля гіперінфляції, що призвело до значного падіння життєвого рівня населення. У цей період постраждала й банківська система, втративши 70 відсотків капіталу, 32 банки. Гірко, що це не просто цифри. За ними — долі людей. Хоча все пізнається в порівнянні. В Америці, наприклад, за інфляції набагато меншої, ніж у нас, було втрачено 2/3 комерційних банків...

У грудні 1993 року інфляція в Україні сягнула 92 відсотків. Ми були на крок від краху. Президент Леонід Кравчук пізніше зізнався: "Я не знав, як держава переживе грудень..." Віктор Ющенко проявив тоді надзвичайну рішучість. З метою стримання гіперінфляції, падіння життєвого рівня, збереження контролю за грошовою масою, а отже, й за цінами НБУ пішов на ряд жорстких заходів. Заборонив банкам видавати кредити, ввів мораторій на приріст депозитних вкладів. Звичайно, банківські кола не підтримали головного банкіра. Мовляв, як це можна в умовах економічної кризи оголошувати мораторій на кредити! Але логіка була проста. 14 грудня Верховна Рада прийняла постанову про трикратне підвищення заробітної плати і пенсій (НБУ знав про підготовку цих проєктів). Це було безпрецедентне економічне рішення — так залпово збільшити витрати. Адже будь-яка невідповідність обсягів товарної і грошової маси, незалежно від її природи, породжує знецінення грошей. Отже, якщо з 2 грудня НБУ не ввів мораторій, 14-го криза почалася б із того, що абсолютна більшість банків просто не змогла б соціально обслужити населення.

Крізь завісу труднощів Віктор Андрійович обов'язково бачить світло. Інакше, можливо, і не вистачило б сил. На жаль, багатьом із нас бракує саме цієї якості: аналізувати позитивне і негативне, помічати хороше. Ющенко інколи дивує, коли дехто з політиків намагається геть усе, що в

нас є, очорнити. Якщо керівник тільки плаче й скаржиться, вважаєте, він не відбувся, йому просто треба залишити свою посаду. Людина при владі, яка знаходиться на перетині можливостей, інформації, повноважень, повинна бачити добро. Для Ющенко бачення позитивного, перспективність мислення — переважачий чинник, важливий критерій оцінки керівника...

Хоча, що й казати, негативних епізодів, моментів у керівника такого рівня більш ніж доетатньо. І нерідко Віктору Андрійовичу ох як важко. Особливо, коли доводиться переконувати кон'юнктуристів, серед яких є дуже розумні люди, які чітко прораховують ситуацію, визначають, де їм у кожний конкретний момент вигідніше бути. А як, наприклад, позбавити комерційні банки ілюзії щодо власної вишості у взаємовідносинах із економікою? Організувати еквівалентні стосунки з клієнтами банку інколи просто не вигідно, звідси й перекоси... Ющенко багато думає над тим, як реформувати цю ідеологію, щоб банк і клієнт сприймалися як дві рівноправні сили, щоб банк зрозумів: його благополуччя — в руках клієнта. На жаль, це затяжний процес. А все тому, що Україна надзвичайно мляво просувається на шляху економічних реформ. Все, що в нас мало відбутися і не відбулося, — через це. А відсутність реформи консервує деградацію. Звідси всі ті проблеми, які Національний банк має сьогодні. Мільйонні суми ресурсів шукають свого оптимального клієнта, тому що банк не знає, за якою ціною видавати гроші, де ефективніше їх розмістити. Не знає, бо не має фондового індикатора. Але ж для того, щоб відмовитися від теорії національного дефіциту, який покривається за рахунок емісії, треба прийняти десятки критичних рішень і скасувати ті, які робили наш бюджет дефіцитним. У пам'яті Віктора Андрійовича ще свіжі ті засідання Верховної Ради, коли він стояв на трибуні, агітуючи депутатів підтримати нові інструменти грошово-кредитної політики, а під стінами будинку парламенту обивателі скандували: "Геть з України монетаристів!" Я впевнена, що для більшості з них це слово було незрозумілим... Зрештою, ми приходимо до висновку, що економіку повинна затребувати політична система.

Ющенко як професіонал внутрішньо відчуває природу грошей. Його формула грошей дуже проста: вони повинні відповідати двом умовам — кількості і якості. Якість — це ціна грошей. А вона повинна бути високою, адже це — стандарт, крізь який пропущується ціна нашої праці. Віктор Андрійович стверджує: ціну цього стандарту слід оберігати. Національні гроші — це на-

ша економічна підойма. "А їх сила, — пояснює Віктор Андрійович, — це можливість або неможливість обіграти і так бідних людей. Звичайне їх друкування або карбування — це обман, ошукування пенсіонерів, малозабезпечених, дітей-сиріт". Отже, у Національного банку немає і не може бути мети вищої, ніж прагнення зробити нашу валюту сильною. Задля цього Ющенко інколи вдається до рішучих заходів, задля цього політика НБУ сьогодні категорична щодо реалізації одних проєктів і поступлива — стосовно інших.

Ось зовсім недавно всі ми були свідками, як на пленарному засіданні Верховної Ради депутати намагалися "протягнути" невідомо кому вигідну цифру — 37 трильйонів карбованців додаткового дефіциту бюджету. Яку позицію зайняв НБУ? Гостро непримиренну: дефіцит бюджету повинен покриватися лише неемісійними коштами. Інакше не контрольоване нарощування грошової маси призведе до зменшення реальних доходів. Якби затвердили саме таку суму дефіциту, це був би ганебний замах на рівень життя, яке, слава Богу, в нас стає трошки кращим. А що в нас є цінніше за це?.. Жодна з партій не знайде паритетів, їх просто не існує. Економіка далі відступати не може, бідній людині нікуди відступати...

Віктор Ющенко вважає: якщо політику Національного банку підтримуватимуть прості люди — це буде найважливішим гарантом її успіху. Це не лише питання загальноекономічної культури, не лише бажання всіх, хто об'єднався навколо Ющенко в НБУ, в стінах владних структур, це і проста логіка здорового глузду: українці задоволені на краще життя. На лоно реалізації цієї мрії Ющенко поклав усе.

Відаватися справі сповна в дитинстві його привчила мама Варвара Тимофіївна, яка завжди вставала до гімну, яка ніколи не була у відпустці і яка за жодних обставин не жаліла своїх дітей і онуків, коли йшлося про роботу. У багатства є батько — праця і мати — земля. Часто приїжджає Віктор Андрійович на рідну Сумщину, де че-

кає його 78-річна мама, де є святе місце — могила батька. Йому й досі важко зрозуміти, де його батько черпав силу, щоб серед тих нестатків так красиво жити, так ніжно любити й оберігати сім'ю. Для Віктора батько — вічний еталон у житті. Прагне й сам бути таким батьком. І радіє, коли бачить своїх дітей доброзичливими і щирими. Шістнадцятирічна Віталіна — ніжна, чуйна, вразлива. Успадкувала батькову романтичність. А десятирічний Андрійко — батькову обдарованість...

У хороших людей завжди багато друзів. Так і у Віктора Андрійовича. Він підтримує тісні зв'язки із земляками. Пишається тим, що його рідна земля багата на талановитих людей. Це — поети Дмитро Білоус та Олексій Ющенко, молодий композитор Анато-

гончарством. А нещодавно привіз дерево — півтора метри. Хоча зробити об'ємну фігуру, його останнім часом захопила пластика. Що це буде — поки секрет. З деревом він експериментує... Зате твори живопису — на яких, як правило, Україна чумацька, — написані цілком професійно. Це його дітище. Чомусь чумаки в нашій уяві, міркує Ющенко, дуже примітивні. Зовсім не такі, як у Росії купії. Але ж це одне і те ж! Чи не з тих часів торговельно-визницького промислу, названого чумакуванням, і бере початок наше підприємництво, бізнесова Україна? І в Ющенко є на думці освятити ідею чумацтва, він і в банку "Україна" що тему розвивав. При вході там — витвір його і художника Гайдамаки фантазії. На картині — воли, і на них падають зорі — з Чумацького Шляху...

Віктор Андрійович будь-яку ідею прагне матеріалізувати. Незабаром і в нашому банку, на цокольному поверсі, стоятимуть скульптури двох скіфських баб — символ єдності поколінь, символ правічних зв'язків між минулим і майбутнім.

Інший символ — бджоли. Над головою в кабінеті Ющенко — велике живописне полотно "На пасіці". Він вдячний друзям за цей подарунок. Нам би, філософствує Віктор Андрійович, запозичити деякі речі у цієї маленької спільноти, яка називається бджолина сім'я.

А, зрештою, образи Ющенко гарно вміє створювати і в своїй уяві. Улюблені — зорі, які з дитинства асоціюються у нього з незбагненно жагучою мрією...

Готуючи цей матеріал, я весь час себе запитувала: чим же запам'ятається Віктор Андрійович Ющенко історії? Жорсткою монетарною політикою? Створенням платіжної системи? Банково-монетним двором? Фінансовою стабілізацією? Гривнею?

Я думала — і не могла виокремити зі складових його заслуг щось найголівніше. І хотіла, щоб небо, символ високих сподівань, раптом озвалось, задзвеніло зорепадом... Ющенко так вірить, що скоро-скоро Україна, а отже, всі ми станемо жити заможнo.

В.Ющенко. І все то — я та Україна. 1993 р. Олія.

лій Матвійчук, співак Віталій Білоножко, журналіст Михайло Дорошенко, шкільний друг, а нині директор школи Олексій Довбня, у сина якого Віктор Андрійович — хрещений батько... З усіма Ющенко підтримує зв'язки, знаходить час для спілкування.

Такий він — широка натура, неординарна особистість. Його виховували скромні селяни, його вчила математики духовна й інтелігентна вчителька Галина Федорівна Авраменко. На грушках, горіхах, жолудях, ялинових шишках прищеплювала любов до математики, яка потім стала його улюбленим предметом... Взагалі у Ющенко в житті багато святинь. Це і улюблені мистецькі теми, і твори Шевченка, і Україна... Світ, людей, природу він хоче бачити у фарбах, у дереві, полотнах. Школа, що обмалює часу на це. Його відпочинок — заняття малярством та

"Дженерал Моторс"

сьогодні — це такі великі автомобільні дивізіони: "Кадилак", "Шевроле", "Б'юік", "Понтіак", "Сатурн", "Олдсмобіль", "Опель" та кілька спільних підприємств — "Судзуки", "Тойота" —

Представництво "Дженерал Моторс" із 1993 року пропонує в Україні політику і стратегію корпорації "General Motors" — найбільшого світового виробника, що реалізує щороку близько 8 мільйонів автомобілів.

Якщо вести мову про автомобільний ринок України, то його можна охарактеризувати як дещо деформований. Хоча вже з'явилися представництва, які забезпечують сервісне гарантійне обслуговування реалізованого автомобіля. Є ще один позитивний бік цієї справи: можна сподіватися на скорочення кількості незаконно ввезених чи крадених автомашин.

На сучасному авторинку України наше Представництво може запропонувати 143 високотехнологічні комфортабельні моделі, адаптовані до місцевих умов — від невеликих "Кавальєр" до трансконтинентальної вантажівки (обсяг її перевезень — 60—150 тонн). Ми виходимо з того, що автомобіль у житті людини повинен бути таким звичним явищем, як, скажімо, холодильник чи телефон.

Хотілося б зупинитися, зокрема, на моделях представницького класу. Заслуженою популярністю у ділових людей користуються "Кадилаки" STS бізнес-класу. Ми пропонуємо також автомобілі для інкасації. Серед броньованих автомобілів, випущених нашою компанією за останні 10 років, понад 98 відсотків ще знаходяться в експлуатації. Ми пишаємося тим, що в змозі виконати будь-яке бажання клієнта стосовно дизайну, внутрішнього оздоблення салону, комплекту побутової техніки. І такі автомобілі вже є в Україні. Вони економічні, укомплектовані круїз-контролем, ABS-системою гальмування, системою безпеки.

Нині ми також можемо виготовити автомобілі "Шеввен", "Астра", "Спортвен", які в базовому варіанті можуть перевозити 12—15 чоловік. Такий автомобіль — це, по суті, кабінет, у якому можна працювати під час відраджень. Додам, що у бізнес-салоні, розрахованому на 5 чоловік, передбачено розкладний диван, два крісла, які регулюються у восьми положеннях, холодильник, бар, робочий стіл, додаткове освітлення, суперпотужні кондиционери, тобто всю гаму комфорту, який необхідний для нормальної роботи під час відраджень. Такі автомобілі в Україні вже продаються.

Окрім широкого спектра моделей, пропонованого українському клієнту, ми забезпечуємо їхнє гарантійне обслуговування впродовж двох років незалежно від пробігу автомобіля. Після перших 150—

Станіслав Володимирович Шербина

народився 1952 року. Доктор філософії Мічиганського університету. З 1993 року — президент Представництва "Дженерал Моторс" в Україні. Учасник створення у нашій державі проектів "Мазда" і "Судзуки".

200 тисяч кілометрів на американських автомобілях підлягає заміні лише мастило, фільтр і за технологічними картами — гальмівні колодки та привод. Тобто ніякого втручання до двигуна чи трансмісії не передбачається. Гарантія на кузови — 6 років, двигун і трансмісія — 10. Бажано після 5 тисяч кілометрів пробігу здійснювати сервісне обслуговування для перевірки роботи комп'ютера, зчитування кодів. У комп'ютерах усіх автомобілів середнього та вищого класів — програма захисту від стороннього чи несанкціонованого проникнення. Недостатньо підібрати ключ до наших автомобілів за наскоком. На кожному з ключів — впресований контактор із надміцного матеріалу. Саме він розблоковує бортовий комп'ютер. Викрасти автомобіль виробництва "Дженерал Моторс" практично неможливо. Ми пропонуємо багато способів персонального кодування охоронної системи в момент продажу автомобіля, коли спеціальний менеджер веде бесіду з покупцем, який уже оформив придбання автомобіля. За бажанням і конкретними вказівками клієнта програмується система охоронної сигналізації і блокування.

Стан справ "Дженерал Моторс" на сьогодні досить стабільний. А це й надалі дозволить проводити модернізацію конкурентоспроможного, доступного авторинку.

Представництво російсько-українського ПКБ "Кредитімпекс Банк" в Україні

Представництво пайового кредитного банку (ПКБ) "Кредитімпекс Банк" в Україні зареєстровано Національним банком 6 липня 1994 року.

Основні завдання Представництва:

- встановлення міцних зв'язків і прогресивних форм співробітництва між Банком і фінансовими установами України;
- сприяння розвитку торговельно-економічних зв'язків між Україною і Росією шляхом впровадження сучасних ефективних форм розрахунків;
- вивчення загального стану економіки України та інформування Банку про фінансову політику уряду і Національного банку України, моніторинг валютного, ценового і податкового законодавства;
- вивчення стану банківської системи України і захист прав та інтересів клієнтів Банку;
- виконання представницьких функцій щодо захисту інтересів Банку в державних і господарських установах України.

Нині російсько-українські відносини виходять на новий щабель свого розвитку. У цих умовах формуються інститути, діяльність яких спрямована на зміцнення якісно нових економічних зв'язків між Україною і Росією. Одним із них є російсько-український ПКБ "Кредитімпекс Банк", створений для налагодження розрахунків між Україною та Росією і стимулювання експортно-імпорتنих операцій із впровадженням дійових форм фінансових послуг. Зі сторони України засновником Банку виступив Промінвестбанк. Представляти його немає сенсу, бо в Україні цей банк знають усі.

Коли справа доходить до розрахунків, що стосуються конкретних угод між юридичними особами різних держав, дипломатія безсила, і проблема переходить у фінансово-банківську сферу. Саме питання взаємних платежів (на жаль, здебільшого взаємних неплатежів), що постає внаслідок відсутності або недосконалості систем міждержавних розрахунків, значною мірою ускладнює відносини між діловими партнерами, що перебувають по обидва боки російсько-українського кордону.

Тому особливу увагу російсько-український банк приділяє виконанню комплексу розрахункових операцій. Із січня 1993 року ми здійснюємо спеціальну програму обслуговування рублевого обігу зарубіжних банків. Нині Банк обслуговує понад 210 кореспондентських рахунків. Основний партнер в Україні — Промінвестбанк. Він відкрив кореспондентські рахунки всім регіональним управлінням і відділенням, що працюють з Росією. Крім того, Банк є кліринговим банком Української міжбанківської валютної біржі і має кореспондентські рахунки понад 50 комерційних банків України — учасників біржі. Всім своїм кореспондентам ПКБ "Кредитімпекс Банк" безкоштовно встановлює програмно-апаратні комплекси для проведення розрахунків.

Щоб забезпечити високий рівень обслуговування рахунків кореспондентів, у ПКБ "Кредитімпекс Банк" створено Міжбанківський розрахунковий центр. Технологія, яку ми використовуємо (АО "Центральна розрахункова палата", далі — ЦРП), і розроблений програмний комплекс оптимізації розрахунків дають змогу проводити розрахунки між банками протягом двох-трьох годин. Як учасник прямих розрахунків по Москві і Московській області "Кредитімпекс Банк" забезпечує мінімальні строки розрахункових операцій із їхніми банками.

Водночас перед усіма учасниками Російського фінансового ринку нагальною проблемою є взаєморозрахунки з регіонами. Вивчення платіжних систем наших банків-кореспондентів дало змогу виділити в Росії чотирнадцять регіонів, у яких Банк здійснює зустрічні платежі протягом двох днів.

Поєднання роботи в системі ЦРП з тим фактом, що ПКБ "Кредитімпекс Банк" є кліринговим банком УМББ, дає змогу нашим кореспондентам максимально скоротити строк проведення біржових операцій. Завдяки швидкісним розрахункам, які здійснює ПКБ "Кредитімпекс Банк" "по вертикалі" та розроблений разом із Промінвестбанком і УМББ технології торгів, продаж російських рублів і повернення карбованців здійснюються день у день.

Для проведення міжбанківських і особливо міждержавних розрахунків важливо враховувати, який саме тип мереж використовується

Яковенко В.А. — член Правління, Представник ПКБ "Кредитімпекс Банк" в Україні.

для передачі інформації. Йдеться про далеко не ідеальний стан телекомунікаційних каналів на території СНД. Тому ПКБ "Кредитімпекс Банк" приділяє особливу увагу організації ефективного і стійкого зв'язку зі своїми клієнтами в країнах близького зарубіжжя. Нині Банк надає доступ до поштового сервера по мережі X.25, бере на себе всі фінансові й організаційні проблеми, повідомляючи клієнту лише адресу найближчого вузла мережі. Більшість учасників Міжбанківського розрахункового центру ПКБ "Кредитімпекс Банк" в Україні через мережу X.25 (найчастіше це — УКРПАК, Інфотел, СовАм Телепорт, Спринт) можуть зв'язатися з банком за допомогою звичайного внутрішнього телефонного дзвінка.

Додатковим імпульсом у російсько-українських торговельно-економічних відносинах може стати використання розрахунків у формі документарних і гарантійних операцій. Цьому питанню, а також ролі російсько-українського Банку в банківському супроводі торговельно-економічних відносин двох країн були присвячені наради, які нещодавно відбулися в Донецьку, Луганську і Дніпропетровську. В їх роботі взяли участь обласні адміністрації і понад 400 директорів промислових підприємств.

Представництво банку відкриває свої відділення у 6 регіонах України: Донецькому, Дніпропетровському, Луганському, Харківському, Одеському і Закарпатському. Вони співпрацюватимуть із підприємствами, обласними і міськими адміністраціями, сприяючи налагодженню міцних зв'язків із російськими партнерами і введенню в їх практику документарних форм розрахунків у вигляді акредитивів, векселів і банківських гарантій, а також кредитування експортно-імпорتنих операцій. Для клієнтів така форма розрахунків може бути досить привабливою, бо дає змогу відмовитися від використання "живих" грошей, що дуже зручно при зустрічних поставках товарів.

Співробітники Представництва добре знають законодавство двох країн, отже, можуть надати допомогу своїм кореспондентам щодо відкриття і ведення рахунків як у російських рублях, так і в ОКВ і ВКВ, щодо організації платежів їхніх клієнтів у Росії та в інших країнах СНД, а також щодо опрацювання та впровадження в банківську практику документарних форм розрахунків. Щоб надійно і якісно обслуговувати електронні програмно-апаратні комплекси, у Представництві функціонує служба технічної підтримки. Її працівники навчалися у комп'ютерному центрі нашого російсько-українського Банку і добре володіють технологією електронних міжбанківських розрахунків. Вони займаються обладнанням робочих місць, навчанням персоналу і здійснюють повний супровід програмно-апаратних комплексів, включаючи оперативні консультації з будь-якого питання, пов'язаного з експлуатацією нашого обладнання і роботою з кореспондентськими рахунками.

Незважаючи на труднощі у зв'язку з економічною кризою, Україна та Росія приречені існувати поряд. На зміну старим зв'язкам, зумовленим плановим розвитком економік, приходять нові, з характерними для них ринковими відносинами. Важливим їх елементом повинні стати сучасні банківські технології, які дають змогу здійснювати необхідні розрахунки "в потрібний час і в потрібному місці".

Офіційні повідомлення

Про випуск в обіг ювілейних монет, присвячених 50-річчю Організації Об'єднаних Націй

Національний банк України із 7 березня 1996 року випустив в обіг ювілейні монети, присвячені 50-річчю Організації Об'єднаних Націй (надалі — монети "ООН-50"):

- номінальною вартістю 2 мільйони карбованців (зі срібла 925 проби);
- номінальною вартістю 200000 карбованців (із мідно-нікелевого сплаву).

Монети мають форму круга діаметром 38,61 мм. Бокова поверхня монет рифлена. Вага срібної монети — 33,59 грама (вага срібла в чистоті — 31,1 грама), мідно-нікелевої монети — 28,28 грама. Якість виготовлення монет: срібної — "пруф", мідно-нікелевої — "анциркулейт".

На лицьовому боці монет (аверсі) у центрі кола, утвореного намистовим узором, розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні з двох боків гілок калини. Над гербом розміщена дата "1995" — рік карбування монети. По колу монет написи: вгорі — "УКРАЇНА", внизу — "2 МІЛЬЙОНИ КАРБОВАНЦІВ" або "200000 КАРБОВАНЦІВ", які позначають номінальну вартість монети. Зовнішній кант — випуклий, зображення та написи — рельєфні. На аверсі

срібної монети, під шитом Державного герба України, розміщені позначення дорогоцінного металу, його проба та вага у чистоті.

На зворотному боці монет (реверсі) зображено земну кулю з розміщеними на ній прапорами країн світу та емблемою "ООН — 50". По колу монет розміщено написи: вгорі — англійською мовою "NATIONS UNITED FOR PEACE", унизу — "НАЦІЇ, ОБ'ЄДНАНІ ЗАРАДИ МИРУ". Зовнішній кант — випуклий, зображення та написи — рельєфні.

Дизайн монет розробили художники Олександр Івахненко (аверс) і Джон Лоббан (реверс).

Ювілейні монети "ООН-50" номінальною вартістю 200000 і 2 мільйони карбованців обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їхньою номінальною вартістю всіма державними, кооперативними та інших форм власності громадськими підприємствами, організаціями, колективними господарствами та окремими особами до всіх видів платежів, а також установами банків і підприємств Міністерства зв'язку України для зарахування на поточні, розрахункові рахунки, вклади, акредитиви, а також для переказів.

Про випуск в обіг ювілейної монети "Леся Українка" з мідно-нікелевого сплаву

Національний банк України з 1 березня 1996 року випустив в обіг ювілейну монету "Леся Українка" номінальною вартістю 200000 карбованців, присвячену 125-річчю від дня народження Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач) — видатної української поетеси і громадської діячки.

Монета виготовлена з мідно-нікелевого сплаву білого кольору, має форму круга діаметром 33 мм і товщиною по краю — 2,3 мм. Бокова поверхня монети рифлена. Вага монети — 14,35 грама. Якість виготовлення — "пруф-лайк".

На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі кола, утвореного намистовим узором, розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні з двох боків гілок калини. Над гербом розміщена дата "1996" — рік карбування монети, під гербом у два рядки по колу напис "200000 карбованців", який позначає номінальну вартість монети. Між зовнішнім кантом і намистовим узором угорі по колу напис "НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ". Зовнішній кант виступає над поверхнею монети. Зображення та написи — рельєфні.

На зворотному боці монети (реверсі) зображено портрет Лесі Українки. По колу монети написи: ліворуч — "ЛЕСЯ УКРАЇНКА", праворуч — "1871-1913" (роки народження і смерті поетеси). Зовнішній кант виступає над

поверхнею монети. Зображення та написи — рельєфні.

Дизайн монети розробили художник Олександр Івахненко і скульптор Штефан Новотни.

Ювілейні монети "Леся Українка" номінальною вартістю 200000 карбованців обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їхньою номінальною вартістю всіма державними, кооперативними та інших форм власності громадськими підприємствами, організаціями, колективними господарствами та окремими особами до всіх видів платежів, а також установами банків і підприємств Міністерства зв'язку України для зарахування на поточні, розрахункові рахунки, вклади, акредитиви, а також для переказів.

Про випуск в обіг ювілейної монети "Леся Українка" зі срібла 925 проби

Національний банк України з 10 квітня 1996 року випустив в обіг ювілейну монету "Леся Українка" номінальною вартістю 1000000 карбованців, присвячену 125-річчю від дня народження Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач) — видатної української поетеси і громадської діячки.

Монета виготовлена зі срібла 925 проби, має форму круга діаметром 33 мм. Бокова поверхня монети рифлена, вага срібла у чистоті 15,55 грама. Якість виготовлення — "пруф".

На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі кола, утвореного намистовим узором, розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні з двох боків гілок калини. Над гербом розміщена дата "1996" — рік карбування монети, під гербом у два рядки по колу напис "1000000 карбованців", який позначає номінальну вартість монети (число "1000000" розміщено в розриві намистового узору). Між зовнішнім кантом і намистовим узором угорі по колу напис "НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ". Під гілками калини розміщені позначення дорогоцінного металу, його проба та вага у чистоті. Зовнішній кант виступає над поверхнею монети. Зображення та написи — рельєфні.

На зворотному боці монети (реверсі) зображено портрет Лесі Українки. По колу монети написи: ліворуч — "ЛЕСЯ УКРАЇНКА", праворуч — "1871-1913" (роки народження і смерті поетеси). Зовнішній кант виступає над

поверхнею монети. Зображення та написи — рельєфні.

Дизайн монети розробили художник Олександр Івахненко і скульптор Штефан Новотни.

Ювілейні монети "Леся Українка" номінальною вартістю 1000000 карбованців обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їхньою номінальною вартістю всіма державними, кооперативними та інших форм власності громадськими підприємствами, організаціями, колективними господарствами та окремими особами до всіх видів платежів, а також установами банків і підприємств Міністерства зв'язку України для зарахування на поточні, розрахункові рахунки, вклади, акредитиви, а також для переказів.

Про випуск в обіг пам'ятних монет, присвячених 10-річчю Чорнобильської катастрофи

Національний банк України з 25 квітня 1996 року випустив в обіг дві пам'ятні монети "10-річчя Чорнобильської катастрофи" номінальною вартістю 2 мільйони карбованців і 200000 карбованців.

Монета номінальною вартістю 2 мільйони карбованців виготовлена зі срібла 925 проби, вага дорогоцінного металу у чистоті — 31,1 г. Монета має форму круга діаметром 38,61 мм. Бокова поверхня монети рифлена, якість виготовлення — "пруф", тираж 10000 штук.

Монета номінальною вартістю 200000 карбованців виготовлена із мідно-нікелевого сплаву, має форму круга діаметром 33 мм. Бокова поверхня монети рифлена. Якість виготовлення — "пруф-лайк", тираж 250000 штук.

На лицьовому боці монет (аверсі) в центрі кола, утвореного намистовим узором, розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні з двох боків гілок калини. Над гербом розміщена дата "1996" —

рік карбування монет. По колу монет написи: вгорі — "УКРАЇНА", внизу у три рядки — "2 МІЛЬЙОНИ КАРБОВАНЦІВ" (на срібній монеті) і у два рядки — "200000 КАРБОВАНЦІВ" (на мідно-нікелевій монеті), які позначають номінальну вартість монет. Під щитом Державного герба на срібній монеті розміщені позначення дорогоцінного металу, його проба та вага у чистоті. Зовнішній кант виступає над поверхнею монет. Зображення та написи — рельєфні.

На зворотному боці монет (реверсі) в центрі розміщено зображення дзвона, на вінці якого написано слово "ЧОРНОБІЛЬ". Під дзвоном розміщена стрічка з написом на ній "1986—1996". На другому плані зображені журавлі у польоті: три — ліворуч і два — праворуч від дзвона. По колу у верхній частині монет напис: "ТРАГЕДІЯ ПОДВИГ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ". Слова в написі відокремлені одне від одного і від стрічки крапками. Зовнішній

кант виступає над поверхнею монет. Зображення та написи — рельєфні.

Дизайн монет розробили художники Олександр Івахненко (аверс) і Сергій Міненко (реверс), скульптори Роберт Котовський (срібної монети) і Марія Полдаутова (мідно-нікелевої монети).

Пам'ятні монети "10-річчя Чорнобильської катастрофи" номінальною вартістю 2 мільйони карбованців і 200000 карбованців обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їхньою номінальною вартістю всіма державними, кооперативними та інших форм власності громадськими підприємствами, організаціями, колективними господарствами та окремими особами до всіх видів платежів, а також установами банків і підприємств Міністерства зв'язку України для зарахування на поточні, розрахункові рахунки, вклади, акредитиви, а також для переказів.

Ці монети ви можете придбати в банку

Національний банк України розробив і втілює в життя велику програму з випуску ювілейних та пам'ятних монет різної тематики. Вони виготовляються як зі сплавів звичайних металів, так і зі сплавів дорогоцінних металів на основі срібла та золота. У 1995-му та на початку 1996 року була реалізована значна частина нумізматичної програми НБУ. Нумізматам, колекціонерам, шанувальникам історичної та культурної спадщини України НБУ пропонує такі монети:

- 1 "50-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр." — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, тираж 250000 шт., відпускна ціна 750000 крб., рік карбування — 1995.
- 2 "Місто-герой Київ" — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, тираж 100000 шт., відпускна ціна 750000 крб., рік карбування — 1995.
- 3 "Місто-герой Одеса" — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, тираж 75000 шт., відпускна ціна 750000 крб., рік карбування — 1995.
- 4 "Місто-герой Севастополь" — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, тираж 75000 шт., відпускна ціна 750000 крб., рік карбування — 1995.

- 5 "Місто-герой Керч" — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, тираж 50000 шт., відпускна ціна 750000 крб., рік карбування — 1995.
- 6 Подарунковий набір із 5 монет, присвячений Перемозі у Великій Вітчизняній війні — 5 монет (вони перелічені в пунктах 1-5) — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, упаковка виготовлена всевітньо відомою англійською фірмою "Zenith", тираж наборів 20000 шт., відпускна ціна 4200000 крб.
- 7 "Богдан Хмельницький, 400-річчя з дня народження" — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, тираж 250000 шт., відпускна ціна 750000 крб., рік карбування — 1995.
- 8 "50-річчя Організації Об'єднаних Націй" — мельхіор, "анциркулейтед", діаметр — 38.61 мм, тираж для України 100 000 шт., відпускна ціна 500 000 крб., рік карбування — 1995.
- 9 "50-річчя Організації Об'єднаних Націй" — срібло, 925 проба, вага чистого металу 31.1 г, "пруф", діаметр — 38.61 мм, тираж для України 10 000 шт., відпускна ціна 5 000 000 крб., рік карбування — 1995.

- 10 "Леся Українка, 125-річчя з дня народження" — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, тираж 100000 шт., відпускна ціна 750000 крб., рік карбування — 1996.
- 11 "Леся Українка, 125-річчя з дня народження" — срібло, 925 проба, вага чистого металу 15.55 г, "пруф", діаметр — 33 мм, тираж 10000 шт., відпускна ціна 3000000 крб., рік карбування — 1996.
- 12 "10-річчя Чорнобильської катастрофи" — мельхіор, "пруф-лайк", діаметр — 33 мм, тираж 250000 шт., відпускна ціна 400000 крб., рік карбування — 1996.
- 13 "10-річчя Чорнобильської катастрофи" — срібло, 925 проба, вага чистого металу 31.1 г, "пруф", діаметр — 38.61 мм, тираж 10000 шт., відпускна ціна 4200000 крб., рік карбування — 1996.

Для більшої зручності, щоб придбати зазначену нумізматичну продукцію, пропонуємо нумізматичним організаціям, громадським об'єднанням, колекціонерам, підприємствам звертатися до відповідних регіональних установ Національного банку України за такими контактними телефонами:

Регіональні управління НБУ	Телефони операційних відділів
Кримське республіканське	... (0652) 27-92-90, 25-12-21
Вінницьке	... (0432) 35-73-25, 32-38-91
Волинське	... (03322) 2-70-32, 2-53-20
Дніпропетровське	... (0562) 78-20-61, 78-07-35
Донецьке	... (0622) 93-11-68, 92-54-52
Житомирське	... (0412) 37-29-94, 20-02-28
Закарпатське	... (03122) 3-41-00, 3-33-83
Запорізьке	... (0612) 64-29-81, 64-64-23
Івано-Франківське	... (03422) 2-30-13, 2-41-57
по Києву та Київській області	... (044) 417-23-50
Кіровоградське	... (0522) 22-96-84, 22-16-23
Луганське	... (0642) 52-30-61, 52-12-97
Львівське	... (0322) 72-55-41, 72-98-08
Миколаївське	... (0512) 35-41-32, 35-20-07
Одеське	... (048) 22-14-23, 25-21-38
Полтавське	... (05322) 2-26-53, 2-25-77
Рівненське	... (0362) 26-96-66
Сумське	... (054-2) 22-63-03, 22-00-07
Тернопільське	... (035-22) 2-20-41, 2-95-42
Харківське	... (0572) 43-31-74, 45-10-48
Херсонське	... (05522) 2-63-42, 6-23-48
Хмельницьке	... (038-22) 72-05-82, 6-80-34
Черкаське	... (0472) 47-24-87, 47-30-08
Чернівецьке	... (03722) 2-73-66, 2-64-00
Чернігівське	... (04622) 7-88-97, 4-42-95
ОПЕРУ НБУ	... (044) 293-34-74, 293-69-19

Комерційні банки, зареєстровані на Українській міжбанківській валютній біржі, можуть придбати зазначені монети на аукціонах, які проводить Національний банк України.

КОМП'ЮТЕРИ + ПРОГРАММИ

БАНКОВСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ

ЖУРНАЛ ПРО СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АВТОМАТИЗАЦІЇ БАНКІВ

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС
Україна: 74080
Росія (каталог "Книга-Сервис"): 2190
Передплата через редакцію:
тел. 553 3986, факс 553 1940

ПРАВИЛЬНИМ КУРСОМ — ДО ОБРАНОЇ МЕТИ!

КОМІЗДАТ

253160, Україна, Київ, пр. Возз'єднання, 15, оф. 701.

Милана Бойчук,
"Вісник НБУ"

Владислав Негребецький (фото)

Із життя маленьких людей, в очах яких віддзеркалюється душа...

Багато горя під одним дахом...

Кажуть, що діти не вибирають батьків і за них не відповідають... Але почерпнута недавно з літератури нова думка змусила замислитися і дещо похитнула усталену: їхні космічні душі, чекаючи втілення на нашій багатостраждальній землі, все ж обирають своїх батьків ще задовго до свого народження. Неймовірно, але чутлива мати відчуває майбутню дитину за кілька місяців до її зачаття.

Містика? Можливо. Однак саме про це подумалося, коли мене оточили величезні—сині, сірі, голубі, карі,—обрамлені довгими війми, дитячі, ні, не дитячі—дорослі очі... Стомлені і сумні. Вони зазирали в мою душу допитливо і серйозно, ніби запитували: хто я, чого варта?—

і чи не знаю я щось часом про їхніх тата або маму...

Діткам по 8—10 років. Вони круглі сироти, а деякі—сироти при живих батьках. Страшно навіть подумати, скільки горя, знущань і мук вони вже зазнали! За що ж, за які гріхи прирекли їхні душі себе на такі страждання?!

Андрійко З. (8 років)—мати п'яниця, позбавлена материнських прав, перебуває у розшуку. Батька немає.

Ваня І. (9 років)—батько вбив матір на очах усієї родини, зараз відбуває покарання. Від своїх трьох дітей відмовився.

Толя М. (10 років)—мати вбила батька, який пив і знущався над дітьми. В тюрмі захворіла на шизофренію.

Оленка С. (10 років)—батьки

поїхали до Москви і не повернулися. Перебувають у розшуку. Зосталося четверо дітей.

І така історія майже в кожного із 430 дітей Бучанської середньої школи-інтернату для сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків.

Неділя. Обідня пора. Вихованці Олени Георгіївни Якименко (2 "А" клас) займаються... чим би ви думали?—(нізачо не здогадається!)—вишиванням. Навіть хлопчики зосереджено сопуть над цим "дівочим" заняттям. І ви побачили б, з якою майстерністю вишиті ті серветки!..

Олена Георгіївна (колишній вихователь Ворзельського дитячого кардіологічного санаторію) вишивати не вмila. Закінчила курси, щоб навчати дітей. Бо знала, адже це так заспокоює психіку. Дітки ж приходять до інтернату різні: і знервовані, і за-

лякані. Є й такі, які за рік ледве опановують по 2—3 літери. Уявіть, якою любов'ю, теплом треба оточити цю дитину, щоб вона відкрила свою душу, і яке для цього потрібне терпіння...

—Ви бачили наших новачків: змучені, худі—аж зелені,—говорить сумно вихователька.—У те, про що розповідають, страшно повірити. Пережили і холод, і голод, не той, післявоєнний, коли мати останній шматок віддавала дитині. Їхні матері забирали в них цей шматок із рота або посилали збирати в смітті покидьки чи просити милостиню по електричках. Наші діти знають ціну хлібові: не топчуть і не розкидають. Хто не з'їв—несе в групу. І ще є в нас золо-

них одяг імпортний і виміняти на пляшку... Страшно.

А взагалі погляди сирітських очей витримати неможливо. Здається, то дивиться на тебе сама душа. Ще довго вони супроводжували мене потім і в інтернаті, і навіть уві сні. Хоча цей інтернат зовсім не схожий на сирітський притулок. Ніби це одна велика домівка після ремонту: вибілено, пофарбовано, чисто і затишно, навіть аж урочисто. Батько мій колись казав: як у церкві.

У дитячому садочку—імпортна сантехніка, білі меблі, всюди квіти, двоповерхові ліжечка, з яких, мов ті ластів'ята з гнізда, виглядають скуповлені голівки...

те правило: все найсмачніше—для новачка. Дивись, через пару тижнів і ожило дитя: щічки зарожевілися, оченята заблищали.

А потім була тиха година. І вихователі по черзі ділилися своїми проблемами. У школі не вистачає методичної та наочної літератури—дорога вона зараз, не докупилася. (А дитині, приміром, треба розповісти, що таке "зоопарк", бо дехто каже—це коли базар і всі говорять голосно). Із взуттям катастрофічне становище—ні в чому на вулицю вийти. Дивіться он, чобітки "їсти" просять...

—Діти сумують за своїм домом,—розповідає вихователька В.А.Осадчук.—Хоча ті батьки й доброго слова не варті, а все ж рідні. Якось до Ганусі приходила баба, така п'яна, ледь на ногах трималася—то онучка її за двері випхала. А прийшла наступного дня твереза—дитина так її цілувала і обнімала!

Проте здебільшого ніхто до них ніколи не приходив: ні батьки, ні родичі. Нікому вони не потрібні. А якщо й забирають на свята чи вихідні, то, як правило, щоб зняти з

інтернат п'ять років тому. Здається, іржа доїдала труби, грибок—дерев'яну підлогу, стеля падала, а в ідальні бігали пацюки. Словом, новий директор одержав лише стіни і вжахнувся, побачивши геть усе в заведбаному стані. І директор зрозумів: починати треба із капітального ремонту.

Але за які кошти? Обласний бюджет ледь животіє, на інтернат виділяють на місяць 10 мільярдів—цього вистачає лише на харчування дітей і зарплату для вихователів. На одяг і взуття грошей немає, який тут капітальний ремонт? Це був тупик.

Ну, а далі починається казка чи, як Михайло Петрович каже, фантастика. Півтора роки тому в долі сирітського притулку з'явилася найголовніша дійова особа—Віктор Андрійович Ющенко, Голова Правління Національного банку України. А я собі думаю, нічого випадкового в нашому житті не буває. І цілком закономірно, що вони зустрілися: дві сильні особистості—Віктор Андрійович Ющенко, людина, глибину якої не виміряти—дна не видно, і Михайло Петрович Наконечний—ентузіаст, щедрість серця якого безмежна. Зустрілися, щоб подвоїти зусилля і творити добро.

Відразу після знайомства Голова Правління разом зі своїми заступни-

Фортуна—в образі Національного банку України

Ті дитячі очі були поруч зі мною і тоді, коли я розмовляла з директором інтернату Михайлом Петровичем Наконечним. Директор на той час був нібито й у відпустці, але шодня... на роботі.

Михайло Петрович, про якого нині ходять легенди, прийняв цей

ками і директорами департаментів був у гостях у сиріт. Планували заїхати на півгодини, а пробули півдня. Віктор Андрійович обійшов увесь інтернат: дитячий садок, шкільні класи, зазирнув до кожної кімнати, скуштував у ідальні борщу з пампушками. А потім кілька годин вислуховував директора і виніс свій вердикт: треба передусім надійно забезпечити будинок теплом, електроенергією і водою. Слова не були кинути на вітер—це не в правилах Віктора Андрійовича.

І почалася велика реконструкція. В інтернаті капітально відремонтували кухню, підсобні приміщення, їдальню, змонтували технологічне кухонне обладнання, завезене з Німеччини. На території школи оновили інженерно-технічні комунікації: теплотрасу, електро- і каналізаційну мережі. Побудували шкільну майстерню, замінили у пральні підлогу, зробили багато чого іншого. Всього і не перелічиш. На будівельно-монтажні роботи Національний банк України виділив 68,7 (!) мільярда карбованців.

Крім цього, школі-інтернату передали дві машини "УАЗ" і "РАФ", усе необхідне для побутових кімнат, меблі, 10 нових магнітофонів "Весна", обладнали комп'ютерний клас. А до Дня Світлого Христового Воскресіння за особистою ініціативою Віктора Андрійовича Юценка дітям було передано різноманітних продуктів харчування на мільярд карбованців!

Справді, обсяг роботи просто грандіозний. Але не менш грандіозні й плани, якими ділиться директор.

— Найголовніше завдання для нас сьогодні — створити ґрунтовну навчально-виробничу базу, адже школа має профіль трудового нав-

чання. За допомогою Національного банку ми будемо тепличне господарство, виробничі майстерні, де розмістяться швейний і цех із виготовлення взуття. Щоб діти не росли білоручками й не чекали, поки хтось дасть, а вміли щось виготовити самі й мали б якийсь стартовий капітал. Хоча ми своїм вихованцям, якщо вони продовжують навчання, даємо й "придане": одяг, взуття, постільну білизну, посуд, а якщо працюють, то ще й меблі.

Тож коли все заплановане з Віктором Андрійовичем здійсниться, це буде щось небачене. Жоден інтернат області не одержує такої величезної цільової безкорисливої допомоги.

Але це, виявляється, ще не все. Випускників школи чекають у Черкаському фінансово-економічному коледжі (навчальна база Національного банку), де вони будуть на повному утриманні і з гарантією працевлаштування. Екскурсія туди вже відбулася. Вихованців радо, тепло зустрічали, все показали, розказали, подарували комп'ютери, телевізори...

***

Я слухала і думала: ну чом не казка? Справді, фортуна повернулася до інтернату в образі Національного банку. Але де ж інші? Колись серед почесних шефів інтернату була Чорнобильська атомна. Тепер колишні шефи забули дорогу до Бучі. Хоча більшість дітей тут — із зони, ураженої Чорнобилем.

Напередодні Нового року відбувалися вибори до Верховної Ради України по Ірпінському виборчому округу. До другого туру вийшли два кандидати у народні депутати. Один із них, обраний пізніше депутатом, із новорічними подарунками об'їхав усі школи округу, а сирітський інтернат обминув. Він же голосів на виборах не додасть...

Закордон нам допоможе?

Так що ж виходить? Держава наша бідна і квола, по суті, ніякого соціального захисту ні багатодітним сім'ям, ні сиротам не гарантує. І якщо не трапиться такий добрий чарівник, як Національний банк, то залишається сподіватися хіба що на закордон?

— А що ви пропонуєте? — запитанням на запитання відповідає директор. — Коли тільки на оздоровлення дітей влітку потрібно 50—60 мільярдів карбованців. Добре, хоч німці із Веймара запрошують до себе 40 чоловік, стільки ж поїде до Італії та Іспанії. Всі наші діти вже побували за кордоном, а дехто — і двічі, і тричі. В Іспанії протягом року живе і навчається 10 дітей. Одержуємо гуманітарну допомогу: одяг, взуття.

— А вас не лякає, що діти втрачають ґрунт під ногами? Зараз іде таке

масове засилля західної культури, релігії. Вони, маленькі, як губка, в себе це убирають. А як же виховання почуття патріотизму, любові до Батьківщини? Чи не вийде у нас, як у тій притчі про молодого жайворонка, який, слухаючи розповіді батька про свій славний родовід, тихенько літав на землю, обмінював по пір'їні на земляних черв'яків і насолоджувався ними. Але одного разу,

розправивши крила, зрозумів, що не може злетіти в небо.

— Так, проблема велика: знецінюються моральні підвалини державності, уявлення про власні сили, про гарантію держави щодо соціального захисту дітей. Але буду відвертим: якби інтернат жив лише за рахунок держави, то наші вихованці досі ходили б в однакових синіх вельветових костюмчиках і бантах у горошок. Це було принизливо. І коли з'явилася можливість одягти дітей у пристойні (нехай навіть із пакетів гуманітарної допомоги) речі, вони відчули себе повноцінними людьми і не вирізняються серед домашніх дітей. Із-за кордону наші вихованці приїжджають зовсім іншими, змінюються їхні стосунки з товаришами, дорослими. Адже живуть вони там у сім'ях, оточені увагою і турботою. Я вам більше скажу, навіть діти, хворі на енурез, повертаються здоровими, настільки благодатний психологічний вплив сімейної атмосфери. До того ж часто дитину там ще й на всі пори року одягнуть...

А я мрію хоча б про кілька медичних апаратів "Електросон", які вкрай потрібні таким дітям. Але коштують вони дорого: 130 мільйонів. А щодо національної культури... — продовжує директор. — Ви знаєте, як діти танцюють, співають? На міжнародному конкурсі слов'янсь-

ких сирітських закладів ми завоювали усі призи. Упевнений: виростуть наші діти патріотами.

Я слухала Михайла Петровича і почувала себе поряд із ним спокійно і надійно. Мабуть, як і всі діти, які ростуть під його крилом.

Жайворонки в небі...

Уже біля воріт інтернату під дощем зустріла зграйку хлопчаків, у яких були повні пазухи (у дитинстві колись так носили яблука з колгоспного саду) книжок у червоних палітурках.

— Хлопчики, що це ви несете?

— А це книжки з бібліотеки.

Читає один по складах:

— Ми-хай-ло Стель-мах.

Раптом одна з книжок із пазухи найбільш жвавого шубовств у калюжу.

— Ой! — злякався. — Я й сам тільки що впав. Ось штани замочив і в чобітки набрав.

— То біжи швиденько (ледь не сказала: "додому", але чомусь стрималася)... до інтернату та перевдягнися в сухе.

— Та я ось скоро до Іспанії поїду, скажу, нехай нові джинси дадуть і чобітки.

— Я дивлюся, ви всі в імпортному одязі...

— Ага, — почав мало не розлягатися той говіркий з очима, як у цигана. — Оця курточка — з Німеччини, а джинси — з Італії, а футболка, — задирє свєтра, — американська.

— А як же ви там спілкуєтесь, за кордоном?

— Ми слова вчимо, я вже знаю: "данке шон" — спасибі, "гутен морген" — доброго ранку.

— А в інтернаті тобі подобається?

— Подобається.

— А додому хочеш?

— Хочу.

— Де ж ти живеш?

Мовчить. Хлопчики хором:

— А в нього немає дому. І батьків немає.

— Ну, добре, біжіть. До побачення.

А сама собі думаю: ні, якщо наші діти читають Стельмаха, якщо хочуть додому, навіть не маючи його, — буде все гаразд. Злетять наші жайворонки в небо, зміцніють — і злетять.

Озираюся. Діти стоять і дивляться мені вслід. Ні, не діти — маленькі люди, в очах яких віддзеркалюється душа.

А дощ собі йшов і йшов, теплий, квітневий. Тільки чомусь краплі його були солоними...

Дослідження

Нумізматична колекція
Національного музею
історії УкраїниКременецький період
збірки

Музеї виростають, як правило, з приватних колекцій. Нумізматична збірка мінцкабінету* Київського університету Святого Володимира (з неї бере початок колекція Національного музею історії України) своїм походженням завдячує останньому королю Польщі Станіславу-Августу Понятовському (1764 — 1795 рр.). Маючи славу мецената і покровителя мистецтв, Станіслав-Август володів найбільшою на той час у Польщі збіркою монет і медалей. Після зречення і смерті короля колекція перейшла до його спадкоємців і була поділена ними на дві частини. Більшу частину успадкував небіж Станіслава-Августа, меншу 1804 року виставили на аукціоні, і її викупив відомий польський учений і громадський діяч Тадеуш Чацький, тодішній візитатор (інспектор) училищ Київської, Подільської і Волинської губерній. За ініціативою Чацького 1805 року в місті Кременці тодішньої Волинської губернії (нині — Тернопільська область) була заснована гімназія, згодом перейменована на лицей. Чацький прагнув створити у цій гімназії наукову базу на рівні університетської, і це йому вдалося. Куплену нумізматичну колекцію новий власник передає до гімназії, і на її базі тут починає діяти кабінет монет і медалей.

У згаданій колекції були справжні раритети — як-от золоті медалі часів

Основною нумізматичної колекції новоствореного Київського університету стала збірка закритого 1831 року Кременецького ліцею

польського короля Станіслава-Августа із зображенням королів Польщі. Виготовлені вони були на Варшавсь-

Останній король Польщі Станіслав-Август Понятовський (1764 — 1795 рр.)
Зображення на польській медальї
(близько 1791 року).

кому монетному двору на початку 1790-х років на замовлення самого короля, який волів у такий спосіб увічнити пам'ять про своїх попередників на польському престолі.

Медалі були розтиражовані в різних металах — залізі, бронзі, сріблі, золоті. Але завдяки примхам долі збірка золотих медалей, що існує у світі, опинилася 1837 року в Києві й нині прикрашає колекцію Національного музею історії України. У 1794 році її за-

Борис Борисович
Гарбуз

народився 1945 року в місті Києві. 1964 року закінчив Київський технікум радіоелектроніки, а 1978-го — факультет романо-германської філології Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. З грудня 1978 року працює в Музеї історичних коштовностей України (філіал Національного музею історії України) на посаді завідувача відділу нумізматики (з березня 1995 року відділ нумізматики функціонує у центральному приміщенні НМІУ). Автор близько 10 публікацій із питань античної і середньовічної нумізматики та історії формування нумізматичних колекцій України. Пише кандидатську дисертацію на тему «Нумізматичні дослідження в Україні (музейні та наукові центри у XIX — XX ст.)».

Медалі із портретними зображеннями королів Польщі. Золото. Кінець XVIII століття. Із фондів Національного музею історії України (НМІУ). Діаметр — 45 мм.

грозувала загибель, хоча й виправдана благородною метою. У Польщі спалахнуло повстання проти російського поневолення під керівництвом Тадеуша Костюшка, і народ почав збирати кошти на війсьکو. Сам король подав приклад щедрості, віддавши на загальну справу велику кількість речей із дорожніх металів, у тому числі 20 золотих «королівських» медалей. Усі вони мали бути переплавлені і такі пішли б у вогонь, але золоту серію, образно кажучи, вихопив із полум'я, викупивши її, директор королівської канцелярії М.Бадені. Пізніше його син подарував 20 меда-

Національний музей історії України володіє єдиною у світі золотою серією медалей із портретними зображеннями королів Польщі

лей Кременецької гімназії, звідки через Вільно вони потрапили до Києва. Ми володіємо справжнім раритетом, бо навіть у польських музеях зберігаються лише бронзові, залізні та срібні серії, та й петербурзький Ермітаж може похвалитися лише срібною серією.

Невідомо, з якої причини, але у 1828 році Кременецьку нумізматичну колекцію, що налічувала на той час близько 19000 екземплярів, було перевезено до Віленського університету, який уже мав свою невелику збірку монет. Польські заворушення 1830 — 1831 років призвели до закриття Кременецького ліцею і Віленського університету.

У 1834 році засновується університет у Києві, і сюди з Кременця та Вільно передаються майно, бібліотека і колекції ліквідованих нав-

чальних закладів. До Києва транспортуються також невеликі монетні збірки віленських Духовної і Медичної академій. Як свідчать архівні документи, у 1837 році з Вільно до Києва перший завідувач майбутнього університетського мінцкабінету П.Ярковський перевозить «у трьох луб'яних скринях» близько 23000 монет і медалей. Кременецька доба цієї нумізматичної колекції закінчилася, почалася її київська доба.

Створення мінцкабінету
Київського університету

Спочатку колекція входила до складу університетської бібліотеки, а згодом, у 1838 році, дістала статус мінцкабінету. З перших років свого існування мінцкабінет стає науково-музейним осередком, куди за розпорядженням київського генерал-губернатора надходять монетні знахідки з території усього Південно-Західного краю, себто Київської, Волинської та Подільської губерній. Потрапляють сюди знахідки і з теренів Катеринославської, Чернігівської та інших губерній.

На той час існувало інше, відмінне від сучасного, розуміння скарбу. Скарби, що надходили до мінцкабінету, розглядалися його співробітниками, з-поміж монет відбиралися окремі екземпляри, що могли б доповнити кабінетні колекції, а решту часто повертали знахідникам. Такий підхід до справи пояснювався тим, що тоді в історичній науці ще не утвердилася сучасна концепція скарбу як незамінно-

Талар 1641 року. Срібло. Річ Посполита.
Владислав IV (1632 — 1648 рр.).
Із фондів НМІУ.
Діаметр — 41 мм.

го, достовірного історичного джерела, себто як неподільного цілого, цінність якого для науки полягає не у вартості його монет (хоча це теж важливо), а в самому його складі. Втрата лише однієї монети може суттєво позначитися на датуванні і витлумаченні скарбу, загалом на його значенні як моментального відбитка грошового обігу тієї чи іншої доби.

Але хоч як там було, однак збірка київського мінцкабінету безперервно поповнювалася новими знахідками. Коли ним керував перший завідувач П.Ярковський (із 1835 по 1845 рік), до мінцкабінету надійшло близько 2000 монет. Найчастіше знаходили скарби монет, які ще порівняно недавно, у XVI — XVII століттях, обслуговували грошовий обіг на землях Правобережної України. Ці скарби, що налічували іноді по кілька тисяч екземплярів, рясніли монетами Німецької (Священної Римської) імперії, Голландської республіки, Нідерландів під владою Іспанії, монетами Данії, Іспанії, Пруссії та прибалтійських володінь Швеції.

У 1841 році Ярковський придбав для мінцкабінету перші монетні зливки — гривні новгородського типу, що походять зі скарбу, знайденого 1840 року в селі Жулянах.

Траплялися часом і знахідки монет античних часів. У 1845 році в селі Грабовиці Брацлавського повіту було знайдено скарб срібних римських монет кінця I століття до нашої ери — III століття нашої ери, який свідчив про зв'язки місцевих племен із великою імперією. З 80-ти монет цього скарбу у збірці мінцкабінету залишилося 19.

Скарб
західноєвропейських
монет.
Із фондів НМІУ.

Срібні римські монети.
Із фондів НМІУ.

Рекордним за кількістю слід вважати скарб джучидських монет, карбованих у 1320 — 1338 роках, що надійшов до мінцкабінету в 1853 році з Олександрівського повіту Катеринославської губернії. Він налічував майже 14000 монет, із яких у університетській колекції

Мінцкабінет університету — перший у Києві загальнодоступний музей

залишили 77. Поповнювали її і знахідки в самому Києві. Так, 1853 року до мінцкабінету надійшов скарб, знайдений під час планування майланчика під "присутственим місцем" (нині — трикутник будівель між площами Богдана Хмельницького і Михайлівською). Складався він із 61-ї монети і 6-ти монетних зливків — гривень.

Збірка поповнювалася не лише за рахунок скарбів. Внаслідок державної антипольської і антикатолицької політики було ліквідовано кілька навчальних закладів у Південно-Західному краї. Ще у 1834 році до Києва надходить збірка Уманського базиліанського училища (386 екземплярів), 1839 року — збірки Луцької гімназії (239 екземплярів) і Теофіпольського повітового

дворянського училища (639 екземплярів).

Влада постійно опікувалася університетською колекцією. Так, у 1850 році за поданням Міністерства фінансів Микола I наказав передати в дарунок київському мінцкабінету 296 російських монет, починаючи від доби Петра I. Серед них — раритетні монети, що карбувалися упродовж 1828 — 1845 років із уральської платини за оригінальною технологією.

1843 року збірка університетського мінцкабінету була перевезена до новобудованого будинку університету (у так званий червоний корпус по вулиці Володимирській) і розташована у кімнаті №21 на третьому поверсі. Частина монет зайняла місце у вітринах — кожна зі своїм інвентарним номером в окремому дерев'яному лоточку. У 1844 році в мінцкабінеті розгортається нумізматична експозиція, що налічувала близько 4-х тисяч монет і медалей. Із 1842 року кабінет становив частину університетського Музею краєвих мистецтв і старожитностей. Починаючи з 1848-го, експозиція мінцкабінету була щочетверга відкрита для публіки, і, таким чином, саме його слід вважати першим у Києві загальнодоступним музеєм.

Вагомим придбанням кабінету стали монети з ніжинського скарбу давньоруських срібляників, карбованих наприкінці X — на початку XI століття ("Вісник НБУ" вже розповідав про

нього у статті М.Котляра "Монети Київської Русі"). З відкриттям цього скарбу закінчився перший період осмислення і систематизації найдавніших руських монет.

Забігаючи наперед, зауважимо, що 1876 року ще один скарб срібляників було знайдено у Києві на Вознесенському узвозі (тепер — вулиця Смирнова-Ласточкина). Доля цього скарбу була далеко не такою щасливою, як ніжинського. З його монет, яких, за припущенням, було близько 120, не збереглося і половини. 4 із них, змінивши кількох господарів, надійшли у 1882 році до мінцкабінету від київського колекціонера С.В.Боділевського і зберігаються нині у Національному музеї історії України.

У 1850-х роках, як і раніше, багато монет кабінет закуповував у приватних

Оболонський скарб бронзових монет Римської імперії III-IV століть — найдавніша з відомих науці датованих речових пам'яток, які свідчать про існування поселення на території сучасного Києва

осіб. Записи в інвентарних книгах свідчать про те, що у 1853 — 1855 роках із мінцкабінетом співробітничав і продав йому монети відомий караїмський письменник А.С.Фіркович. Зокрема, він продав близько 30 монет Венетії, Пантікалея та Ольвії. Серед цікавих надбань цього періоду варто також назвати тетрадрахму автономного карбування міста Амфіполія (410 — початок IV століття до нашої ери) із зображенням Аполлона, золотий квінарії міста Вімінація (імператор Галлієн, 251 рік нашої ери), 7 гривень нагородського типу зі скарбу із села Глібовки.

1859 року було прийнято урядове розпорядження відправляти усі знайде-

Срібляник Володимира Великого з ніжинського скарбу. Із фондів НМІУ.
Діаметр — 27 мм.

Тетрадрахма м.Амфіполія (410 — поч. IV ст. до н.е.) та інші давньогрецькі монети.
Із фондів НМІУ. Натуральний розмір.

ні на території Російської імперії скарби на розгляд Імператорської Археологічної комісії у Санкт-Петербурзі. Приплив монетних знахідок до київського мінцкабінету зменшився, хоча і не вичерпався повністю. Для українських скарбів ця державна ухвала стала погребельною. Хоча і титулована "імператорською", археологічна комісія помилково уявляла свої завдання стосовно скарбів, позаяк її члени не розуміли скарб як незмінне і неподільне історичне джерело. Відтак знахідки, що надходили на розгляд комісії, нерідко розбивалися на частини, розпорошувалися по різних музейних збірках, скарби з однієї місцевості перемішувалися і поєднувалися в неймовірних комбінаціях. Часто у документах Археологічної комісії можна прочитати запис: "Монети передані на слав". Вічним докором бездарній діяльності цієї комісії залишається сумна доля знайденого в Ніжині 1873 року великого скарбу римських денаріїв, що так і не дістав задовільної публікації.

Лише незначна частина монетних знахідок того часу повернулася із Петербурга до мінцкабінету Київського університету або потрапила туди, минаючи Археологічну комісію. Тут можна згадати оболонський скарб 1876 року бронзових монет Римської імперії III — IV століть. Він становить неабиякий інтерес для історії Києва, позаяк є найдавнішою з відомих науці датованою речовою пам'яткою, що свідчить про існування у III—IV століттях якогось поселення на близькій до майбутнього Києва території та про торговельні зв'язки цієї території із Римською імперією.

Антонович і "золота доба" мінцкабінету

"Золотою добою" мінцкабінету називає відомий київський колекціонер К.Болсуновський період із 1872 по 1906 рік, коли його завідувачем був професор Володимир Боніфатійович Антонович — відомий учений і діяч культури в Україні кінця минулого століття, історик, археолог, етнограф, ар-

хеолог, геральдист. Він завідував двома музеями — нумізматичним та археологічним, був головним редактором Тимчасової комісії із розгляду давніх актів у Києві, деканом історико-археологічного факультету Київського університету. Серед його учнів — відомий український історик і перший Президент України Михайло Грушевський.

У своєму нарисі К.Болсуновський стверджує (і, мабуть, беззастовно), що Антонович, власне, створив мінцкабінет. Адже на той час у кабінеті не було багатьох російських, римських, ві-

Найдовше — 34 роки — мінцкабінетом університету завідував Володимир Антонович. За цей час колекція збільшилася удвоє і на 1906 рік становила близько 60 тисяч монет та медалей

зантійських, східних та європейських монет (а випадкові екземпляри не давали уявлення про їхнє багатство), не мав мінцкабінет і монет грецьких колоній по берегах Чорного моря тощо.

Антонович завідував кабінетом понад 30 років, із 1872 по 1906 рік. За цей час колекція збільшилася удвоє і в 1906 році налічувала близько 60000 екземплярів. Серед цікавих придбань тих років відзначимо велику колекцію — 1500 екземплярів — колишнього професора Волинського ліцею Ульдинського, що помер у 1876 році, як сказано в архівному документі, "безпотошно". Тут були медалі, монети, здебільшого римські античні, а також польські. Крім згаданого вище оболонського скарбу і надходжень із київського скарбу срібляників, слід назвати також гвоздовський скарб (10 срібних гривень київського типу), придбання золотого візантійського соліда Василія I і Костянтина VIII (868 — 869 роки), знайденого на Бессарабії у 1876 році під час земляних робіт, скарб 1876 року із села Мишоловка під Києвом (11 срібних гривень і срібні бляхи від паска).

Антоновичу вдалося поповнити і впорядкувати усі розділи колекції. Він залишив кілька праць із нумізматики, і серед них — кабінетні каталоги монет античної Греції, Римської республіки та Римської імперії. Для поповнення збірок Антонович замовляв монети у різних закордонних фірм. Із кінця 1880-х і упродовж 1890-х років тісні ділові стосунки мінцкабінет підтримував із повітовим містечком Бердичевом. Там, біля базару, мешкали євреї-мінняїли, до рук яких із усіх усюд стікалося давнє монетне золото і срібло.

18 пудів монет із лаврського скарбу

Окремо варто сказати про знаменитий лаврський скарб кінця минулого століття. У 1898 році під час ремонту підлоги на хорах Успенського собору Києво-Печерської лаври було виявлено схованку, що містила величезну кількість монет загальною вагою близько 18 пудів. Можливо, це була монастирська казна, що накопичувалася упродовж XVI — XVII століть (за іншою версією — частина військової каси гетьмана Мазепи).

Лаврський скарб вражає своїми розмірами. У кількох великих олов'яних флягах і дерев'яній діжці містилося більше 1.5 пуда золотих і 16.5 пуда срібних монет. Історичні джерела свідчать, що всі ці багатства були заховані у неспокійні роки початку XVIII століття. Догляд за скарбом довірили кільком особам, котрі час від часу перевіряли його схоронність. Проте якось чиним після останньої перевірки 1758 року про нього в монастирі геть забули — майже на півтора століття.

Завідувач мінцкабінету Київського університету (1872 — 1906 рр.) професор Володимир Антонович.

Vladimir Antonovich

Монети лавського скарбу 1898 року.
Роком пізніше вивезені до Санкт-Петербурзького Ермітажу.

Як не опиралося керівництво Лаври вимогам, що надходили із Санкт-Петербурга, але врешті-решт змушене було віддати цей найбільший із досі знайдених в Україні скарбів Ермітажу. Як компенсацію із коштів Міністерства двору монастирю було сплачено досить символічну суму — 65 тисяч рублів. У 1899 році хранитель ермітажної нумізматики О.К.Марков перевіз лавський скарб до Санкт-Петербурга у повному складі, а саме: 6198 золотих монет і медалей та 9890 срібних монет, майже виключно таларів.

Скарб мав не лише матеріальну, але й величезну наукову цінність. Рідкісними його монетами, зібраними воедино у такій кількості, міг би пишатися будь-який провідний європейський музей. Монети значно збагатили ермітажну колекцію. Перед Ермітажем, писав відомий радянський нумізмат І.Г.Спаський, відкрилися абсолютно нові можливості. Ермітажні збірки монет багатьох держав Європи отримали величезне поповнення золотом і таларями. У цьому скарбі, наприклад, були також «салтані» — турецькі золоті монети. Антична збірка Ермітажу попов-

док золотих римських медальйонів на території України. Зі скарбу до ермітажної збірки медалей надійшла також унікальна золота медаль на честь князя

Хоча в Києві були всі умови для збереження та наукового вивчення лавського скарбу, тодішня влада майже силоміць забрала його до петербурзького Ермітажу

Костянтина Острозького, яка до того була взагалі невідома.

Велике поповнення отримала і збірка монет Росії. Це були близько 259 ефимків — контрмаркованих у 1655 році в Москві таларів багатьох держав Європи. Аби правильно оцінити це поповнення, уточнимо, що до 1899 року в Ермітажі налічувалося лише близько 50 ефимків. Завдяки лавському скарбу ермітажна збірка ефимків не має собі рівних. Ясно, що ніякої нагальної потреби вивозити лавський скарб до Санкт-Петербурга не було. Адже, як бачимо, в Києві на той час існували усі умови для його збереження і наукового вивчення, бо в нашому місті продовжував успішно функціонувати університетський мініскабінет.

Тридцятиріччя мандрів і поневірянь

Скрутні часи для мініскабінету розпочалися з осені 1915 року. З огляду на небезпеку окупації Києва німцями університетську колекцію упаковують у скрині і відправляють до Саратова. Евакуація проводилася поспіхом, частина монет зі скарбів при цьому була переміщена і втратила свою атрибуцію. До Києва колекція повернулася 1916

року, але згодом їй довелося ще не раз мандрувати містом.

Наприкінці 1924 року правління Всеукраїнської академії наук (ВУАН) вирішило передати збірку мініскабінету Всеукраїнському археологічному комітетові (ВУАК), аби згодом розмістити її у Мистецькому музеї при ВУАН (особняк Ханенків, нині — Музей західного та східного мистецтва на вулиці Терещенківській). У січні 1925 року для передачі колекції була створена комісія. Записи в щоденнику приймання свідчать, що буремні роки і тут залишили свій слід. Приступивши до роботи, комісія застала у приміщеннях мініскабінету в університеті вельми сумну картину: "... В залі — розбиті вітрини; відкриті монети в безладді присипані тирсою, деякі з вітрин порожні, в інших — монети в хаотичному стані; ящики відкриті з упакованими монетами, деякі ящики забиті, інші — порожні...".

1927 року колекція була переведена з будинку університету до головного приміщення ВУАН по вулиці Короленка, 54 (зараз — Володимирська), а не до Музею мистецтв, як передбачалося перед тим. Проте документи свідчать, що керівництво ВУАН не полишало думку створити на основі цієї колекції самостійний Музей нумізматики. Відтоді минуло майже 70 років. Нумізматику музею в Україні, як знаємо, досі немає, і коли то буде...

Невдовзі на колекцію мініскабінету чекала нова подорож — улітку 1931 року її перевозять до Лаври, де розміщують у корпусі №4. Це було цілком логічно: адже саме тут, у Лаврі, ще з 1926 року, вже діяла один із підрозділів Музейного містечка "секція нумізматики", яку з 1927 по 1933 рік очолював відомий український нумізмат В.Шугаєвський. З якою ж монетною збіркою працювала ця секція? Досі ми простежували історію лише однієї музейної колекції Києва — університетського мініскабінету. Проте в перші десятиліття XX століття в нашому місті існувало ще дві музейні збірки. Одна з них, що налічувала більше 15000 екземплярів, належала Церковно-археологічному музею, створеному 1872 року при Київській духовній академії. Ця збірка складалася із суто музейної колекції (7500 екземплярів) і колекції, що її подарував Духовній академії відомий київський колекціонер М.Леопардов (7500 екземплярів). Серед раритетів збірки Духовної академії можна назвати хоча б дивовижні золоті монетоподібні зливки вагою від 80 до 164 грамів із так званої Перської контрибуції, що її отримала Росія за Туркманчайською мирною угодою 1828 року.

Історія Церковного музею заслуговує окремої розмови, ми ж тут обмежимося її радянським періодом. По рево-

Монетоподібний золотий перський злинок (аверс і реверс). Із фондів НМІУ.
Діаметр — 38 мм.

люції Духовну академію було ліквідовано, її музейна колекція зберігалася в приміщенні Братського монастиря на Подолі. Зберігалася — і... систематично розкрадалася. Коли через деякий час усе майно Академії було передано до Лавського музею культів і побуту (з 1926 року — Всеукраїнське музейне

Крім колекції мініскабінету, на початку XX століття в Києві існували ще дві музейні збірки монет — Церковно-археологічного музею та Київського художньо-промислового і наукового музею

містечко), нові хранителі недорахувалися 600(!) золотих монет.

Секція нумізматики в Лаврі була не лише місцем зберігання. Сюди надходили на розгляд монетні знахідки, колекції ліквідованих музеїв, дарунки, проводилися закупівлі. Ще в 1920-х роках сюди надійшов великий скарб із Китаєва (тоді — передмістя Києва), очевидно, схований там, на думку В.Шугаєвського, лавськими ченцями при закритті Лаври. Пізніше, у 1936 році, до секції нумізматики надійшла колекція ліквідованого Ніжинського музею. Наприкінці 1920-х років саме секція нумізматики Музейного містечка Лаври розглядалася як ядро майбутнього нумізматики музею України.

Існувала в Києві ще одна нумізматики збірка — Всеукраїнського державного історичного музею, котрий до революції іменувався Київським художньо-промисловим і науковим музеєм імператора Миколи Олександровича. Цей заклад — попередник Національного музею історії України. Наприкінці минулого століття турботами Товариства аматорів старожитностей і мистец-

тва, заснованого 1897 року, було розпочато збір експонатів для майбутнього міського загальнодоступного музею. У серпні 1899 року відбулася виставка з нагоди II Всеросійського археологічного з'їзду. Ця дата і є, власне, датою заснування Київського міського музею. У грудні 1904 року відбулося його урочисте відкриття в новозбудованому будинку "з левами" по вулиці Грушевського. Із цієї нагоди пані О.М.Суріна подарувала йому близько 1300 монет і медалей — збірку свого покійного чоловіка, відомого колекціонера В.М.Суріна. Важко переоцінити внесок у колекцію нового музею і київського колекціонера С.В.Боділевського. Він подарував музею три срібляники та один златник князя Володимира. Зауважимо, що златники давньоруського карбування — вкрай рідкісні монети. Досі їх відомо налічити всього 11.

У середині 1930-х років нумізматики збірки університетського мініскабінету, Духовної академії та Київського міського музею зосереджуються на території Лаври. Влада знову повертається до ідеї створення тут єдиного Музею нумізматики, однак і цим задумам не судилося здійснитися.

Архівні документи промовисто свідчать, що період із 1915 по 1945 роки не був сприятливим для розвитку нумізматики у Києві. Евакуації і реєстрації, упаковування і розпакування, переїзди, звірки, втрати і розкрадання — ось і є, власне, за незначними винятками, історія нумізматики колекції Києва за цей час.

Ще одна прикмета радянської доби — репресії проти нумізматів. У 1921 році під арештом перебував тодішній завідувач мініскабінету П.П.Смирнов (подальша доля невідома), на початку 1930-х років було заарештовано відомого нумізмата, експерта нумізматики М.Г.Захаревича-Захарієвського (через півроку помер у в'язниці). Не уникнув тимчасового арешту і сам В.О.Шугаєвський, із 1933 року завіду-

вач нумізматики відділу Центрального історичного музею УРСР.

З початком Вітчизняної війни музейні колекції Києва були частково евакуйовані на схід — до Москви, Уфи та Челябінська. Більша частина нумізматики колекції ЦІМу залишалася в Києві й 1943 року була перевезена до Німеччини, звідки повернулася лише 1947 року. За роки війни збірка Центрального історичного музею зазнала величезних втрат.

Чи буде в Україні нумізматики музей?

1949 року колекцію монет, медалей та орденів колишньої Духовної академії (близько 10000 екземплярів), яка досі перебувала у віданні Києво-Печерського заповідника, передають Центральному історичному музею. Таким чином, на початку 1950-х років усі три великі нумізматики колекції Києва було зосереджено в приміщенні ЦІМу по вулиці Володи-

1915—1945 роки — тридцятиріччя мандрів і поневірянь нумізматики колекції Києва

мирській, 2.

Йшли роки, і колекція ЦІМу збільшувалася за рахунок нових надходжень — скарбів, дарунків, закупівель, передач з інших українських музеїв. На початку 1960-х років було вирішено експонувати предмети ювелірного мистецтва із дорогоцінних металів в окремому музеї. Так, у 1969 році на території Лаври відкрився філіал ЦІМу — Музей історичних коштовностей

Скарб кізківів. V — IV століття до н.е.
Знайдений під час розкопок Ольвії.
Із фондів НМІУ. Натуральний розмір.

18 пудів золотих і срібних монет містив знаменитий лавський скарб 1898 року. Таким багатством міг би пишатися будь-який європейський музей

нилася вельми рідкісним чудовим пізньоримським золотим масивним медальйоном імператорів Констанція II і Константа (середина IV століття), що, можливо, потрапив до Лаври з якогось українського скарбу. Додамо принагідно, що досі відомо лише 6 знахід-

Ефимки зі скарбу, знайденого в с. Пекарі Черкаської області. Із фондів НМІУ. Зменшено в 1,5 раза.

УРСР. Разом із колекцією предметів із золота і срібла сюди була передана майже вся нумізматична збірка ЦМУ — близько 70000 екземплярів. Із часом на її основі у трьох залах музею функціонувала багата нумізматична експозиція, що незмінно привертала увагу численних відвідувачів. У 1970 році в музеї відновлюється відділ нумізмати-

Близько 100 тисяч монет і медалей зосереджено в колекції Національного історичного музею України

ки, який очолив Ю.І.Мурашов. За останні 30 років нумізматична збірка відділу збільшилася до 100000 екземплярів. Серед найцікавіших надходжень за цей період можна назвати скарб кізкінів V — IV століття до нашої ери, знайдений під час розкопок Ольвії, монетно-речовий скарб із села Пекарі Черкаської області, що містив талари XVII століття, на 30-ти з яких — контрмарка російського царя Олексія Михайловича (так звані «ефимки»). Варто згадати і фрагмент унікального золотого римського медальйона вагою 68 грамів — найбільшого зі знайдених дотепер на території України. Він був випущений у 358 році римським імператором Констанцієм II на честь його перемоги у Паннонії над бунтівними племенами придунайських сарматів.

Значною мірою поповнили колекцію конфіскації і добровільно-примусові «дарунки», передані до музею наприкінці 1970-х років у результаті серії сфабрикованих судових процесів у так званих справах «київських нумізматів». Більшу частину цього конфіскаату становили монети країн Азії, Африки, Америки, а також нагороди.

На початку 1980-х років у відділі нумізматики була проведена велика робота щодо систематизації всієї збірки, яка до того лежала без руху, за історико-географічним принципом. Це дало змогу приступити до наукової обробки виокремлених колекцій.

У 1960 — 1970-ті роки з матеріалами нашої колекції працював відомий український дослідник М.Ф.Котляр, який вивчав грошовий обіг на терені

України доби феодалізму. Відділ нумізматики продовжує плідно співпрацювати з фахівцем із античної нумізматики В.О.Анохіним. Колекція музею прислужилася молодому досліднику Г.А.Козубовському в його роботі над історією грошового обігу України XIV — XVI століть.

Наприкінці 1980-х років Музей історичних коштовностей почав організовувати виставки своїх колекцій за кордоном. Медалі з нашої збірки змогли побачити в Югославії та Угорщині, античні монети разом зі скіфським золотом побували в Японії, Австрії, Німеччині, Шотландії, Франції, Данії.

У березні 1995 року відділ нумізматики з усіма його фондами переведено до центрального будинку Національного музею історії України по вулиці Володимирській, 2, де він зайняв велике приміщення на третьому поверсі. Ми продовжуємо копітку роботу над систематизацією та впорядкуванням збірки, поставили собі за мету ввести наші нумізматичні колекції до наукового обігу, склавши і опублікувавши ілюстровані каталоги найбільш значущих груп експонатів. Уже складено каталоги монет античної Греції — 1200 екземплярів, таларів Західної Європи — 500 екземплярів, медалей Росії — 150 екземплярів. У перспективі — робота над каталогами монет Римської республіки та Римської імперії, Візантії, Східного халіфату. Колектив відділу нумізматики бачить своє майбутнє у створенні Нумізматичного музею України. Це наша заповітна мрія.

Римський медальйон Констанція II. Золото. 358 рік. Із фондів НМІУ. Діаметр — 55 мм.

З бібліотечних фондів

Рубрику веде Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського — провідний науковий та культурний центр. Добірку підготувала Тетяна Василівна Добко, кандидат історичних наук.

Пропонує найбільша книгозбірня України

Долає Е.Д., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р.Д. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика /Пер. с англ. В.Лукашевича и др.; Под общей ред. В.Лукашевича и М.Ярцева. — СПб.: Санкт-Петербург, «Орестр», 1994. — 496 с.

Багато фундаментальних принципів організації банківської справи дійсні не тільки для США, але й для інших країн. Видання зацікавить тих, хто бере участь у створенні нових фінансових інститутів. У книзі детально розглянуто природу грошей, їхні функції, способи виміру та історію; ринки цінних паперів; аналізується система комерційних банків, їх грошові активи та інвестиції, позики комерційних банків, депозити, кредити, рахунки. Особливо виділено питання щодо небанківських фінансових посередників. Йдеться тут також про теорію і практику монетаристської моделі (зокрема кейнсіанську модель макроекономічної рівноваги). Книга містить глосарій, який допомагає оволодіти новою термінологією з фінансової та банківської діяльності.

Збірник наукових праць. Вип. 1 / Науково-дослідний фінансовий ін-т при Мін-ві фінансів України. — К., 1995. — 124 с.

Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України (створений у червні 1993 року) — перша в Україні наукова установа, що спеціалізується на дослідженнях у галузі фінансів. Серед питань, які порушуються авторами збірника, проблеми державної фінансової підтримки підприємництва, пошуки її форм, методів і ефективності, формування в Україні ринку цінних паперів, валютного регулювання та валютного контролю. Не менш важливими є проблеми фінансових ресурсів держави, шляхів поповнення обігових коштів підприємств, становлення системи місцевих податків та зміцнення фінансів місцевих органів влади, рівень фінансового забезпечення соціальної сфери країни. Приділено увагу світовому досвіду валютного регулювання, а також досвіду соціального фінансування у Федеративній Республіці Німеччині.

Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. — М.: Финансы и статистика, 1995. — 432 с.

Автор розглядає основні категорії і методи фінансового аналізу в умовах ринкової економіки; принципи такого аналізу в умовах інфляції, методи прогнозування можливого банкрутства підприємства. Зокрема тут йдеться про методичку аналізу фінансового стану підприємства, зміст та принципи використання традиційних і нових фінансових інструментів. Детально висвітлено питання оцінки цінних паперів та прийняття рішень щодо фінансових інвестицій, інвестиційних проектів, аналізу ціни та структури капіталу, політики виплати дивідендів, випуску нових цінних паперів. У додатках подано зразки бухгалтерського обліку та річного звіту, фінансові таблиці, а також структура балансу (формат 1), рекомендована четвертою директивою ЄЕС від 25 липня 1978 р. Книга розрахована на бухгалтерів, аудиторів, фінансових менеджерів, науковців та практичних працівників фінансової і банківської систем, а також викладачів, студентів економічних вузів.

Кредитование: Пер. с англ. — К.: Торг.издат. бюро «BNV», 1994. — 384 с.

У книзі акцентується увага на проведенні кредитних операцій. Тут розглядаються питання застави, зокрема така форма, як кредитування, що виникає не тільки при одержанні клієнтами банків різних позик, але й при розміщенні заощаджень у вигляді внесків на різноманітні рахунки. Розповідається, як визначити доцільність тієї чи іншої форми кредитування у конкретному випадку, відповідальність сторін; які послуги пропонує банк клієнту, а також як отримати кредит, кому можна надавати кредит, що робити в разі неповернення платежів, які послуги може надавати банк клієнту залежно від сфери його професійних та особистих інтересів. Дана

книга є перекладом фундаментального англійського підручника, підготовленого Інститутом банківської справи Об'єднаного Королівства. Для неї характерні конкретність та детальність викладу матеріалу.

Лапішко М.Л. Основы финансово-статистического анализа экономических процессов. — Львов: Світ, 1995. — 328 с.

У підручнику розглянуто основні прийоми, методи статистичного та фінансового аналізу результатів господарської діяльності підприємств і організацій. Висвітлено питання збору, обробки, аналізу і графічного зображення економічної інформації. Якими статистичними показниками можна виміряти інфляцію і як врахувати її у фінансово-економічній діяльності? Коли і як застосовувати прості та складні відсотки? У чому суть принципу фінансової еквівалентності? Що таке дисконтування та дисконт? Як обчислити ринкову ціну та прибутковість акцій, облігацій? Що таке анuitет і де він застосовується? На ці та багато інших запитань можна знайти відповідь у підручнику, підготовленому та апробованому в Львівському технікумі банківської справи. Видання розраховане на студентів вищих навчальних закладів, які готуються стати банківськими спеціалістами, бухгалтерами, фінансистами, працівниками інвестиційних компаній, податкових та страхових служб, фондів бірж, а також фахівців цих установ.

Лысенков Ю.М., Соврига Я.В. Операции с ценными бумагами: бухгалтерский учет, налогообложение. — К.: Сільгоспвида, агенція «Прес-центр», 1994. — 94 с.

Мета авторів — найбільш повно висвітлити питання, які виникають у процесі роботи з цінними паперами банківських, фінансово-кредитних установ, інших підприємств та організацій. Окрім бухгалтерських проводок, коментарів нормативних документів з оподаткування, форм статистичної звітності й платіжних доручень, планів балансових та позабалансових рахунків довідник містить приклади умовних операцій, практичний довідковий матеріал з бухгалтерського обліку та оподаткування операцій з цінними паперами. Розділ «Оподаткування операцій із цінними паперами» розроблений на основі діючих нормативних актів за станом на 01.07.1994 року. Видання призначене для бухгалтерів банків, установ, організацій та підприємств усіх форм власності.

Лысенков Ю.М., Фомичева С.Ю. Рынок приватизационных бумаг: деятельность финансовых посредников и банков. — К., 1994. — 171 с.

Пропонована книжка всебічно характеризує діяльність агентів ринку приватизаційних паперів, насамперед інвестиційних фондів і довірчих товариств, містить пакет типових установчих документів, що регламентують діяльність фінансових посередників на цьому ринку. В окремому розділі йдеться про порядок роботи установ банку з приватизаційними паперами. В додатках подано перелік нормативних документів, які регламентують діяльність на ринку приватизаційних паперів; форми ліцензій на право здійснення операцій з приватизаційними паперами та заяв на їх видачу; форми звітності фінансових посередників перед Фондом державного майна України. Видання розраховане передусім на спеціалістів ринку цінних паперів, які мають належну підготовку і зайняті практичною діяльністю у цій сфері.

Настольная книга валютного дилера. — К., 1994. — 218 с.

Це видання може бути практичним посібником і добрим помічником у повсякденній роботі валютних дилерів, а також для всіх, хто цікавиться валютними операціями. Тут у доступній формі подано теоретичні й методичні матеріали з питань валютних курсів (крос-курси, форвард-курси, спот-курси), опціонів, операцій своп, операцій з процентним арбітражем, депозитних сертифікатів, фінансових ф'ючерсів, а також їх практичне застосування. Всі теоретичні положення супроводжуються прикладами й розрахунками, а в додатках є формули простого й складного відсотка, простого дисконту, визначення річного доходу в процентах тощо.

**Інформація за результатами торгів німецькими марками
на Українській міжбанківській валютній біржі
у березні—квітні 1996 року**

Дані в тис. DEM

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
01.03.1996р.	130 500	866.00	866.00	802.00	17
04.03.1996р.	129 400	629.00	198.00	984	19
05.03.1996р.	130 500	850.00	1033.00	136.00	18
06.03.1996р.	130 000	591.00	514.00	853.00	22
07.03.1996р.	129 200	509.00	459.00	595.00	15
11.03.1996р.	129 200	354.00	354.00	367.00	10
12.03.1996р.	128 000	1410.00	267.00	1513.00	21
13.03.1996р.	129 300	748.00	1468.00	121.00	22
14.03.1996р.	129 400	823.00	828.00	823.00	23
15.03.1996р.	129 400	1129.00	1134.00	1129.00	22
18.03.1996р.	129 700	828.00	828.00	820.00	18
19.03.1996р.	129 700	712.00	721.00	712.00	13
20.03.1996р.	129 700	337.00	337.00	525.00	18
21.03.1996р.	126 000	922.00	163.00	2242.00	15
22.03.1996р.	127 000	757.00	1758.00	682.00	18
25.03.1996р.	124 900	1775.00	424.00	3608.00	21
26.03.1996р.	124 900	1170.00	465.00	1170.00	17
27.03.1996р.	126 500	1202.00	1598.00	198.00	21
28.03.1996р.	127 200	904.00	965.00	426.00	17
29.03.1996р.	128 000	1515.00	1674.00	1015.00	15
01.04.1996р.	128 000	423.00	423.00	414.00	21
02.04.1996р.	128 800	1112.00	1232.00	14.00	21
03.04.1996р.	129 000	286.00	891.00	282.00	17
04.04.1996р.	126800	385.00	203.00	719.00	20
05.04.1996р.	127400	642.00	927.00	303.00	21
08.04.1996р.	129500	848.00	993.00	17.00	20
09.04.1996р.	129400	1075.00	1075.00	1247.00	22
10.04.1996р.	127500	286.00	247.00	1692.00	21
11.04.1996р.	126600	595.00	582.00	2196.00	20
12.04.1996р.	125300	719.00	298.00	2224.00	17
16.04.1996р.	123900	633.00	129.00	676.00	18
17.04.1996р.	123400	409.00	172.00	1009.00	14
18.04.1996р.	123400	643.00	1054.00	637.00	18
19.04.1996р.	124200	436.00	503.00	256.00	22
22.04.1996р.	123500	843.00	268.00	1091.00	15
23.04.1996р.	122000	1148.00	487.00	1998.00	18
24.04.1996р.	122400	380.00	512.00	50.00	17
25.04.1996р.	122700	449.00	451.00	445.00	19
26.04.1996р.	121700	569.00	367.00	2306.00	20
29.04.1996р.	121000	902.00	774.00	2808.00	20
30.04.1996р.	121000	894.00	865.00	1536.00	22

**Інформація за результатами торгів доларами США
на Українській міжбанківській валютній біржі
у березні—квітні 1996 року**

Дані в млн. USD

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
01.03.1996р.	189 800	3.81	13.91	1.32	23
04.03.1996р.	190 200	7.37	7.37	0.15	21
05.03.1996р.	190 300	7.49	15.97	7.49	22
06.03.1996р.	190 700	2.29	9.29	1.12	19
07.03.1996р.	190 700	10.41	10.45	10.41	18
11.03.1996р.	191 100	1.64	8.64	1.09	19
12.03.1996р.	190 700	19.82	2.40	20.32	22
13.03.1996р.	190 700	8.91	8.43	9.01	22
14.03.1996р.	190 700	8.86	7.88	8.86	20
15.03.1996р.	189 800	10.52	0.38	14.68	22
18.03.1996р.	189 400	14.94	0.49	15.94	17
19.03.1996р.	189 300	6.56	0.94	7.68	17
20.03.1996р.	188 800	12.81	0.81	13.93	17
21.03.1996р.	187 700	18.68	0.21	18.68	18
22.03.1996р.	187 200	9.05	0.63	9.05	14
25.03.1996р.	187 000	8.96	0.50	11.09	17
26.03.1996р.	186 900	9.40	0.51	9.40	14
27.03.1996р.	186 900	5.22	4.64	5.22	15
28.03.1996р.	186900	7.01	1.51	7.01	21
29.03.1996р.	186 900	8.13	8.09	8.13	22
01.04.1996р.	187500	13.86	13.87	5.65	26
02.04.1996р.	188100	19.56	19.58	1.57	33
03.04.1996р.	188700	11.52	11.93	1.75	30
04.04.1996р.	189100	3.60	7.82	2.10	23
05.04.1996р.	189500	3.00	3.00	1.68	21
08.04.1996р.	189400	6.31	1.54	6.31	16
09.04.1996р.	189800	5.27	5.44	1.85	19
10.04.1996р.	189700	7.35	1.91	11.66	23
11.04.1996р.	189600	13.18	0.87	13.51	17
12.04.1996р.	188700	14.34	0.37	16.64	17
16.04.1996р.	188400	12.93	0.35	12.93	18
17.04.1996р.	187300	25.05	0.15	27.95	22
18.04.1996р.	185800	27.16	0.70	31.78	21
19.04.1996р.	185500	12.36	4.44	12.36	14
22.04.1996р.	185500	5.60	5.55	5.60	16
23.04.1996р.	185500	7.93	7.82	7.93	19
24.04.1996р.	185500	12.83	0.78	12.83	15
25.04.1996р.	185500	1.81	0.98	3.71	15
26.04.1996р.	184200	1.25	1.25	12.53	15
29.04.1996р.	183300	15.00	1.97	16.31	22
30.04.1996р.	183300	1.83	0.28	1.83	16

**Інформація за результатами торгів російськими рублями
на Українській міжбанківській валютній біржі
у березні—квітні 1996 року**

Дані в млн. RUR

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
01.03.1996р.	38.90	9753.00	4350.00	9753.00	19
04.03.1996р.	39.10	8447.00	11194.00	146.00	20
05.03.1996р.	39.30	8548.00	11074.00	865.00	24
06.03.1996р.	39.00	13784.00	8979.00	13784.00	25
07.03.1996р.	38.70	6617.00	6537.00	6617.00	17
11.03.1996р.	39.10	2869.00	10255.00	131.00	16
12.03.1996р.	39.10	8332.00	9786.00	8332.00	22
13.03.1996р.	39.10	10564.00	12922.00	379.00	18
14.03.1996р.	38.50	2684.00	1773.00	6695.00	18
15.03.1996р.	38.50	4821.00	4662.00	4821.00	17
18.03.1996р.	38.50	8086.00	13346.00	8086.00	18
19.03.1996р.	38.50	6897.00	13279.00	6897.00	15
20.03.1996р.	38.50	4835.00	6808.00	4835.00	14
21.03.1996р.	38.00	8729.00	7857.00	8731.00	20
22.03.1996р.	38.00	7673.00	13767.00	7673.00	17
25.03.1996р.	38.00	6255.00	14688.00	6255.00	14
26.03.1996р.	38.00	9056.00	12107.00	9056.00	15
27.03.1996р.	38.10	5184.00	13218.00	5184.00	12
28.03.1996р.	38.20	5471.00	15428.00	5470.00	12
29.03.1996р.	38.50	6839.00	18523.00	6791.00	17
01.04.1996р.	38.50	5375.00	10196.00	5375.00	14
02.04.1996р.	38.50	5200.00	9042.00	5198.00	15
03.04.1996р.	38.50	10457.00	12906.00	10457.00	16
04.04.1996р.	38.50	4885.00	2269.00	4885.00	16
05.04.1996р.	38.50	6964.00	9464.00	5340.00	13
08.04.1996р.	38.80	4672.00	11880.00	4672.00	17
09.04.1996р.	38.20	5488.00	529.00	13326.00	21
10.04.1996р.	38.90	7294.00	15649.00	5600.00	21
11.04.1996р.	38.50	5778.00	677.00	15723.00	21
12.04.1996р.	38.20	9105.00	745.00	9962.00	13
16.04.1996р.	37.60	10442.00	2132.00	13508.00	21
17.04.1996р.	37.30	14162.00	5309.00	14268.00	15
18.04.1996р.	37.70	9126.00	10917.00	9126.00	18
19.04.1996р.	37.70	7511.00	7961.00	7511.00	16
22.04.1996р.	37.30	6576.00	14307.00	6576.00	20
23.04.1996р.	37.50	9767.00	23244.00	6333.00	22
24.04.1996р.	37.50	7429.00	7921.00	6981.00	18
25.04.1996р.	36.80	6287.00	4286.00	6462.00	18
26.04.1996р.	36.80	7437.00	17273.00	7437.00	17
29.04.1996р.	36.00	9065.00	5344.00	10465.00	18
30.04.1996р.	36.00	5186.00	8409.00	5186.00	16

**Інформація за результатами торгів білоруськими рублями
на Українській міжбанківській валютній біржі
у березні—квітні 1996 року**

Дані в млн. BYR

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
04.03.1996р.	15.40	2027.00	2037.00	2027.00	12
06.03.1996р.	15.30	1686.00	1672.00	1922.00	14
11.03.1996р.	15.60	502.00	934.00	0.00	6
13.03.1996р.	15.40	1901.00	21.00	1940.00	9
18.03.1996р.	15.00	1992.00	1640.00	1992.00	15
20.03.1996р.	15.00	1679.00	1857.00	1679.00	14
25.03.1996р.	13.50	1474.00	378.00	2490.00	12
27.03.1996р.	13.50	1767.00	2707.00	1767.00	13
01.04.1996р.	14.80	1985.00	3553.00	1474.00	20
03.04.1996р.	13.50	3380.00	216.00	7822.00	16
08.04.1996р.	13.50	2139.00	2139.00	293.00	11
10.04.1996р.	14.60	2025.00	3082.00	223.00	14
17.04.1996р.	13.50	15080.00	948.00	17988.00	19
22.04.1996р.	13.50	1472.00	1472.00	1566.00	17
24.04.1996р.	13.70	1837.00	12774.00	1837.00	17
29.04.1996р.	12.90	6072.00	1933.00	7854.00	14

**Інформація за результатами торгів італійськими лірами
на Українській міжбанківській валютній біржі
у березні—квітні 1996 року**

Дані в млн. ITL

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
06.03.1996р.	124.00	15.20	337.40	6.00	6
13.03.1996р.	125.00	22.70	22.70	19.00	5
20.03.1996р.	125.00	62.10	62.10	14.70	5
27.03.1996р.	125.00	51.00	51.00	60.20	5
03.04.1996р.	123.00	62.00	55.00	106.30	6
10.04.1996р.	115.00	14.90	3.50	74.90	7
17.04.1996р.	117.20	15.80	75.80	0.00	3
24.04.1996р.	117.20	32.70	64.80	32.70	5

**Інформація за результатами торгів французькими франками
на Українській міжбанківській валютній біржі
у березні—квітні 1996 року**

Дані в тис. FRF

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
05.03.1996р.	36 000	371.00	245.00	371.00	4
12.03.1996р.	35 000	565.00	523.00	565.00	7
19.03.1996р.	38 400	753.00	3279.00	713.00	9
26.03.1996р.	35 000	399.00	239.00	1011.00	9
02.04.1996р.	37 100	451.00	4885.00	451.00	9

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
09.04.1996р.	38 500	846.00	1409.00	3.00	9
16.04.1996р.	38 500	380.00	380.00	554.00	9
23.04.1996р.	35 500	293.00	131.00	793.00	7
30.04.1996р.	39 000	179.00	409.00	175.00	9

**Інформація за результатами торгів англійськими фунтами стерлінгів
на Українській міжбанківській валютній біржі
у березні—квітні 1996 року**

Дані в тис. GBP

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
07.03.1996р.	281 000	120.00	129.00	120.00	6
14.03.1996р.	280 400	223.00	222.00	250.00	6
21.03.1996р.	280 400	178.00	179.00	178.00	8
28.03.1996р.	284 000	32.00	86.00	3.00	7

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
04.04.1996р.	286 000	108.00	179.00	3.00	5
11.04.1996р.	287 000	77.00	78.00	40.00	8
18.04.1996р.	287 000	91.00	91.00	96.00	6
25.04.1996р.	282 800	42.00	22.00	104.00	9

3Com • Hewlett-Packard • Cisco • Novell • Informix • Novell • 3Com • Hewlett-Packard •

3Com • Hewlett-Packard • Cisco • Novell • Informix • Novell • 3Com • Hewlett-Packard • Cisco • Novell • Informix • Novell

3Com • Hewlett-Packard • Cisco • Novell • Informix • Novell • 3Com • Hewlett-Packard •

Україна, 252011, м.Київ, вул. Лескова, 9 (9-й поверх)
Тел.: +380(44) 295-0742, 294-8821, факс: 294-8931
Філія: м.Львів, тел.: +380(322) 27-1521, факс: 27-1221

Костянтин Трутовський (1826—1893).
Українська дівчина (1850-ті рр.).
З картинної галереї Градобанку.